

**ENDONEZYANIN JAVA ADASINDA
YOGYAKARTA MÜSLÜMANLARININ
HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI VE
SÜNNET ANLAYIŞLARI**

Muhammad Rofid ELWAFA

Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Emin SEYHAN

Mayıs, 2025

Afyonkarahisar

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENDONEZYANIN JAVA ADASINDA YOGYAKARTA
MÜSLÜMANLARININ HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI
VE SÜNNET ANLAYIŞLARI

Hazırlayan:

Muhammad Rofid ELWafa

Danışman:

Prof. Dr. Ahmet Emin SEYHAN

AFYONKARAHİSAR 2025

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Endonezyanın Java Adasında Yogyakarta Müslümanlarının Hz. Muhammed’e Bağlılığı ve Sünnet Anlayışları**” adlı çalışmanın, tüm hazırlanma süreçlerinde bilimsel etik kurallara ve atıf gösterme ilkelerine riayet ettiğimi belirterek aksi bir durumun tespiti hâlinde sorumluluğun tamamen bana ait olduğunu kabul, beyan ve taahhüt ederim.

24/06/2025

İmza

Muhammad Rofid ELWAFA

T.C.
AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ENSTİTÜ ONAYI

Öğrencinin	Adı- Soyadı	Muhammad Rofid ELWafa
	Numarası	2300618901
	Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
	Programı	Temel İslam Bilimleri
	Program Düzeyi	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Sanatta Yeterlik
Tezin Başlığı	Endonezyanın Java Adasında Yogyakarta Müslümanlarının Hz. Muhammed'e Bağlılığı ve Sünnet Anlayışları	
Tez Savunma Sınav Tarihi	24.06.2025	
Tez Savunma Sınav Saati	10.30	

Yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez, Afyon Kocatepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca jüri üyeleri tarafından değerlendirilerek ☒oy birliği – ☐oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hacı İbrahim DELİCE
MÜDÜR

Bu tez, Enstitü Müdürlüğünce kontrol edilerek, elektronik imza kullanılarak onaylanmıştır.

ÖZET

ENDONEZYANIN JAVA ADASINDA YOGYAKARTA MÜSLÜMANLARININ HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI VE SÜNNET ANLAYIŞLARI

Muhammad Rofid ELWafa

AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Mayıs, 2025

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Emin SEYHAN

Bu çalışmada Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıkları ve sünnet anlayışları incelenmiş; dinî pratikleri, sosyal faaliyetleri, Hz. Muhammed ile ilgili dinî kutlamalara katılımları gibi çeşitli bağlılık ifade biçimleri değerlendirilmeye çalışılmış, sünnete bağlılıklarının günlük yaşam pratikleriyle ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada veri toplama ve analiz yöntemi kullanılmış, kapsamlılığı ve kapsayıcılığı sağlamak üzere yazılı literatür taramasında hem yurt içinde hem de yurt dışında yayınlanan çeşitli akademik çalışmalardan istifade edilmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara göre Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıklarının yüksek düzeyde olduğu, bu bağlılığın çeşitli topluluk faaliyetlerine yansıdığı, Hz. Muhammed'in sünnetini anlamada, onun öğretilerini örnek almada manevi derinlik ve samimiyet gösterdikleri tespit edilmiştir. Yogyakarta Müslümanlarının Hz. Peygamber'i sadece tarihî bir figür veya dinî lider olarak değil, çok sevilen ve hayatın her alanında örnek alınan bir şahsiyet olarak gördükleri, sünneti yaşamlarına tatbik ederken İslâmî değerleri gelenekleriyle bütünleştirdikleri, metin ile bağlam arasında dengeli dinî pratikler ortaya koymaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Endonezya, Yogyakarta, Müslümanlar, Hz. Muhammed'e Bağlılık, Sünnet Anlayışı

ABSTRACT

MUSLIMS' ALLEGIANCE TO PROPHET MUHAMMAD AND THEIR UNDERSTANDING OF THE SUNNAH IN YOGYAKARTA, JAVA, INDONESIA

Muhammad Rofid ELWafa

**AFYON KOCATEPE UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
BASIC ISLAMIC SCIENCES DEPARTMENT**

May, 2025

Advisor: Prof. Dr. Ahmet Emin SEYHAN

In this study, the devotion of Muslims in Yogyakarta to the Prophet Muhammad and their understanding of Sunnah were examined; various forms of expression of devotion such as religious practices, social activities, participation in religious celebrations related to the Prophet Muhammad were tried to be evaluated, and the relationship between their devotion to Sunnah and daily life practices was investigated. Data collection and analysis methods were used in the study, and various studies published both in Turkey and abroad were used in the literature review to ensure comprehensiveness and inclusiveness. According to the findings of this study, it has been determined that Muslims in Yogyakarta have a high level of devotion to the Prophet Muhammad, this devotion is reflected in various community activities, and they show spiritual depth and sincerity in understanding the Sunnah of the Prophet Muhammad and taking his teachings as an example. It has been concluded that Yogyakarta Muslims see the Prophet Muhammad not only as a historical figure or religious leader, but also as a beloved and exemplary figure in all aspects of life, integrating Islamic values with their traditions while applying the Sunnah in their lives, and trying to put forward balanced religious practices between text and context.

Keywords: Indonesia, Yogyakarta, Muslims, Devotion to Prophet Muhammad, Understanding of Sunnah

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın konusunu Endonezyanın Java adasında Yogyakarta Müslümanlarının Hz. Muhammed'e bağlılığı ve sünnet anlayışlarını inceleme oluşturmaktadır. Çalışmada Yogyakarta'daki Müslümanların yaşantıları, Peygamber efendimize bağlılık düzeyleri ve sünnet anlayışları ele alınmaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde sünnet kavramı ele alınacaktır. Bu bölümde sünnet, âlimlerin farklı bakış açılarından sünnetin tanımı, hadis ve sünnet kavramı, sünnetin sınıflandırılması ve sünnetin Kur'an karşısındaki konumu gibi konular incelenecektir.

İkinci bölümde, Yogyakarta kenti ele alınacak ve buradaki Müslümanların hayatı iki şekilde incelenecektir. İlk olarak İslâm'ın Yogyakarta'ya girişi, İslâm'ı yayma yöntem ve stratejilerinden İslâm'ın yerel kültür üzerindeki etkisi; daha sonra, İslâm ve Yogyakarta'daki insanların kültürü, İslâm'ın nasıl geliştiği ve Yogyakarta'daki Müslümanların yaşamı ele alınacaktır.

Bu çalışmanın üçüncü bölümünde ise Yogyakarta'daki Müslümanların sünnete bağlılığı ve sünnet anlayışları ele alınacaktır. Yogyakarta'daki Müslümanların sünnet anlayışı, sünnet eğitiminin topluma nasıl yayıldığı ve daha sonra nasıl bir anlayış haline geldiği ve Yogyakarta'daki Müslümanlar tarafından sünnetin nasıl uygulandığı incelenecektir. Ayrıca bu bölümde Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılığı tartışılacaktır.

Bu vesileyle doğduğumdan beri bana her türlü desteği esirgemeyen, Türkiye'de eğitim almam için bana güven ve fırsat veren anneme ve babama en içten şükranlarımı sunarım. Ayrıca eğitimim boyunca bana destek olan iki ablama, kız kardeşime ve tüm aile üyelerime teşekkür ederim. Tezimin hazırlanmasında bana büyük yardımları dokunan, desteğini hiçbir zaman esirgemeyen ve kendisini ziyaret ettiğimde beni her zaman güler yüzüyle karşılayan danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Emin Seyhan'a şükranlarımı sunarım. Afyon Kocatepe Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde onun ilk yabancı uyruklu yüksek lisans öğrencisi olmak benim için ayrı bir şereftir. Onun rehberliği ve sürekli beni motive ve teşvik etmesiyle yüksek lisans tezimi tamamladım. Ayrıca öğrenimim boyunca edindiğim bilgi ve deneyimler için İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri Doç. Dr. Ercan ŞEN, Dr. Öğr. Üyesi Faik AKCAOĞLU, Dr.

Öğr. Üyesi Mustafa Yasin AKBAŞ, Dr. Öğr. Üyesi Faruk Emrah ORUÇ ve tek tek isimlerini sayamadığım diğer tüm öğretim üyelerine de içtenlikle teşekkür ederim.

Muhammad Rofid ELWAFA

2025, Afyonkarahisar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ETİK VE BİLİMSEL İLKELER SORUMLULUK BEYANI	ii
ENSTİTÜ ONAYI.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
EKLER DİZİNİ	xii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	xiii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜNNET KAVRAMI

1. SÜNNETİN TANIMI.....	7
1.1. HADİS VE SÜNNET KAVRAMI.....	10
2. SÜNNETİN SINIFLANDIRILMASI.....	12
2.1. SÜNNET-İ KAVLÎ	12
2.2. SÜNNET-İ Fİ'LÎ.....	13
2.3. SÜNNET-İ TAKRİRÎ	13
3. SÜNNETİN KUR'ÂN KARŞISINDAKİ İŞLEVİ	13
3.1. BEYANÜ'T-TE'KÎD.....	14
3.2. BEYANÜ'T-TEFSÎR.....	15
3.3. BEYANÜ'T-TEŞRÎ'.....	16

İKİNCİ BÖLÜM

ENDONEZYA'NIN JAVA ADASININ YOGYAKARTA ŞEHRİNDEKİ MÜSLÜMANLARIN HAYATI

1. ENDONEZYA'YA İSLÂM'IN GİRİŞİ	19
1.1. ENDONEZYA'DA İSLÂM'IN YAYILMASI İÇİN YÖNTEM STRATEJİLER.....	24
1.1.1. Ticaret	25
1.1.2. Evlilik	25
1.1.3. Eğitim	26

1.1.4. Tasavvuf.....	26
1.1.5. Siyaset.....	26
1.1.6. Sanat ve Kültür	27
1.2. İSLÂM'IN YEREL KÜLTÜR VE GELENEKLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ.....	27
2. YOGYAKARTA'DA İSLÂM VE TOPLUM KÜLTÜRÜ	30
2.1. İSLÂM'IN YOGYAKARTA'DA YAYILMASI	30
2.2. YOGYAKARTA'DA MÜSLÜMAN YAŞAMI.....	32
1.1.1. Sosyal Faaliyetler	34
1.1.2. Sanat ve Edebiyat.....	35
1.1.3. Yaşam Prensipleri.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOGYAKARTA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI VE SÜNNET ANLAYIŞI

1. YOGYAKARTA'DA MÜSLÜMANLARIN SÜNNET ANLAYIŞI	38
1.1. YOGYAKARTA'DA SÜNNET ÖĞRETİMİ	38
1.1.1. Pesantren (İslâmî Yatılı Okul) Eğitim Kurumlarında Sünnet Öğretimi.....	39
1.1.2. İslâmî Okul Eğitim Kurumlarında Sünnet Öğretimi	42
1.1.3. İslâm Üniversitelerinde Sünnet Öğretimi.....	44
1.1.4. İslâmî Organizasyonlarda Sünnet Öğretimi	47
1.1.5. Diğer Sünnet Öğretim Faaliyetleri	50
1.2. YOGYAKARTA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN SÜNNET ANLAYIŞI.....	53
1.2.1. Rasûlullah'ı Sevmek ve Onurlandırmak	56
1.2.2. Allah Resulüne İtaat Etmek ve Onu Örnek Almak.....	57
1.3. YOGYAKARTA'DA SÜNNET UYGULAMALARI	61
1.3.1. Akika	61
1.3.2. Yeme ve İçme.....	63
1.3.3. Sünnetin Çok Eşliliğe Gerekçe Gösterilmesi.....	65
2. YOGYAKARTA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI .68	
2.1. İSLÂMÎ PERSPEKTİFTE BAĞLILIĞI TANIMLAMAK.....	69
2.2.YOGYAKARTA'DA MÜSLÜMANLARIN HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI İLE İLGİLİ UYGULAMALAR.....	72
2.2.1. Mevlid-i Nebî Kutlamaları.....	72
2.2.2. Peygamberimizin Salavat Meclisi.....	75
2.2.3. Yogyakarta'daki Müslümanların Bazı Sünnet Uygulamaları.....	78
2.2.3.1. İstişare	78

2.2.3.2. Çevre Temizliği	78
2.2.3.3. Yetimlere Sahip Çıkma.....	79
2.2.3.4. Komşu Hakları	79
2.2.3.5. Kabir Ziyareti.....	80
2.2.3.6. Sıla-i Rahim	80
2.2.3.7. Kılık Kıyafet	81
2.2.3.8. Selamlaşma ve Musahafa.....	82
2.2.3.9. Bayramlaşma.....	83
SONUÇ.....	90
KAYNAKÇA.....	93
EKLER.....	99

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.	Bu Bandongan Yönteminde, Öğrenciler (Santri) Öğretmenin (Kyai) Açıklamalarını Dikkatle Dinliyorlar.....	42
Şekil 2.	Bir Meclis-i Ta'lim'de Bulunan Anneler, Bir Hanım Hoca Tarafından Verilen Sohbeti Dinliyorlar.....	52
Şekil 3.	Akika Töreninde Bebeğin Saçını Kesme Geleneği.....	63
Şekil 4.	Geleneksel Grebeg Maulud Töreninde Binlerce Kişi Yogyakarta Sarayı'ndan Yogyakarta'daki Kepatihan Kompleksinin Avlusuna Kadar Uzanan Bir Geçit Törenine Katıldı.....	74
Şekil 5.	Gamelan, Abdi Dalem Tarafından Sabahları ve Akşamları Olmak Üzere Yedi Gün Boyunca Aralıksız Çalınacaktır. Cami Avlusundaki Gamelan, Sadece Namaz Vakti Geldiğinde Çalınmayacaktır.....	75
Şekil 6.	Yerel Din Âlimleri ve Liderleri Tarafından Yönetilen Bir Salavat Meclisi.....	77
Şekil 7.	Salavat Meclisine Katılan Cemaat.....	77
Şekil 8.	Köy Halkı, Köyün Çevresini Temizlemek İçin Yardımlaşma ve Dayanışma İçinde Çalışıyor.....	79
Şekil 9.	Müslüman Erkekler, Endonezya'ya Özgü Geleneksel Müslüman Kıyafetlerinden Olan Koko Gömlek ve Sarong Giymektedir.....	82
Şekil 10.	Yogyakarta'da Bayram Gecesi Düzenlenen Tekbir Keliling Etkinliğinin Manevi ve Coşkulu Atmosferi.....	84
Şekil 11.	Bayram Gecesi Gerçekleştirilen Tekbir Keliling Yarışmaları, Geleneksel Kıyafetlerin Yaratıcı Biçimde Sergilenmesi ve Farklı Maskotlarla Zenginleştirilmesiyle Dikkat Çekmektedir.....	85
Şekil 12.	Kapalı Kıyafetlerle Birlikte Hicret Eden Endonezyalı Ünlü Bir Çift, Sanat Dünyasını Bırakıp Daha Çok İslâmî Çalışmaları Takip Etmeye Odaklanıyor..	86
Şekil 13.	Doğu Java'daki Sunan Drajat Türbesi Bölgesinde Walisongo'nun Mezarına Ziyarete Giden İnsanlar.....	87

EKLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Ek 1: Endonezya Haritası.....	99
Ek 2: Endonezya Bölgeler Haritası.....	100
Ek 3: Yogyakarta Haritası.....	101
Ek 4: Yogyakarta Sarayı'nın Resimleri.....	102
Ek 5: Gedhe Kauman Camii veya Yogyakarta Ulu Camii 1773 Yılında Yogyakarta Sultanlığı'nın da Kurucusu Olan Sultan I. Hamengkubuwono Tarafından İnşa Edilmiştir	103
Ek 6: Sri Sultan Hamengku Buwono X, 1989'dan Günümüze Kadar Saltanat Süren 10. Yogyakarta Kralı'dır.....	104
Ek 7: Garebeg alayında Sultan'ın Halka Verdiği Sadakanın Sembolü Olarak Gunungan (Tarım Ürünleri ve Gıda). Gunungan Daha Sonra Törende Hazır Bulunanlara Dağıtılır.....	105
Ek 8: Gunungan (Tarım Ürünleri ve Gıda) Garebeg Alayı ile Gedhe Camii Avlusuna Ulaşır.....	106
Ek 9: Sri Sultan Hamengku Buwono X, Sekaten Töreni Sırasında Gedhe Camii'nde Peygamber Hz. Muhammed'in Tarihinin Okunuşunu Dinlerken.....	107

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

b.: Bin, ibn
Bk.: Bakınız
c.: Cilt
H.: Hazreti
IAIN: Institut Agama Islam Negeri (Devlet İslâm Enstitüsü)
İHL: İmam Hatip Lisesi
KH.: Kyai Haji (İslâm âlimi olup hac yapmış biri)
MA: Medrese Aliyye
MI: Medrese İbtida'iyye
MS: Milattan Sonra
MTs: Medrese Tsanaviye
NU: Nehdatü'l-ulemâ
ö.: Ölüm Tarihi.
s.a.v: Sallallahü Aleyhi ve Sellem
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.: Tahkik eden.
UIN: Universitas Islam Negeri (Devlet İslâm Üniversitesi)
vb.: Ve benzeri
vd.: Ve diğerleri

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMA KONUSU

H. Muhammed, sadece Yüce Allah'ın elçisi olarak değil, aynı zamanda dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar için ahlaki ve manevi bir örnek olarak İslâm'da merkezî bir şahsiyettir. H. Muhammed'e bağlılık, bir Müslümanın inancının tezahürüdür ve dinî kimliklerin oluşumunda önemli bir rol oynar. Bu bağlılık, H. Muhammed'in doğum gününün kutlanması, salavat meclisleri, H. Muhammed'in sünnetinin takip edilmesi ve uygulanması ve onun öğrettiği her şeye saygı gösterilmesi gibi çeşitli dinî uygulamalarda görülebilir.

Sünnet, Kur'ân'dan sonra İslâm hukukunun ikinci temel kaynağıdır ve günlük hayatı İslâmî öğretilere uygun bir şekilde yaşamada rehber görevi gördüğü için sünnetin doğru bir şekilde anlaşılması esastır. Bununla birlikte, sünneti anlama düzeyi Müslümanlar arasında dinî eğitime, İslâmî literatüre erişime, sosyal çevrenin etkisine ve ayrıca kişinin içinde yaşadığı arka plana bağlı olarak değişebilir.

Yogyakarta Endonezya'nın eğitim ve kültür merkezi konumundaki bölgelerinden biri olarak sünnetin yorumlanmasında kendine has özelliklere sahiptir. Yogyakarta, Endonezya'da diğer şehirler gibi bir vali tarafından değil de hâlâ bir sultan tarafından yönetilen tek şehirdir. Yogyakarta'yı Ngayogyakarta Hadiningrat Sultanlığı yönetmektedir. Keraton Yogyakarta varlığı, İslâm'ın Yogyakarta halkının değer sisteminin ve sosyal yaşamının nasıl ayrılmaz bir parçası olduğunu göstermektedir, Yogyakarta Sultanı sadece krallığın lideri değil, aynı zamanda Java halkı için manevi ve kültürel bir lider olarak kabul edilmektedir.¹ Yogyakarta'da İslâm kültürünün korunmasında ve insanların sünneti nasıl anlayıp uyguladıklarını etkileyen birçok İslâmî yatılı okul (pesantren) ve İslâmî eğitim kurumu bulunmaktadır. H. Muhammed'in doğum gününün anılması ve Yogyakarta'da mantar gibi çoğalan salavat meclisleri gibi gelenekler, Yogyakarta Müslüman toplumunun H. Muhammed'e olan bağlılığının ve sevgisinin kanıtıdır. Ayrıca kabir ziyareti geleneği ve diğer çeşitli dinî ritüeller de

---

¹ Laksmi Kusuma Wardani, "Pengaruh Pandangan Sosio-Kultural Sultan Hamengkubuwana IX Terhadap Eksistensi Keraton Yogyakarta", *Jurnal Masyarakat dan Kebudayaan Politik* 25/1 (2012), 56-63.

sünnetin Yogyakarta halkının günlük yaşamında nasıl derin köklere sahip olduğunu göstermektedir.

H. Muhammed'e bağıllık ve Yogyakarta'daki Müslüman toplulukların sünnet anlayışı, üzerinde çalışılması gereken önemli hususlardandır. H. Muhammed'e bağıllık, İslâmî öğretilerin temel bir yönüdür ve sadece onun peygamberliğinin tanınmasıyla ilgili olmayıp aynı zamanda Müslümanların günlük yaşamlarında sünnetin uygulanmasını da yansıtmaktadır. Endonezya'daki İslâmî eğitim ve kültür merkezlerinden biri olan Yogyakarta'da H. Muhammed'in sünneti Müslüman toplumun karakterini ve kimliğini şekillendirmede oldukça etkilidir. H. Muhammed'in eylemlerine, sözlerine takrirlerine atıfta bulunan İslâm geleneğinin bir parçası olan sünnet, Müslümanların günlük hayatlarını yaşamalarında önemli bir rehber haline gelmektedir. Yogyakarta'da H. Muhammed'e bağıllık ve sünnet anlayışı sadece ibadet uygulamalarında değil, aynı zamanda toplumun geleneklerine, sosyal prosedürlerine ve çeşitli kültürel faaliyetlerine de yansımaktadır.

Tezimizin konusunu Endonezya'nın Yogyakarta şehrindeki Müslümanların H. Muhammed'e bağıllık düzeylerini ve sünnet anlayışlarını analiz etmek ve ölçmek oluşturmaktadır. Endonezya'nın Java adasında bulunan tarihi Yogyakarta şehri zengin bir İslâmî birikime sahip kültür ve eğitim merkezi olarak bilinmektedir. Büyük bir Müslüman nüfusa sahip şehirde H. Muhammed'e bağıllık ve sünnet anlayışı günlük yaşamda önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağıllık, ibadet uygulamalarından aile geleneklerine ve sosyal etkileşimlere kadar hayatın çeşitli yönlerine yansımaktadır. H. Muhammed'in sünnetinin derin ve doğru bir şekilde anlaşılması sadece bireylerin inancını güçlendirmekle kalmaz, aynı zamanda asil ve saygılı bir toplumun kimlik ve karakterini de şekillendirir. Bununla birlikte, mevcut bağlamda ve zaman içinde Müslümanların sünnete bağıllık ve anlayış düzeyini etkileyebilecek çeşitli zorluklar ortaya çıkmıştır. Küreselleşme, teknolojik ilerlemeler ve sosyal medyanın gelişimi gibi hususlar, bilginin yayılma ve toplum tarafından alınma biçiminde köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Bu durum, Yogyakarta'daki Müslümanların H. Muhammed'in öğretilerine ne ölçüde sadık kaldıkları ve sünneti günlük hayatlarında nasıl anlayıp uyguladıkları konusunda soru işaretleri oluşturmaktadır. Zira Müslümanların H. Muhammed'e bağıllığı ve sünneti anlaması bir Müslümanın hayatının çok önemli iki yönüdür. Sosyal değişimin ve modernitenin getirdiği zorlukların ortasında sünneti anlamak ve uygulamak, otantik bir dinî kimlik ve pratiği sürdürme konumunda önemli bir yere sahiptir.

2. ARAŞTIRMA AMACI VE HEDEFLERİ

Bu çalışma, Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e ne kadar sevgi ve bağlılık duyduklarını tespit ederek bu bağlılığın dinî uygulamalar, sosyal faaliyetler, Hz. Muhammed ile ilgili dinî kutlamalara katılım ve sünneti anlama gibi çeşitli ifade biçimlerini değerlendirerek Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılık düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, Hz. Muhammed ile ilgili dinî kutlamalara katılımlarını ve sünnet anlayışlarını analiz etmenin yanı sıra, Hz. Muhammed'e bağlılık ve sünnet anlayışını etkileyen faktörleri belirlemek ve sünnet anlayışının günlük yaşam pratikleriyle ilişkisini araştırmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmanın Yogyakarta toplumu bağlamında Hz. Muhammed'e bağlılık ve sünnet anlayışına ilişkin akademik literatüre katkı sağlaması ve daha ileriki araştırmalar için bir temel oluşturması beklenilmektedir. Pratik olarak bu çalışma sünnetin ve Hz. Muhammed'e itaatin daha iyi anlaşılması ve ilgili dinî programların geliştirilmesi için eğitimcilere, akademisyenlere ve dinî kurumlara öneriler sunmaktadır. Sosyal açıdan bu çalışma dinî kimliği güçlendirmeyi, sosyal uyumu geliştirmeyi ve Yogyakarta'daki Müslüman topluluklarını manevî anlamda güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Çalışmamız Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıkları ile sünnet anlayışları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olup olmadığını ve din eğitimi, sosyal çevre ve İslâmî literatüre erişim gibi faktörlerin itaat ve anlayış düzeyini etkileyip etkilemediğini tespit etmeyi amaçlamaktadır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Bu tezde ilk olarak sünnet kavramı ele alınacak, sünnetin tanımı, sınıflandırılması ve işlevi hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra İslâm'ın Endonezya'ya girişinin tarihsel arka planı tartışılacak ve Endonezya'nın Yogyakarta şehrindeki Müslümanların dinî yaşamı hakkında bilgiler verilecektir. Son olarak Yogyakarta Müslümanlarının Hz. Muhammed'e bağlılıkları ve bunu nasıl anladıkları üzerinde durulacaktır.

Bu nitel araştırma, yazılı literatürden yararlanmanın yanı sıra çeşitli alanlardan ve eğitim geçmişlerinden gelen kaynak kişilerle belirli kriterlere dayalı tartışmalar yapmayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın temel literatürünü Endonezya'daki Müslüman yaşamı ve Yogyakarta'daki sünnet uygulaması üzerine yazılmış kitaplar oluşturmaktadır. Milli

Kütüphane'den temin edilen kitapların yanı sıra tezde yayınlanmış ve yayınlanmamış makaleler, tezler, gazeteler ve dergilerden de istifade edilmiştir.

4. LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Bu araştırma Yogyakarta'daki Müslümanların sünnet anlayışlarını ortaya koymaya çalışacaktır. Dolayısıyla, bu analiz İslâm'ın Endonezya'ya ve özellikle de Yogyakarta'ya giriş tarihinden ayrı değerlendirilemez. Bu bakımdan İslâm'ın Endonezya'ya giriş tarihi hakkındaki literatürden, ayrıca insanların İslâm ve sünnet de dâhil olmak üzere buradaki öğretiler hakkındaki anlayışlarından da istifade edilecektir. Daha sonra Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e olan bağlılığı ele alınacaktır. Takdir edileceği üzere bu aynı zamanda toplumun günlük yaşamında uygulanan sünnetlerle de ilgili olacaktır. Yapılan taramalarda Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıkları ve sünnet anlayışları konusuna dair başka bir çalışma tespit edilememiştir. Bununla birlikte konunun çeşitli yönleri farklı çalışmalarda ele alınmış olup, bu bağlamda öne çıkan eserlerden bazıları da şunlardır:

Islam dan Budaya Masyarakat Yogyakarta ditinjau dari Perspektif Sejarah, Aulia Arif Rahman ve Khoirul Hodayah tarafından kaleme alınan ve 2011 yılında Budaya Islam dergisinde yayınlanan bir makaledir. Bu çalışma, Arabistan'dan doğan İslâm'ın Yogyakarta halkı tarafından kolay kabul edildiğini, çünkü bir alt kültür olarak İslâm'ın Java ana kültürüyle çatışmadığını ve İslâm'daki birçok değerın Javalıların yaşam değerleriyle uyumlu olduğunu göstermektedir. İslâm Yogyakarta halkının kültürüne entegre edilebilir ve günlük yaşam kuralları şeklindeki İslâmî değerler, Yogyakarta halkının eylemlerini, düşünme biçimlerini ve günlük yaşam süreçlerini dolaylı olarak etkilemiştir. Bu bakımdan Yogyakarta'da gerçekleştirilen birçok faaliyet İslâmî niteliktedir.²

Ritual dan Tradisi Islam Jawa, K.H. Muhammad Sholikhin tarafından yazılan bu kitap, Endonezya'da özellikle Java'da İslâm'ın gelişiminin, İslâmî öğretilerin ve mevcut kültürlerin birbirini yansıtmadığını, aksine birbirine karıştığı kültürleşme sürecinden ayrı tutulamadığını, bu süreçten İslâmî öğretilerin gelişiminin Java yaşamının ortasında gelenek ve kültürden sonra daha da güçlendiğini dikkate alarak, doğum, evlilik ve ölüm

---

² Aulia Arif Rahman - Khoirul Hidayah, "Islam dan Budaya Masyarakat Yogyakarta ditinjau dari Perspektif Sejarah", *el-Harakah: Jurnal Budaya Islam* (2011), 46-59.

gibi tüm önemli yaşam süreçlerini içeren Java İslâm toplumundaki ritüelleri ve gelenekleri tartışmaktadır.³

Peringatan Maulid Nabi (Tinjauan Sejarah dan Tradisinya di Indonesia), Moch Yunus tarafından kaleme alınan bu kitapta Endonezya da dâhil olmak üzere tüm dünyada yaygın olarak kutlanan Peygamberimizin doğum günü, bu anma törenini etkileyen birçok kültürel gelenek, ayrıca doğum gününün tarihi ve Endonezya'daki çeşitli doğum günü kutlamaları ele alınmaktadır.⁴

Bu konuda yapılan diğer bir çalışma Tiwi Mirawati'nin, *Nilai Nilai Islam Dalam Tradisi Garebeg Mulud dan Implikasinya Terhadap Masyarakat Keraton Yogyakarta* başlıklı tezidir. Bu tez, Yogyakarta'daki mevlid kutlamalarındaki İslâmî değerleri *garebeg mulud* (*Grebeg maulud*, WalisongO'nun Java adasında İslâm'ı yaydığı Demak krallığı günlerinde ortaya çıkan geleneksel bir Yogyakarta kültürüdür. *Grebeg maulud*, Hz. Muhammed'in (s.a.v.) doğum gününü anmak ve kutlamak için düzenlenen bir dizi *sekaten* etkinliğinden biridir)⁵ töreni ve bunun Yogyakarta saray toplumu üzerindeki etkilerini ele almaktadır. Bu çalışmada *garebeg mulud* töreninin hâlâ animizm-dinamizm yöntemini kullanan bir gelenek olduğu, ancak İslâmî açıdan bakıldığında törenin bir sultanın Yogyakarta halkına verilen nimetler için Allah'ın lütfuna şükretme olduğu, semboller kullanılarak gerçekleştirildiği, ayrıca saray çevresindeki insanların bu İslâmî değeri kişisel yaşamlarında uygulayabilecekleri, örneğin sadaka vererek, Allah'a minnettar kalarak ve emirlerini yerine getirmeye ve yasaklarından uzak durmaya çalışarak bu geleneği devam ettirebileceklerini ifade etmektedir.⁶

Literatürle ilgili bu tespit ve değerlendirmelerden sonra şimdi sünnet kavramını ele alabiliriz.

---

³ Muhammad Sholikhin, *Ritual dan Tradisi Islam Jawa: Ritual-ritual Dan Tradisi-Tradisi Tentang Kehamilan, Kelahiran, Pernikahan, Dan Kematian Dalam Kehidupan Sehari-Hari Masyarakat Islam Jawa*, (Penerbit Narasi, 2010).

⁴ Moch Yunus, "Peringatan Maulid Nabi", *HUMANISTIKA: Jurnal Keislâman* (2019), 56-162.

⁵ Devina Pratisara, "Grebeg Maulud Yogyakarta Sebagai Simbol Islam Kejawaen Yang Masih Dilindungi Oleh Masyarakat Dalam Perspektif Nilai Pancasila", *Jurnal Pancasila* 1/2 (2020), 14-24.

⁶ Tiwi Mirawati, *Nilai-Nilai Islam dalam Tradisi Grebeg Mulud dan Implikasinya terhadap Masyarakat Keraton Yogyakarta*, (Yogyakarta: Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga, Lisans Tezi, 2016).

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜNNET KAVRAMI

İslâm dinlerin en mükemmelidir, Allah Teâlâ İslâm'ı mükemmel bir din kılmıştır ve İslâm tüm insanlık için geçerli olan evrensel bir dindir; İslâmî öğretiler her durumda, her zaman ve her yerde uygulanabilir.

İslâm'ın yeryüzünde var olmasıyla birlikte Allah Teâlâ yeryüzüne müjdeleyici ve uyarıcı bir elçi göndermiştir, bu elçinin adı Hz. Muhammed'dir. Ayrıca Hz. Muhammed tüm insanlar için bir rol modeldir. O, Müslümanlar için itikat, ahlak ve muamelat gibi pek çok konuda örnektir ve sünnet olarak adlandırılan onun kararları ve verdiği hükümler, Müslümanlar için sadece ibadetle sınırlı kalmayıp hayatın tüm yönlerini kapsayan bir rehberdir.

Hiz. Muhammed model hayatıyla tüm yaratılmışlara örnek oldu, daha önce kötülüklerle dolu zifiri karanlık olan dünyayı iyiliklerle dolu aydınlık hale getirmiştir. Hiz. Muhammed Allah'ın elçisi ve sevgilisi olarak dünyaya gönderilen son peygamberdir. Elbette Hiz. Muhammed'in liderliği sonsuza kadar sürmemiştir. O da ölümlü bir insandı ve her beşer gibi ahirete irtihal etti. Hiz. Muhammed'in ölümünden sonra İslâm'ın liderliği sahâbiler tarafından sürdürüldü, Ebu Bekir (ö. 13/634), Ömer b. Hattab (ö. 23/644), Osman b. Affan (ö. 35/656) ve Ali b. Ebî Tâlib (ö. 40/661) gibi sahâbiler sayesinde İslâm'ın öğretileri nesilden nesile korunarak devam etti. Bugün Müslümanlar için onun öğretileri bir yaşam rehberidir ve bizler de onun takipçileri olarak onun yolundan gitmekle mükellefiz. Hiz. Peygamber'den bize ulaşan her şeyde, onun ashâbının katkıları çok büyüktür. Nitekim Hiz. Muhammed;

فَعَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ الْمَهْدِيِّينَ عَضُّوا عَلَيْهَا بِالنَّوَاجِذِ

“Benim sünnetime ve (ilim ve amelde) hidayete ermiş Hulefâ-i Raşidinin sünnetine sımsıkı sarılın. Azı dişlerinize (bütün gücünüzle) sünnete sımsıkı sarılın.”⁷ diyerek hem kendi sünnetine hem de ashâbının sünnetine sımsıkı sarılmalarını tavsiye etmiştir.

⁷ Muhyiddin Yahya bin Syaraf an-Nawawi, *Hadits Arba'in Nawawiyah*, (Maktab Dakwah Dan Bimbingan Jaliyat Rabwah, 2007), 83-84.

Bugün Müslümanlar Peygamber Efendimizin yaşadığı zamandan çok uzakta yaşamaktadırlar. Onlar, İslâmî değerleri ancak kendilerine ulaşan öğretiler doğrultusunda uygulayabilirler. Müslümanlar sahâbeyi kendilerine model alarak İslâm'ı öğrenmiş ve yaşamışlardır. Zira sahâbe onu gözleriyle görmüş ve yakından tanımıştır. Bu nedenle sahâbenin uygulamaları Müslümanlar açısından önem arz etmektedir.

Sahâbe, tâbiîn ve tebe-i't-tâbiîn nesilleri arasındaki zaman aralığı göz önüne alındığında, bugünkü Müslümanlar için en iyi yol, İslâmî değerleri uygulamak için en iyi referansı aramak, Hz. Muhammed'in getirdiği dinî öğretilerin tamamını açıklayan metinlere yani önceki Müslüman nesillerin kaydettiği Kur'ân'a ve sünnetin taşıyıcısı olan hadislere başvurmaktır. İnananların bir ibadeti yerine getirmek istediklerinde Kur'ân ve sünnete başvurmaları bir zorunluluktur. Böylece ibadetin uygulanmasında uygulamanın boşa gitmesine neden olacak bir hata işlemek söz konusu olmayacaktır.⁸

İslâm'ın özelliklerinden biri de hukuki kaynaklarının gerçekliği ve orijinalligidir. Hz. Peygamber'in sünneti de büyük ölçüde yaşanıp nesilden nesile aktararak sonraki kuşaklara intikal etmiştir. Kur'ân'a hiçbir ilave söz konusu değilken sünnetin ne olduğu konusunda tartışmalar hâlen devam etmektedir.⁹

1. SÜNNETİN TANIMI

Sünnetin “dilde bir şeyin kolayca akıp gitmesi veya geçmesi, yol, gelenek, takip edilen uygulama, yön, davranış modeli, hüküm ve düzenlemeler” gibi çok çeşitli anlamları vardır. Sünnet aynı zamanda orta yol, övgüye değer doğru yol ve aşırı uçlar arasında bir model olarak da yorumlanabilir. Sünnet, Arapçada (سن - يسن - سنا) keskinleştirmek veya keskinleşmek anlamına gelir. Ancak kelimenin sadece tek bir anlamı yoktur; çok geniş anlamları vardır. Sünnet kelimesi “الطريقة” kelimesine eklendiğinde “yolda yürümek” anlamına gelir ve kelime insanlara eklendiğinde “onlar için bir sünnet ortaya koymak” anlamına. Kelimeye şedde verildiğinde “yol, karakter, yaşam tarzı” anlamına gelir. Mesele şu ki, sünnet kelimesinin anlamı onu takip eden

⁸ Sanip Nasrullah - Reza Pahlevi Dalimunthe, “Segmentasi Term Sunnah di Indonesia”, *At-Tibyan; Journal of Qur'an and Hadis Studies* 2/2 (Aralık 2019), 60.

⁹ Umma Farida, “Diskursus Sunnah Sebagai Sumber Hukum Islam: Perspektif Ushuliyyin dan Muhadditsin”, *Yudisia; Jurnal Pemikiran Hukum dan Hukum Islam* 6/1 (Haziran 2015), 240.

cümleden büyük ölçüde etkilenir.¹⁰ Bu durum, *al-Munawir* sözlüğü,¹¹ *Arabic-Contemporary* sözlüğü gibi diğer sözlük yazarları tarafından da desteklenmektedir.¹²

Kur’ân’da sünnet kelimesi hem müfred hem de çoğul olarak on altı defa geçmektedir. Kur’ân sünnet terimini çeşitli bağlamlarda kullanır ve bu terim genel olarak iki şeyle ilgilidir. Birincisi, önceki insanların hükmü (sünnetü’l-evvelîn), bu bağlamda onların işledikleri fiillerin bir sonucu olarak başlarına gelen olaylar anlamına gelir. İkincisi, Allah’ın hükmü (sünnetullah) ki bu da tüm kulları için geçerli olan “Allah’ın kendisi için belirlediği ve uyduğu yollarını veya kurallarını” ifade eder.¹³

“Peygamberin sünneti” terimi Kur’ân’da açıkça geçmese de üsve-i hasene (güzel örnek)¹⁴, ittibâ’ (takip etme)¹⁵, iktidâ’ (taklit etme)¹⁶ ve tâ’ah (itaat)¹⁷ gibi bir dizi temel kavram sünnetin anlamına dolaylı olarak atıfta bulunmaktadır. Bu, Hz. Muhammed’in sünnetinin temelde Kur’ân’a dayandığını gösterir. Kur’ân’daki ilahi ilkeler, Allah’ın Resulü’nün düşünce, inanç, davranış ve yaşam amacının tüm çerçevesini şekillendirmiş ve onu vahyin değerlerinin gerçek bir yansıması haline getirmiştir.

Sünnet terimi, Müslim’in rivayet ettiği bir hadiste olduğu gibi iyi sünnet ve kötü sünnet kavramlarını içeren hadis metinlerinde de yer almaktadır:

مَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً حَسَنَةً، فَلَهُ أَجْرُهَا، وَأَجْرُ مَنْ عَمَلَ بِهَا بَعْدَهُ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَجُورِهِمْ شَيْءٌ،
وَمَنْ سَنَّ فِي الْإِسْلَامِ سُنَّةً سَيِّئَةً، كَانَ عَلَيْهِ وِزْرُهَا وَوِزْرُ مَنْ عَمَلَ بِهَا مِنْ بَعْدِهِ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أَوْزَارِهِمْ شَيْءٌ

“Kim İslâm’da güzel bir örnek edinir (güzel çığır açar) ve bir kimse de ona uyarsa, ona uyanın sevabı kadar sevap verilir ve onun sevabından hiçbir şey eksilmez. Kim İslâm’da kötü örnek olur (kötü çığır açar) ve birisi de ona uyarsa, ona uyanın günahı kadar günah yazılır ve onun günahından da hiçbir şey eksiltilmez.”¹⁸

¹⁰ Muhammad Yunus, *Kamus Arab-Indonesia* (Jakarta: Hidakarya Agung, 1989), 180.

¹¹ Ahmad Warson Munawwir, *Kamus al-Munawwir Arab-Indonesia Terlengkap* (Jakarta: Pustaka Progresif, 1997), 670.

¹² Ahmad Zuhdi Muhdlor, *Kamus Kontemporer: Arab-Indonesia* (Yogyakarta: Yayasan Ali Maksum, 1996), 1092.

¹³ Nasrulloh, “Rekonstruksi Definisi Sunnah Sebagai Pijakan Kontekstualitas Pemahaman Hadits”, *Ulul Albab: Jurnal Studi Islam* 15/1 (2014), 19.

¹⁴ el-Ahzâb 33/21.

¹⁵ Âl-i İmrân 3/30; el-En’âm 6/154.

¹⁶ el-Kalem 68/4.

¹⁷ Âl-i İmrân 3/31.

¹⁸ Müslim, “Zekât”, 12; Abdullah al-Hakim Al-Naisaburi, *Al-Mustadrak ‘alâ al-Sahîhain* (Beirut: Dar al-Fikr, 1978), Juz I.

Terminoloji açısından âlimler sünnetin tanımı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Muhaddisin (hadis âlimleri) terminolojisine göre sünnet, Allah Resulü'nden söz, fiil, hüküm, vasıf, ahlak ve hayat yolculuğu şeklinde nakledilen, Allah Resulü olarak gönderilmeden önce ve sonra yaptığı her şeydir. Bu terminolojiden hareketle sünnetin hadis ile eş anlamlı olduğu söylenebilir. Hadis âlimlerinin sünnete bu kadar geniş bir tanım vermelerinin sebebi, Hz. Muhammed'i bu hayatta insanlar için bir rol model ve örnek olarak görmeleridir.

Usûliyyîn terminolojisine göre sünnet, ister söz ister fiil isterse de şer'î hukukla ilgili hükümler (tanıma) şeklinde olsun, Kur'ân dışında Hz. Muhammed'den gelen her şeydir. Bu tanımla fıkıh usulü bilginleri sünnet anlayışını Kur'ân dışında Hz. Muhammed'den gelen ve şer'î hukukun belirlenmesinde delil olarak kullanılabilecek şeylerle sınırlandırmaktadırlar. Fıkıh usulü âlimleri, Peygamber'i bir şâri' yani hukuku formüle eden, bu hayatta insanlara kuralları (kanunları) açıklayan ve kendisi öldükten sonra hukukun formüle edilmesinde müçtehitler tarafından daha sonra kullanılacak ve yönlendirilecek hukuki kuralları ortaya koyan kişi olarak görürler.

Fukahaya göre sünnet, Hz. Muhammed tarafından belirlenmiş, yapılması sevap olan ve terk edilmesi günah olmayan ancak farz veya vacibe ulaşmayan her şeydir (uygulamadır). Bu bakış açısı, Hz. Muhammed'i eylemlerini şeriat hukukuna göre gösteren bir kişi olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır. Kulun fiillerinde yer alan hükümler beş şekilde değerlendirilmektedir: Vâcip (zorunlu), sünnet, haram (yasaklanan), mekruh (hoş görülme-yen) ve mubah (izin verilen).¹⁹ Fukahaya göre sünnet, yapılması halinde sevap kazanılan, terk edilmesi halinde ise günah olmayan bir fiilin hukuki niteliğidir. Bu yorum, fukahanın sünneti bir fiile uygulanabilecek beş şer'î hükümden biri olarak konumlandırmasından kaynaklanmaktadır.²⁰

Usûliyyin sünneti, şeriatın kaynağı olarak kullanılabilecek sözler, fiiller, hükümler ve sıfatlar olarak tanımlar. Burada usûlîlere göre sünnetin tanımı ile muhaddislere göre sünnetin tanımı arasında bir fark görebiliriz. Eğer usûliyyin sünneti sadece bir hukuk kaynağı olarak görüyorsa, bu durum, hukuki sonuçları olsun ya da olmasın, Hz. Muhammed'den gelen her şeyi sünnet olarak sınıflandıran muhaddisler için

¹⁹ Nurul Hakim, "Perspektif Filasafat Hukum Islam dan Pemikiran Orientalis Terhadap Sunnah", *EduTech: Jurnal Ilmu Pendidikan dan Ilmu Sosial* (2019), 46.

²⁰ Umma Farida, "Diskursus Sunnah Sebagai Sumber Hukum Islam: Perspektif Ushuliyyin dan Muhadditsin", *Yudisia; Jurnal Pemikiran Hukum dan Hukum Islam* 6/1 (Haziran 2015), 238.

geçerli değildir. Böylece muhaddislere göre sünnetin anlamı, usûlcülere göre sünnetin anlamından daha geniştir.

Özellikle, sünnet, sahâbe ve sonraki nesiller tarafından, Allah'ın Resulünü takip etme ve itaat etme emrinin pratik ifadesi olarak anlaşılmıştır. Sünnet, tesadüfî veya spontane eylemleri değil, Hz. Peygamber'in tam bilinçle ve topluluğuna rehberlik etmek amacıyla gerçekleştirdiği tutarlı davranışları ifade eder. Bu nedenle sünnet, Kur'ân'ın öğretilerini bireysel, sosyal ve daha geniş medeniyet yaşamına uygulamak için somut bir model olarak görülebilir.

Bazılarına göre ise Hz. Peygamber'in eylemleri vahiy tarafından yönlendirilen eylemlerdir, bu nedenle örnek teşkil ederler hatta bu eylemlere “üsve-i hasene” denir. Eylem öncelikle sahâbe tarafından, sonra tâbiîn, tebei't-tâbiîn daha sonra onların takipçileri tarafından uygulandığında ve bu günümüze kadar bu şekilde devam ettiğinde örnek sosyal bir sisteme dönüşen normatif bir gelenek haline gelir. İşte bu nedenle sünneti Hz. Muhammed'in davranışından başlayan bir örnek olarak yorumlamak söz konusu olmaktadır.

1.1. HADİS VE SÜNNET KAVRAMI

Hadis ve sünnetin anlam bakımından yakın bir ilişkisi vardır. Birçok kişi hadisin sünnet olduğunu söylerken bazıları bunun tam tersi düşünceler aktarır. Ancak hadis ve sünneti tanımlamak için çeşitli âlimler arasında farklılıklar vardır. Bunlardan biri her bir âlimin bilimsel disiplin geçmişindeki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bu konuda, hadis âlimleri (muhaddisûn), usûl âlimleri (usûliyyûn) ve fıkıh âlimleri (fukahâ) de dahil olmak üzere birçok âlim görüş bildirmiştir.

Hadis âlimleri genellikle hadis ve sünneti bir ve aynı olarak tanımlar. Muhaddislerin anlayışına göre sünnet, Resulullah'tan hem elçi olmadan önce hem de elçi olduktan sonra sözleri, fiilleri, hükümleri ve fiziksel özellikleri şeklinde ortaya çıkan her türlü rivayettir.²¹

Usûl âlimleri de hadis ve sünneti aynı şekilde tanımlamışlardır. Usulcülere göre sünnet, Kur'ân dışında Hz. Muhammed'e atfedilen, onun sözleri, fiilleri ve hükümleri şeklinde olan ve şer'î hukuk için delil olarak kullanılabilecek her şeydir.

---

²¹ Umi Sumbulah, *Kajian Kritis Ilmu Hadis*, (Malang: UIN Maliki Press, 2010), 6.

Fıkıh âlimleri ise hadisi özel olarak tanımlamazlar. Ancak sünnetin tanımını yaparlar. Fukahâ sünneti, Hz. Peygamber tarafından emredilen ancak uygulanması farz seviyesine ulaşmayan tüm eylemler olarak tanımlarken sünnet, uygulanması terk edilebilen ancak uygulanması daha iyi ve daha tercih edilir kabul edilen her şey anlamına gelir.

Yukarıdaki hadis ve sünnet tanımlarından hareketle, âlimler hadisi her zaman Hz. Muhammed'e atfedilen tüm sözler, eylemler ve hükümler olarak tanımlamışlardır.²²

Sünnet Hz. Peygamber'in ara sıra ve gelişigüzel yaptıkları değil, sürekli ve bilinçli olarak yaptığı ve ümmetinden de yapmalarını istediği davranışlardır. Hadisler sünneti parça parça oluşturan anlık resim ve görüntüler iken sünnet, sözlü ve yazılı nakledilen rivâyet malzemesinin birlikte ele alınmasıyla ulaşılan sonuçlar, gayeler, söz ve davranışların olgu, zaman ve mekândan soyutlanmasıyla elde edilen kalıcı hayat prensipleridir.²³

Bize aktarılan hadisler, sünneti anlatan anlatı parçaları olarak işlev görürken, sünnetin kendisi zaman ve mekan bağlamından soyutlanarak sözlü ve yazılı anlatıların sentezinden ortaya çıkan bir değer yapısıdır. Hz. Peygamber'in bir eyleminin sünnet olarak sınıflandırılabilmesi için, özgünlük, süreklilik, farkındalık, örnek olma, denge, düzenlilik gibi belirli özelliklere sahip olması ve evrensel normatif değere sahip olması gerekir.²⁴

Sünnet, esasen ilahi vahiy ile Hz. Peygamber'in uygulamaları arasındaki uyumlu etkileşimden oluşan, düzgün, ılımlı ve örnek bir yaşam tarzıdır.²⁵ Sünnet, Kur'ân'dan ayrı değil, Hz. Muhammed'in günlük yaşamında uyguladığı Kur'ân öğretilerinin somut bir biçimidir. Allah'ın elçisi olarak Hz. Muhammed, vahyin taşıyıcısı (tebliğ), eğitimci (ta'lim) ve ruhları arındıran (tezkiye) olarak peygamberlik görevlerini Müslümanlar için normatif bir referans görevi gören gerçek yaşamıyla yerine getirmiştir.

Bu nedenle sünnet, sadece Peygamber'in sözleri, eylemleri ve alışkanlıklarının bir derlemesi değil, bundan daha fazlasıdır; evrensel bir değerler sistemi, İslâm

²² Marita Lailia Rahman, "Fazlur Rahman: Pemikiran Tentang Hadis Dan Sunnah", *Tribakti: Jurnal Pemikiran Islam* (2015), 386-409.

²³ Ali Bardakoğlu, *İslâm'ın Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşmek* (İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016), 65.

²⁴ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 222-224.

²⁵ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* (Ankara: TDV Yayınları, 2000), 218-224.

medeniyetinin temeli ve tüm insanlık için ahlaki örneklik kaynağıdır. Sünnet, tarihsel sınırlarla sınırlı değildir, aksine her çağda İslâm öğretilerinin sürekliliğini korumada ve her çağda ve bağlamda peygamberlik döneminin (Asr-ı Saadet’i) ruhunu canlandırmada rol oynayan manevi bir güçtür.²⁶

2. SÜNNETİN SINIFLANDIRILMASI

Âlimler sünneti üç kısma ayırmışlardır.

2.1. SÜNNET-İ KAVLÎ

Hadis âlimlerine göre sünnet-i kavli Hz. Muhammed’in değişik amaçlarla ve çeşitli vesilelerle söylediği sözlerdir.²⁷

Kavli hadislere örnek olarak Allah’ın sevdiği hafif zikirle ilgili hadis verilebilir. Bu hadisin amacı Müslümanları bu konuda teşvik etmektir. Peygamber şöyle buyurmuştur:

“Sözü hafif, fazileti ağır olan ve Rahman olan Allah’ın sevdiği iki kelime ‘Subhânallâhu ve bi-hamdihî subhânallâh el-Azîm’ sözüdür.”²⁸

Temelde bu sünnet-i kavli, Hz. Muhammed’in kendisi için geçerli olduğu gibi o dönemdeki ve sonraki dönemlerdeki insanlar için de geçerli olan genel bir nitelik taşır. Çünkü Hz. Muhammed’in doğru sözü zamana bağlı değildir. Tabii ki Hz. Muhammed’in sözlerinin sadece belirli insanlar için veya sadece belirli zamanlar için geçerli olduğunu açıklayan başka bir bilgi yoksa. Çünkü sonuçta, Hz. Muhammed’in resmi olarak alıntılanan ve daha sonra yazılan sözleri, başlangıçta yalnızca kişisel bir söz ve özel bir amaç için söylenmiş olsa bile, daha sonraları bir yasa kaynağı haline gelecektir.²⁹

²⁶ Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*, (Ankara: Otto Yayınları, 2020), 19-21.

²⁷ Muhammad ‘Aja al-Khatib, *Ushul al-Hadith*, (Beirut: Dar al Fikr, 1989), 19.

²⁸ Buhâri, “Daavât”, 80; Müslim, “Zikr”, 48; Muhyiddin Yahya ibn Sharaf an-Nawawi, *Riyad as-Salihin*, (Beirut: Dar al-Fikr, 1994), 257.

²⁹ Umma Farida, “Diskursus Sunnah Sebagai Sumber Hukum Islam: Perspektif Ushuliyyin dan Muhadditsin”, *Yudisia; Jurnal Pemikiran Hukum dan Hukum Islam* 67/1 (Haziran 2015), 240.

2.2. SÜNNET-İ Fİ'LÎ

Sünneti fi'lîye, Hz. Muhammed'in sahâbîleri aracılığıyla bize ulaşan tüm eylem ve davranışlarıdır.³⁰ Sünnet-i fi'lîye örnek olarak Hz. Muhammed'in abdest alma usulü, beş vakit namazı kılış usulü, haccı yapış usulü ve diğerleri verilebilir.³¹

Yukarıdaki örneklerden hareketle usûlcüler, Hz. Muhammed'in kavmi için bir kanun olarak bağlayıcı olsun ya da olmasın, fiziksel faaliyetlerini gözden geçirmişlerdir. Çünkü Hz. Muhammed'in fiilleri üçe ayrılabilir:

- i. Hz. Muhammed'in sıradan bir insan olarak yaptığı eylem ve davranışları.
- ii. Hz. Muhammed'in sadece kendisi için özel olarak geçerli olduğunu açıklayan talimatlar içeren eylemleri.
- iii. Müslümanlar için yasanın açıklanmasıyla ilgili eylemler ve davranışları.³²

2.3. SÜNNET-İ TAKRİRÎ

Sünnet-i takrirî, sahâbeden bazılarının söz veya fiil olarak yaptıkları her şey hakkında Hz. Muhammed'in her türlü onayıdır. Hz. Peygamber'in susması, onu inkâr etmemesi veya onaylaması ve hatta iyi görmesi ve güçlendirmesidir. İşte bu takdirde Hz. Peygamber'in bu tavrı sahâbîler tarafından ondan verilen bir hüküm olarak kabul edilir.³³

Sünnet-i takrirînin bir örneği Ebû Davud ve Nesâî'nin Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri şu hadistir: "İki adam yolculuk yapıyorlardı ve yanlarında su yoktu, sonra namaz vakti geldi, teyemmüm ettiler ve namaz kıldılar. Namazdan sonra su buldular ve namaza daha vakit vardı. Biri abdest aldı ve namazını tekrarladı, diğeri kılmadı, sonra Hz. Muhammed'e gelip olayı anlattılar, Hz. Peygamber namazını tekrarlamayana "Sünnete uyuyorsun" dedi, namazını tekrarlayana ise "İki sevap alırsın" dedi."³⁴

3. SÜNNETİN KUR'ÂN KARŞISINDAKİ İŞLEVİ

Sünnet Kur'ân'da yer alan hukuk esaslarının uygulanmasıdır. Kur'ân ve sünnette yer alan konuların her Müslüman tarafından inanılması, uygulanması ve temel bir rehber

³⁰ Muhammad 'Aja al-Khatib, *Ushul al-Hadits*, (Beirut: Dar al-Fikr, 1989), 20.

³¹ Tajul Arifin, *Ulumul Hadits*, (Bandung: Gunung Djati Press, 2014), 6.

³² Farida, "Diskursus Sunnah Sebagai Sumber Hukum Islam: Perspektif Ushuliyyin dan Muhadditsin", 241.

³³ Muhammad 'Aja al-Khatib, *Ushul al-Hadits*, (Beirut: Dar al-Fikr, 1989), 20.

³⁴ Ebû Dâvûd, "Tahara", 1; Nesâî, "Gusl ve Teyemmüm", 4; Tajul Arifin, *Ulumul Hadits*, (Bandung: Gunung Djati Press, 2014), 6-7.

olarak kullanılması çok önemlidir. Kur'ân'dan sonra hüküm kaynağı olarak ikinci sırada yer alan sünnet, Kur'ân'ın amaç ve niyetlerini ortaya koyabilen bir beyan (açıklayıcı) veya yorumlayıcı işleve sahiptir.

Sünnetin Kur'ân karşısındaki işlevi genel olarak üç şekildedir: Birincisi, sünnetin Kur'ân'da yer alan yasal mesajları güçlendirmesi, ikincisi sünnetin Kur'ân'daki mesajları açıklaması ve tanımlaması, üçüncüsü ise sünnetin Kur'ân'da düzenlenmemiş olan kendi mesajlarını Kur'ân'a aykırı olmayacak şekilde ortaya koymasındır.³⁵ Bu konuyla ilgili açıklamalar aşağıdaki gibidir:

3.1. BEYANÜ'T-TE'KÎD

Beyanü't-te'kîd aynı zamanda beyan takrir veya beyanü'l-isbât olarak da adlandırılır ve Kur'ân'da zikredilenleri güçlendirmek veya kuvvetlendirmek sünnetin işlevlerindendir. Beyanü't-te'kîd aynı zamanda beyanü'l-muvâfık li'n-nassi'l-kitâb olarak da anılır. Bunun nedeni geleneklerin ortaya çıkışının Kur'ân'ın doğrultusunda veya istikametinde olmasıdır.³⁶

Sünnet, Kur'ân'da yer alan hukuki mesajları pekiştirir. Bu işlevde sünnet, Kur'ân'da yer alan hükümleri aşağıdakiler de dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde pekiştirir:

- i. Emredilen eylemler için farz, vacip ve benzeri ifadeler ile yasaklanan eylemler kategorisi için haram ifadesinde olduğu gibi yasal konumunu teyit etmek.
- ii. Yasaklanmış bir eylemin sonucu olarak ortaya çıkan dilsel yönleri sıralamak ve yasaklanmış eylemlerin failleri veya yükümlülükleri ihmal edenler için şiddetli ceza uyarısında bulunmak.
- iii. Uygulayıcıya sürekli olarak bir yükümlülüğü hatırlatmak ve yasak olan bir şeyden sakındırmak ve bu şeylere nefret ifade etmek.
- iv. İslâm hukukunda yer alan yükümlülüklerin ve yasakların konumunu açıklamak.³⁷

³⁵ Moh Turmudi, "Al Sunnah; Telaah Segi Kedudukan Dan Fungsinya Sebagai Sumber Hukum", *Tribakti: Jurnal Pemikiran Islam* 27/1 (2016), 8.

³⁶ Relit Nur Edi, "As-Sunnah (Hadits) (Suatu Kajian Aliran Ingkar Sunnah)", *ASAS: Journal of Sharia Economic Law* 6/2 (2014), 136.

³⁷ Turmudi, "Al Sunnah; Telaah Segi Kedudukan Dan Fungsinya Sebagai Sumber Hukum", 8.

Sünnetin Kur'ân'da mevcut hukuki mesajları pekiştirme işlevine örnek olarak Buhârî ve Müslim'in rivayet ettikleri şu hadis gösterilebilir:

“İslâm beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şehadet etmek, namazı kılmak, zekâtı vermek, hacca gitmek ve Ramazan ayında oruç tutmak.”³⁸

Bu hadis, Hucurat sûresi 15. âyetteki iman, Nur sûresi 56. âyetteki namaz ve zekâtla ilgili Kur'ân âyetlerini desteklemektedir. Bu hadis aynı zamanda Bakara sûresi 83. âyetinde Ramazan orucunun farz kılınması, Âli İmrân sûresi 97. âyetinde haccın farz kılınması ve bu hadise benzer diğer âyetlerin içeriğiyle de örtüşmektedir.³⁹

Bir başka örnek de hilali görünce oruç tutmakla ilgili şu hadistir:

“Hilali görünceye kadar oruç tutmayın ve onu görünceye kadar iftar etmeyin. Eğer sizi karanlık/bulut bürürse, o zaman ayı (sayarak/hesaplayarak) takdir edin.”⁴⁰

3.2. BEYANÜ'T-TEFSÎR

Beyanü't-tefsîr ile kastedilen, hadisin daha fazla ayrıntı veya açıklama gerektiren âyetleri açıklamasıdır. Örneğin mücmel, mutlak ve genel olan âyetler hakkında. Bu durumda hadisin işlevi, Kur'ân'ın hâlâ mücmel olan âyetlerinin ayrıntılarını (tefsir) ve yorumunu sağlamak, hâlâ mutlak olan âyetler için sınırlamalar (takyid) sağlamak ve hâlâ genel olan âyetler için özgüllük (tahsis) sağlamaktır.⁴¹

Kur'ân'ın getirdiklerinin bir açıklaması ve izahı olarak sünnet. Bu ikinci işlevde, Kur'ân sünnet tarafından tebyin edilir:

- i. Kur'ân âyetlerinin içerdiği kapalı anlamları açıklamak.
- ii. Kur'ân metinlerinde geçen genel hükümleri tahsis etmek.
- iii. Kur'ân hükümlerinin uygulanma durumlarını açıklamak. Namaz, hac, oruç ve diğer yükümlülüklerin yerine getirilme usullerinin nasıl olacağını açıklamak gibi.⁴²

³⁸ Buhârî, “İmân”, 2; Müslim, “İmân”, 1.

³⁹ Relit Nur Edi, “As-Sunnah (Hadits) (Suatu Kajian Aliran Ingkar Sunnah)”, 136.

⁴⁰ Buhârî, “Savm”, 31.

⁴¹ Relit Nur Edi, “As-Sunnah (Hadits) (Suatu Kajian Aliran Ingkar Sunnah)”, 137.

⁴² Turmudi, “Al Sunnah; Telaah Segi Kedudukan Dan Fungsinya Sebagai Sumber Hukum”, 9.

3.3. BEYANÜ'T-TEŞRİ'

Beyanü't-teşrî' ile kastedilen, Kur'ân'da bulunmayan bir kanunun veya şariat kurallarının yapılması, gerçekleştirilmesi veya tesis edilmesi şeklinde bir teşrî' açıklamasıdır. Hz. Peygamber, sahâbe tarafından sorulan ve Kur'ân'da bulunmayan sorulara cevap vererek bir hüküm/sünnet ortaya koymuştur.⁴³

Kur'ân'da düzenlenmemiş yasaların belirleyicisi olarak sünnet. Bu üçüncü işlevde sünnet, Kur'ân'da yenilmesi haram kılınan dört tür hayvana ek olarak dişleri olan vahşi hayvanların ve yırtıcı kuşların yenilmesinin yasaklanması gibi. İşte bu tür bir sünnet de Kur'ân'da ifade edilen yasalara ek olarak söylenebilecek teşrî' işlevini yerine getirir.

Sünnetin yukarıda bahsedilen üç işlevinden ilk ikisi âlimler tarafından kabul edilirken, üçüncüsü tartışmalıdır. İhtilaf edilen temel konu sünnetin Kur'ân'a dayanmaksızın bağımsız bir şekilde hukuku belirleyip belirleyemeyeceği veya belirlemenin her zaman Kur'ân'da bir usule sahip olup olmadığıdır.⁴⁴

Kanaatimizce Kur'ân-ı Kerîm bir anayasa ise sahîh sünnet anayasaya uygun yasalardır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Peygamber'e itaati emreder,⁴⁵ Hz. Muhammed de "kendisine itaati Allah'a itaat, isyanı da Yüce Allah'a isyan"⁴⁶ olarak nitelendirir. Görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in haram kılması tıpkı Yüce Allah'ın haram kılması gibidir.⁴⁷ Diğer taraftan Hz. Peygamber'e itaat sağlığındayken şahsına, vefatından sonra onun sahîh sünnetine uymakla gerçekleşir. Sünnet, son ilâhî vahyin pratiğe dönüşmüş hâlidir. Hz. Peygamber'in İslâm'ı anlama ve uygulama çabasının bir ürünüdür; İslâm'ı gelecek nesillere ulaştırmak gibi bir fonksiyonu icra eder. Tüm dünyadaki Müslümanlar arasında anlayış ve uygulama birliği sağlar; bu sayede müminler dünyanın her yerinde ortak bir inanç ve duyguya sahip olur, müşterek bir ibadet ve davranış biçimi sergiler. Resûlullah'ın sünneti olmaksızın İslâm'ı anlamak, yorumlamak ve yaşamak mümkün değildir. Çünkü Kur'ân, Hz. Muhammed'e tebliğ görevine ilave olarak teşrî, ta'lîm,

⁴³ Relit Nur Edi, "As-Sunnah (Hadits) (Suatu Kajian Aliran Ingkar Sunnah)", 138.

⁴⁴ Turmudi, "Al Sunnah; Telaah Segi Kedudukan Dan Fungsinya Sebagai Sumber Hukum", 9.

⁴⁵ Hz. Peygamber'e itaati emreden bazı âyetler için bk. Âl-i İmrân 3/32, 132; en-Nisâ 4/13, 14, 59, 69, 80; el-Enfâl 8/1, 20; et-Tevbe 9/71; en-Nûr 24/52, 54; el-Ahzâb 33/71; Muhammed 47/33; el-Fetih 48/10, 17; el-Mücâdele 58/13; et-Tegâbun 64/12.

⁴⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992, "Ahkâm", 1; Ebu'l-Hüseyn Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî en-Neysâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, thk. M. Fuâd Abdulbâkî, (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), "İmâre", 33.

⁴⁷ et-Tevbe 9/29.

tebyîn, tezkiye ve temsil vazifeleri de yüklemiştir.⁴⁸ Sünnetin İslâm'ın ikinci temel kaynağı olduğunun en güçlü delili Kur'ân'ın tebliğ, tebyîn ve temsilden bahseden mezkûr âyetleridir.

Sonuç olarak sünnet, İslâm'ın ikinci temel kaynağıdır ve tüm Müslümanların yaşamlarını müspet anlamda etkileyen vazgeçilmez bir otoritedir. Sünneti yok sayan ve Kur'ân'ı tek kaynak olarak göstermeye çalışanların yanıldıkları tartışma götürmez bir gerçektir.

---

⁴⁸ el-Mâide 5/67, 99; el-En'âm 6/106; er-Ra'd 13/40; İbrâhim 14/4; en-Nahl 16/35, 64, 82; en-Nûr 24/54; el-Ankebût 29/18.

İKİNCİ BÖLÜM

ENDONEZYA’NIN JAVA ADASININ YOGYAKARTA ŞEHRİNDEKİ MÜSLÜMANLARIN HAYATI

Sosyolojik olarak cahiliye toplumunun ortasında neşet eden ve kutsal kitabı Kur’ân olan İslâm’ın varlığı, sosyo-kültürel topluma cevap vermede üç hususu dikkate almıştır. İslâm Hz. Muhammed aracılığıyla vahyedildiğinde Araplar zaten nesiller boyu devam eden ve iyice yerleşmiş alışkanlıklara, geleneklere ve kültürlerine sahiptiler. Bununla birlikte, bir rahmet dinî olarak İslâm, Arapların tüm geleneklerini ve kültürlerini hemen reddetmemiş ve yasaklamamıştır. Ali Sodiqin’e göre⁴⁹ İslâm ve Arap kültürü arasında en az üç etkileşim modeli söz konusudur.

Birincisi, İslâm, kabileler arasında savaş ve kan dökmenin yasak olduğu aylara (Zilka'de ayı, Zilhicce ayı vb.) saygı gibi toplumda zaten var olan uygulamaları olduğu gibi kabul eden, mükemmelleştiren ve devam ettiren *tahmildir* (ibkâ).

İkincisi cahiliye olarak etiketlenen mevcut toplumsal değerlerden İslâmî öğretilere daha uygun bir yöne doğru *tağyir* (kabul ve yeniden inşa etme, düzenleme/ıslâh)dir. Uygulamada Arapların gelenekleri ve kültürü aynen devam ettirilir ancak tevhid ilkesiyle çatışmayacak şekilde yeniden inşa edilir. Bu etkileşim modeli şöyledir: Örneğin, tavaf ve say yapmaya devam ederek haccı uygulamak. Ancak bu ibadetin amacı artık Lât’a ve Uzzâ’ya yapılmamasıdır. Kelime-i tevhid söyleyerek sadece Allah’a kulluk etmektir. Haccın yanı sıra evlilikte Arapların mehir geleneğini değiştirerek, külfetli olan mehir miktarı yerine külfetli olmayan mehir miktarını düzenleyerek yeniden yapılanmayı gerçekleştirmiştir.

Üçüncüsü ise İslâm’ın öğretilerine açıkça aykırı olan değer sisteminden *tahrimdir* (uzaklaştırmadır/ilgâdır). İslâm’ın öğretileriyle çelişen geleneklerin yasaklanmasıdır. Bu yasakların bazıları hemen, bazıları ise tedrici olarak yapılmıştır. Yasaklanan bu Arap gelenek ve görenekleri arasında kumar, içki, tefecilik ve insan onurunu yok sayan kölelik yer almaktadır.

---

⁴⁹ Ali Sodiqin, *Dasar Teologis Integrasi Islam dan Budaya Lokal* (Yogyakarta: Islam dan Budaya Lokal UIN Sunan Kalijaga, 2009), 116-135.

İslâm her zaman toplumda gelişen sosyo-kültürel sistemi dikkate almıştır. Tüm takipçilerinin öğretilerini başkalarına iletmesini gerektiren bir davet olarak İslâm'ın öğretileri vardır. Davet ile İslâm ve toplum kültürü arasında etkileşim süreci söz konusudur. Bu nedenle İslâm, kültürleşme ve asimilasyon olasılığını dışlamaz. Hz. Muhammed'in peygamberliği ile İslâm'ın Mekke şehrindeki konumunun portresi, yerelliği ile daha geniş bir ölçekte etkileşime girebilir. Çünkü İslâm, sonunda evrensel bir gerçek ve güç haline gelen topluluk tarafından kabul edilebilir.

Özetle Hz. Muhammed vahyin rehberliğini yaparken toplumun sosyo-kültürel yapısını dikkate almış ve İslâm'ın temel çerçevesi (tahmil/ibkâ, tağyir/ıslâh ve tahrir/ilgâ) içinde uygulamıştır. Nitekim İslâm'dan önceki toplumun tüm sosyo-kültürel düzenleri Hz. Muhammed'in peygamberliği sırasında bütünüyle ortadan kaldırılmamıştır. Hatta yeni bir din olarak İslâm, günümüzde de tahmil ve tağyir alanlarını kategorize edilebilen geleneklere çok değer verir. Ancak sosyo-kültürel toplumun bir geleneği olan kumar ve alkollü içki içmek gibi haramları ise açıkça tahrir kategorisine dâhil eder ve tedrici olarak bunları da yasaklar.⁵⁰

İslâm'ın nesiller boyunca derin kökler salmış gelenek, görenek ve kültürleriyle Arap toplumuna girmesinin bağlamından hareketle, İslâm'ın Endonezya'ya girme süreci de Endonezya toplumunun gelenek, görenek ve kültürleriyle kendi tarihine sahiptir ve bu süreç sonunda İslâm'ın o dönemdeki toplum tarafından kabul edilmesine yol açmıştır.

1. ENDONEZYA'YA İSLÂM'IN GİRİŞİ

İslâm'ın Endonezya'ya ne zaman, nasıl ve nereden girip yayıldığına dair yazılı metin ve kaynakların az olması hem Endonezyalı Müslüman akademisyenler hem de Batılı oryantalistler tarafından çeşitli görüşlerin dile getirilmesine yol açmıştır.⁵¹ İslâm'ın Endonezya'daki çeşitli bölgelere gelişi eş zamanlı olmamış, bunlardan ilki farklı siyasi ve sosyo-kültürel durumlara sahip olarak ziyaret edilen krallıklar ve bölgelerden etkilenmeler ile olmuştur. İslâm'ın Endonezya'ya giriş süreciyle ilgili de çeşitli görüşler gündeme gelmektedir. Bu görüşü dile getirenler arasında kültürün ve İslâmî öğretilerin

⁵⁰ Khoiro Ummatin, *Tiga Model Interaksi Dakwah Rasulullah Terhadap Budaya Lokal* (Yogyakarta: Sunan Kalijaga State Islamic University, 2014), 202.

⁵¹ İsmail Hakkı Göksoy, "Endonezya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/197.

Endonezya'ya girişini ve yayılışını doğrudan bilenler olduğu gibi İslâm'ın Endonezya'ya giriş sürecini araştırma yoluyla bilenler de bulunmaktadır.

İslâm'ın Endonezya'ya gelişi hakkında çeşitli görüşler olsa da birçok tarihçi Tang Hanedanlığı dönemine ait Çin haberlerine dayanarak İslâm'ın Endonezya'ya MS 7. yüzyılda girdiğine inanmaktadır. Bu haberde MS 7. yüzyılda Kuzey Sumatra'nın batı kıyısındaki Baros Köyü'nün Arap Müslüman tüccarların bir yerleşim yeri olduğu kaydedilmiştir.⁵²

13. yüzyılda daha çok Endonezya'daki İslâm krallıklarının büyümesiyle birlikte İslâm yayılmaya başlamıştır. Bu görüş Marco Polo'nun 1292 yılında Perlak'ta durduğunu ve İslâm'ı benimsemiş insanlarla tanıştığını açıklayan seyahat notlarına dayanmaktadır. Samudra Pasai Kralı Sultan Malik al-Saleh'in 1297 tarihli mezar taşının bulunması da bu görüşü güçlendiren bir diğer kanıttır. Batıdan doğuya doğru sıralanırsa, İslâm ilk olarak Sumatra'nın kuzeyindeki Perlak'a girmiştir. Bunun nedeni, batıdan doğuya uluslararası bir ticaret deniz yolu olan Malakka Boğazı'nda bulunan Perlak'ın stratejik konumu ve bir sonraki Samudra Pasai Krallığı'dır.⁵³

İslâm'ın Endonezya'ya girişine ilişkin teorileri şu şekilde açıklayabiliriz: Birincisi, Arap teorisi. Bu teori, İslâm'ın takımadalara doğrudan Arabistan'dan, Srivijaya Krallığı'nın gücünü geliştirdiği MS 7./8. yüzyılda getirildiğini ve yayıldığını belirtmektedir. Bu teoriyi destekleyen isimler Crawford, Keijer, Niemann, de Hollander, Hashmi, Hamka, Al-Attas, Djajadiningrat ve Mukti Ali'dir. Bu teori için tarihsel kanıtlar çok güçlüdür. MS 7./8. yüzyılda Malakka Boğazı, Güneydoğu ve Doğu Asya ülkelerine ticaret seferleri yapan Müslüman tüccarlarla dolu idi. O yüzyıldaki Tang dönemine ait Çin haberlerine göre, Kanfu (Kanton) ve Sumatra'da Müslüman topluluklar zaten vardı. Bazıları bunların ticareti keşfetmek amacıyla Beni Ümeyye'nin elçileri olduğunu iddia etmektedir. Aynı şekilde İslâm'ın Endonezya'ya MS 674 yılında girdiğini savunan Hamka da Çin kayıtlarına dayanarak, o dönemde Ta Cheh veya Ta Shih (muhtemelen Muaviye b. Ebî Süfyan) adlı bir Arap kralının elçisinin Kraliçe Shima tarafından yönetilen Java'daki Ho Ling Krallığı'na (Kalingga) geldiğini ileri sürmektedir. Ta-Shih'e

⁵² Samsud Duha, *Penyebaran dan Perkembangan Islam-Katolik-Protestan di Indonesia* (Surabaya: Usaha Nasional II, 1987), 20-21.

⁵³ Abdurrahman Mas'ud, *Dari Haramain ke Nusantara: Jejak Intelektual Arsitek Pesantren* (Jakarta: Kencana, 2006), 55.

MS 748 yılında yazılmış Japon haberlerinde de rastlanmaktadır. O dönemde Po-sse ve Ta-Shih K-Uo gemilerinin olduğu söylenmektedir. Rose Di Meglio'ya göre Po-sse terimi Malay dil türünü belirtirken Ta-Shih sadece Arapları ve Farsları belirtir, Hintli Müslümanları değil. Juneid Parinduri daha sonra MS 670'te Barus Tapanuli'de Ha-Mim yazılı bir mezar bulunduğunu teyit eder. Tüm bu gerçekler 7. yüzyılda Güneydoğu Asya'nın Tang Hanedanlığı (618-907) altındaki Çin, Srivijaya Krallığı (7-14. yüzyıl) ve Emevi Hanedanlığı (660-749) olmak üzere üç büyük güç arasında bir ticaret trafiği ve siyasi etkileşim olduğu düşünüldüğünde şaşırtıcı olmamaktadır.⁵⁴

Yukarıdaki açıklamalardan Arapların ticarete önemli bir rol oynadığı ve Çin, Arabistan ve Endonezya arasında ticari etkileşim olduğunu gösteren kanıtlar bulunduğu tespit edilebilir. Dolayısıyla İslâm'ın o yıllarda takımadalara girmeye başladığı sonucuna varılabilir.

İkincisi Çin teorisidir. Bu teori etnik Çinli Müslümanların İslâm'ın takımadalarda yayılması sürecinde etkili olduğunu açıklamaktadır. Daha önce Arap teorisinde açıklandığı gibi, Arap Müslümanlar ile Çinliler arasındaki ilişki Hicrî birinci yüzyılda zaten gerçekleşmiştir. Böylece İslâm batıdan Endonezya'ya ve Çin'e tek bir ticaret yolu üzerinden gelmiştir. İslâm, Tang Hanedanlığı'ndan Tai Tsung (627-650) döneminde Kanton'da (Guangzhou) Çin'e gelmiş, Srivijaya döneminde Sumatra'da Endonezya'ya gelmiş ve Ta cheh/Ta shi adlı Arap kralının elçisinin Ratu Shima'nın emriyle Kalingga krallığına gelmesine dayanarak MS 674'te Java'ya gelmiştir.⁵⁵

Yukarıdaki açıklamadan İslâm'ın Endonezya'ya Çin ile birlikte geldiği sonucuna varılabilir. Bununla birlikte yukarıdaki teori İslâm'ın girişinin başlangıcını açıklamaz; ancak Çin'in haberlerdeki rolünü açıklar, böylece İslâm'ın hicrî birinci yüzyılın başlarında Endonezya'ya geldiğine dair kanıtlar bulunabilir.

Üçüncüsü Fars teorisi. Önceki teorinin aksine Fars teorisi daha çok İslâm'ın Endonezya'ya girdiğini ve dilin özümsemediğini gösteren dil yönüne atıfta bulunur. Örneğin, Batı Java'daki Sundanlılar tarafından kullanılan 'Abdas' kelimesi, abdest almak anlamına gelen İran'dan alınmış bir kelimedir.⁵⁶

⁵⁴ Moeflich Hasbullah, *Sejarah Sosial Intelektual Islam di Indonesia* (Bandung: CV Pustaka Setia, 2012), 4.

⁵⁵ Moeflich Hasbullah, *Sejarah Sosial Intelektual Islam di Indonesia*, 6.

⁵⁶ Moeflich Hasbullah, *Sejarah Sosial Intelektual Islam di Indonesia*, 8.

Dördüncüsü, Hint teorisi. Bu teori, İslâm'ın Endonezya'ya doğrudan Arabistan'dan değil, 13. yüzyılda Hindistan üzerinden geldiğini belirtmektedir. Bu teori İslâm'ın Hindistan'da Gucerat, Cambay, Malabar, Koromandel ve Bengak olmak üzere beş çıkış yerinden bahseder. İslâm'ın Gucerat'ta ortaya çıktığını açıklayan Hint teorisinin zayıf yönleri olduğu kanıtlanmıştır. Bu durum G.E. Marrison tarafından şu argümanla kanıtlanmıştır: “Endonezya’da bazı yerlerde bulunan mezar taşları Fatimi'nin dediği gibi Gucerat veya Bengal'den gelmiş olabilir. Bu, İslâm'ın oradan ithal edildiği anlamına gelmez.”

Marrison bu teoriyi ilk kralı MS 698 yılında ölen Samudera Pasai'nin İslâmlaşması sırasında Gucerat'ın hâlâ bir Hindu Krallığı olduğu gerçeğine işaret ederek çürütmektedir. Sadece bir yıl sonra Gucerat Müslüman yönetimi tarafından fethedilmiştir. Eğer Gucerat İslâm'ın merkezi idiyse İslâm'ın Gucerat'ta Malik el-Salih'in ölümünden önce kurulmuş ve gelişmiş olması gerekir. G.E. Marrison tarafından ortaya atılan teoriye göre Endonezya İslâm'ı Gucerat'ta ortaya çıkmamış, 13. yüzyılın sonunda Koromandel kıyılarından Müslüman yayıcılar tarafından getirilmiştir. Marrison'un teorisi, T.W. Arnold tarafından savunulan görüşü destekler görünmektedir. Marrison'dan çok önce yazan Arnold, İslâm'ın Endonezya'ya diğerlerinin yanı sıra Koromandel ve Malabar'dan getirildiğini savunmuştur. Bu teoriyi, iki bölge arasındaki fıkıh ekollerindeki benzerliklere işaret ederek desteklemiştir. Endonezya'daki Müslümanların çoğunluğu Faslı bir gezgin olan İbn Batuta'nın (1304-1377) bu bölgeleri ziyaret ettiğinde tanık olduğu gibi Koromandel ve Malabar bölgelerinde de oldukça baskın olan Şafii mezhebinin takipçileridir. Arnold'a göre, Koromandel ve Malabar'dan gelen tüccarlar Hindistan ve Endonezya arasındaki ticarete önemli bir rol oynamıştır. Bu tüccarların büyük bir kısmı Nusantara-Malay dünyasının ticaret limanlarına gelmiş ve burada sadece ticaretle değil, aynı zamanda İslâm'ın yayılmasıyla da ilgilenmişlerdir.⁵⁷

Beşinci olarak Türk teorisi. Bu teori Moeflich Hasbullah'tan alıntılanan Martin Van Bruinessen tarafından ortaya atılmıştır. Araplar ve Çinlilerin yanı sıra Endonezya'nın Kürtler ve Türkler tarafından da İslâmlaştırıldığını açıklamaktadır. Aşağıdaki gibi bir dizi veriye dikkat çekmiştir:

---

⁵⁷ Azyumardi Azra, *Indonesia dalam Arus Sejarah Jilid 3* (Jakarta: PT. Ichtiar Baru Van Hoeve, 2012), 11.

- i. Endonezya’da Nakşibendi tarikatı arasında popüler olan Kürt âlimlerin sayısı ve Kürt âlimler tarafından yazılan kitaplar geniş çapta etkili kaynaklar haline geldi. Örneğin, Muhammed Emin el-Kürdî’nin *Tenvir el-Kulûb* kitabı Endonezya’daki Nakşibendi tarikatı arasında popülerdir.
- ii. Medine’de Endonezyalı âlimlere daha sonra Endonezya’ya getirilen Şattariye tarikatını öğreten âlimler arasında Kürt bir âlim olan İbrahim el-Kur’ânî de vardı. İbrahim el-Kur’ânî’nin öğrencileri çoğunlukla Endonezyalı idi.
- iii. Endonezya’daki popüler barzanji geleneği her Mevrit Nebi’sinde, 12 Rebi’ul-Evvel’de, akika, şükran ve diğer gelenekler sırasında okunur. Bruinessen’e göre barzanji, Kürdistan’da nüfuzlu bir ailenin ve tarikat şeyhinin adıdır.
- iv. Kürtçe, Endonezya’da kişi, sokak ve diğer isimler gibi popüler bir isimdir.

Bu gerekçelere bakarak daha sonları Kürtlerin Endonezya’da İslâm’ın yayılmasında etkin rol oynadığı sonucuna varılabilir.⁵⁸

Ayrıca, 16. yüzyıl Endonezya takımadaları ile Türkiye arasındaki ilk ilişkiler açısından önemli bir yüzyıl olarak görünmektedir. Bu yüzyılın başında Türkler zaten kuzey Sumatra’da bulunan tüccarların bir parçası olarak kayıtlara geçmiştir.⁵⁹ Türk etkisi özellikle 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı Halifeliğinin Endonezya takımadalarının siyasi ve dini dinamiklerine doğrudan müdahalesiyle de belirgin hale gelmiştir. En önemli ilişkilerden biri, Aceh Darussalam Sultanlığı ile Osmanlı İmparatorluğu arasında kaydedilmiştir. Malakka Boğazı’nda Portekizlilerin baskısıyla karşı karşıya kalan Aceh Sultanı, İstanbul’a elçiler göndermiş ve Sultan II. Selim’den silah, top ve askeri teknisyenler şeklinde yardım almıştır.⁶⁰ Askeri desteğin yanı sıra, bu ilişki Aceh’in Güneydoğu Asya’da sömürgeciliğe karşı İslâm direnişinin merkezi olarak konumunu da güçlendirmiştir.⁶¹ Bu yardım Osmanlı Devleti’nin bu bölgeyi yardım ve güçlendirilmesi gereken küresel İslâm topluluğunun bir parçası olarak gördüğünü gösteriyordu.

Osmanlı Devleti’nin sembolik ve kültürel etkisi, takımadalardaki Müslüman hükümdarların “sultan” unvanını benimsemesi ve halifeliği örnek alan bir yönetim

⁵⁸ Moeflich Hasbullah, *Sejarah Sosial Intelektual Islam di Indonesia*, 11-12.

⁵⁹ İnsan Kamil, “Hubungan Awal Nusantara dan Turki”, 2020, <https://hidayatullah.com>, (Erişim Tarihi: 12.06.2025).

⁶⁰ Ismail Hakki Goksoy, “Ottoman Aceh Relations According to Turkish Sources.” Paper presented at the First International Conference of Aceh and Indian Ocean Studies, <http://www.scribd.com>, Banda Aceh, Şubat 2007, 5-13, (Erişim Tarihi: 12.06.2025)

⁶¹ Azyumardi Azra, *Jaringan Ulama Timur Tengah dan Kepulauan Nusantara Abad XVII & XVIII* (Bandung: Mizan, 2004), 72.

sistemini benimsemesinde de kendini gösterdi. Endonezya'da gelişen bazı sufi tarikatları, örneğin Nakşibendiyye, Osmanlı etkisindeki Anadolu ve Orta Asya'ya dayanan manevi iletişim hatlarına sahipti.⁶² Bu ilişki, sufi yönelimli ve küresel İslâm sembolizmine sahip kozmopolit bir İslâm kimliğinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin müdahalesi sadece siyasi nitelikte değil, Endonezya'da gelişen dini ifade ve İslâm otoritesinin çeşitliliğini de zenginleştirmiştir.

Bu teorilerden, İslâmlaşma olgularının, girişin başlangıcı ile gelişme dönemi veya girişin başlangıcı ile daha sonraki etki arasında ayırım yapılmadan tanımlandığı görülmektedir. Bilindiği üzere İslâm'ın Endonezya'ya gelişi bireylerden, gruplardan, topluluklardan, kraliyet devletlerinden çoğunluk oluşturmaya kadar çok çeşitli aşamalardan geçmiştir.

Fars, Hint, Çin ve Türk teorilerinin hepsi Endonezya'daki birçok Müslüman topluluk ve toplumun sonraki etkilerini açıklamaktadır. Dolayısıyla aslında ortaya atılan bu teoriler önceki teoriyi geçersiz kılmıyor ya da zayıflatmıyor, aksine İslâmlaşma sürecini açıklıyor ve tamamlıyor, denilebilir.⁶³

İslâm'ın Endonezya'ya girişini tartışan bir bilimsel seminer çalışması 1963 yılında Kuzey Sumatra Vilayeti, Medan şehrinde yapılmış ve aşağıdakileri sonuçlara ulaşılmıştır:

- a) İslâm Endonezya'ya ilk olarak hicrî 1. Yüzyılda/MS 7'de, doğrudan Arabistan'dan gelerek girdi.
- b) İslâm'ın yayıldığı ilk bölge Kuzey Sumatra kıyılarıydı, ardından İslâm toplumu ilk İslâm krallığını yani Açeh'i kurdu.
- c) İlk vaizler çoğunlukla tüccarlardı ve o dönemde vaazlar barışçıl bir şekilde yayılıyordu.⁶⁴

1.1. ENDONEZYA'DA İSLÂM'IN YAYILMASI İÇİN YÖNTEM STRATEJİLER

İslâm Endonezya'daki en büyük dindir. İslâm'ın Endonezya'da yayılması, Endonezya toplumunun sosyal, kültürel ve siyasi hayatına büyük etki eden ve günümüze

⁶² Martin van Bruinessen, *Tarekat Naqsyabandiyah di Indonesia* (Bandung: Mizan, 1994), 90.

⁶³ Achmad Syafrizal, "Sejarah Islam Nusantara", *Islamuna: Jurnal Studi Islam* 2/2 (2015), 241.

⁶⁴ Ahmad Al-Uairy, *Sejarah Islam, Sejak Zaman Nabi Adam Hingga Abad XX* (Jakarta: Akbar Media, 2023), 336.

kadar devam eden uzun bir süreçtir. Bu süreç, Müslüman tüccarların gelişi, ulemanın rolü ve yurtdışındaki İslâm krallıklarıyla diplomatik ilişkiler de dâhil olmak üzere çeşitli faktörlerden etkilenmiş ve tetiklenmiştir. Buna ek olarak, İslâm'ın yayılmasında ve bu dinin Endonezya'daki çeşitli kabileler ve uluslar tarafından iyi bir şekilde kabul edilebilmesinde yerel kültüre uyarlanabilen tebliğ stratejileri oldukça etkili olmuştur. Kullanılan yöntem ve stratejilerden bazıları şunlardır:

1.1.1. Ticaret

Bu yol, Endonezya'da İslâm'ın ortaya çıkışının altında yatan ilk aşamadır ve MS 7. yüzyıl ile MS 16. yüzyıl arasında gerçekleşmiştir. İslâm Müslüman iş adamları tarafından barışçıl bir şekilde getirilmiştir.⁶⁵ O dönemde Endonezya'da ticaret yapan çok sayıda Müslüman tüccar vardı ve onlar sonunda bir yerleşim yeri kurdular. Burada Endonezyalılarla hep birlikte yaşadılar, çalıştılar ve İslâm'ı yaydılar. Bunlar birbirleriyle etkileşime girdi. Müslüman tüccarlar, bir yandan tüccar olarak ana faaliyetlerini yürüttü, diğer yandan da İslâm'ı yaydı.⁶⁶

Ticarette başlayan diğer tebliğ faaliyetleri gayr-i resmî eğitim faaliyetleri aracılığıyla devam ettirildi. Bu gayr-i resmî eğitim faaliyetinde vaiz olarak görev yapan tüccarlar ile çevredeki topluluk arasında kişisel temas kuruldu. Bu kişisel etkileşimden eğitimsel iletişim ortaya çıktı. İnfomel olarak yürütülen eğitim kesinlikle resmî kurumların sahip olduğu olanakları gerektirdi. Bu gayr-i resmî eğitimin özü, eğitmenler (vaiz olarak ikiye katlanan tüccarlar) ile öğrenciler yani çevredeki topluluk arasındaki ilişkidir. Bu durumda eğitimci (mübelliğ) bilgi, değer ve becerilerini aktarır.⁶⁷ Bu süreç daha sonra İslâm'ın toplum tarafından geniş çapta kabul görmesini sağlamıştır.

1.1.2. Evlilik

Evlilik yolu doğal ve oldukça kolay İslâmlaşma süreçlerden biridir. Çünkü evlilik fiziksel ve zihinsel bağlara dayalı bir ilişkidir. Evlilik, büyük bir topluluğun gelişmesinde ve Müslüman bir toplumu oluşturacak çocukların doğmasında etkilidir. O dönemde gerçekleşen evlilikler, Müslüman tüccarlar ve yerli kadınlar arasında olmuştur.

⁶⁵ E. Herniti, "Islam dan Perkembangan Bahasa Melayu", *Journal of Religious Lectionary* 15/1 (2017), 81-96.

⁶⁶ Muhammad Basri vd., "Proses Islamisasi dan Penyebaran Islam di Indonesia", *Madani: Jurnal Ilmiah Multidisiplin*, 2014, 817-818.

⁶⁷ Haidar Putra Daulay vd., "Proses Islamisasi di Indonesia: Tinjauan dari Berbagai Aspeknya", *Jurnal Kajian Islam Kontemporer (JURKAM)* 1/2 (2020), 41-48.

Müslüman tüccarlara yerli halk daha fazla itibar ediyor ve değer veriyordu. Bu yüzden namuslu kızlar ve hatta kralların kızları bile bu tüccarların eşleri olmak istiyorlardı. Evliliğin bir koşulu olarak kadınların İslâm'ı kabul etmeleri şarttı ve bunun için de kadınların şehadet getirmeleri gerekiyordu.⁶⁸

1.1.3. Eğitim

İslâm'ın eğitim yoluyla yayılmasında önemli bir rol oynayan *pesantren* (İslâmî yatılı okul), Endonezya'da İslâm'ın ilerlemesinde en stratejik unsurdur. Bu yolla İslâmlaşma gerçekleşmiş, öğretmenler ve âlimler tarafından yürütülen eğitim faaliyeti ile öğrenciler İslâmî çalışmaların merkezi olan pesantrenlerde yetiştirilmiştir. Bu öğrenciler eğitim aldıktan sonra pesantrenlerden ayrılmış ve kendi bölgelerine dönmüş ya da İslâm'ı yaymak ve öğretmek için bir başka bölgeye gitmişlerdir.⁶⁹ Bu süreç İslâm'ın gelişmesinden sonraki resmî yoldur ve İslâm'ın Endonezya halkı arasında yaygın olarak tanınmasından sonraki belirleyici/onaylayıcı yol olarak düşünülebilir.

1.1.4. Tasavvuf

O dönemde tasavvuf, İslâm'ın toplumda genel olarak ve krallık içinde özel olarak yayılmasını, yaygınlaştırılmasını ve hızlandırılmasını sağlamada çok etkiliydi. Sufi yaklaşımı, daha önce gelişmiş kültürleri (değerler, normlar, gelenekler, âdetler ve yerel bilgelik) ve yerel inançları barındırabilen bir yaklaşım olarak kabul edildi. Sufiliğin topluma uyarlanabilirliği, bir yandan yeni bir din olarak İslâm ile diğer yandan Hinduizm, Budizm ve İslâm gelmeden çok önce benimsenmiş ve geliştirilmiş yerli inançlar arasındaki kültürleşmenin hızlandırılmasına neden olmuştur.⁷⁰

1.1.5. Siyaset

Siyaset, İslâm'ı iktidar gücüyle yaymanın bir yöntemi olarak görülebilir. O dönemde kralların ve yöneticilerin Müslüman olması büyük bir etki gücüne sahipti, Zira halk ve destekçileri idarecilerini hızla takip ederdi. Krallar ve hükümdarlar diğer hükümdarları da İslâm'ı benimsemeleri için etkiledi ve bu durumda İslâm çok hızlı bir

⁶⁸ Bintaro, "Teori dan Proses Islamisasi di Indonesia", *Prosiding Nasional* 3 (2020), 133-145.

⁶⁹ Faisal Mubarak - Ni'matun Najah, "Pemikiran dan Peradaban Islam di Nusantara", *OSF Preprints*, 2021, 6.

⁷⁰ Miftakhul Jannah - Muhammad Nur Hadi, "Islamisasi Nusantara dan Proses Pembentukan Masyarakat Muslim", *Journal Multicultural of Islamic Education*, 2018, 27-38.

gelişme gösterdi.⁷¹ Tarihçilere göre Endonezya’da İslâm’ın yayılmasında yöneticilerin çok güçlü desteği olmuştur.⁷²

1.1.6. Sanat ve Kültür

Sanat ve kültür yoluyla İslâmlaştırma faaliyetleri ise *walisongo*⁷³ tarafından İslâmî hikayeler eklenerek gerçekleştirilen sanat gösterilerinin/performanslarının yanı sıra Hz. Muhammed’in yaşam ve mücadele tarihini içeren şiirlerin okunması ve geleneksel müzik eşliğinde yerel dilde İslâmî şarkıların söylenmesidir. Bu da İslâm’ın geniş halk kitleleri tarafından daha hızlı kabul edilmesinin önünü açmıştır.

1.2. İSLÂM’IN YEREL KÜLTÜR VE GELENEKLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Arabistan’da olduğu gibi Endonezya’da da İslâm yerel kültüre uyum sürecinden geçmektedir. Endonezya’nın çok kültürlü yapısının kültürle çok yakından ilişkili olduğu göz önünde bulundurulduğunda Endonezya’da İslâm’ı tebliğ etme yöntemi kesinlikle kültürel unsurlardan ayrı değerlendirilemez.

İslâm Endonezya’ya gelmeden çok önce Endonezya’da Hinduizm, Budizm ve diğer ilkel animistik dinlerin yanı sıra sosyal gelenekler de gelişmişti. Bu toplumlarda yaşayan insanlar kendi toplumlarında var olan diğer çeşitli fikir ve geleneklerden açıkça etkilenmişlerdir.⁷⁴

İslâm’ın girişiyle birlikte Endonezya yeni bir kültürün yani “Endonezya İslâm kültürünün” doğmasına neden olan kültürleşme sürecini (ulusların karışması ve karşılıklı etkileşim nedeniyle iki veya daha fazla kültürün karışma süreci) tekrar yaşadı. Öte yandan İslâm’ın Endonezya’ya girişi Hindu ve Budist kültürünün ortadan kalktığı anlamına da gelmiyordu.

⁷¹ S. Susmihara, “Wali Songo dan Perkembangan Pendidikan Islam di Nusantara”, *Rihlah: Jurnal Sejarah dan Kebudayaan* (2017), 151-168.

⁷² S. Gunawan, “Perkembangan Islam di Indonesia (Suatu Diskursus Tentang Awal Mula Islam ke Nusantara)”, *Yurisprudencia: Jurnal Hukum Ekonomi* (2018), 13-29.

⁷³ *Walisongo*, toplumun dokuz veli olarak adlandırdığı kişidir. ‘wali’ kelimesi Arapça’da Allah’ın dostu anlamına gelirken, Java dilinde ‘songo’ kelimesi dokuz anlamına gelir. *Walisongo*, Java’da İslâm’ı yayan İslâmî vaizlerdir. Dokuz velinin aynı soy ve bilgiye sahip olduğu düşünülür ve böylece dokuz veliye *walisongo* denilmesi için bir anlaşma doğar. Söz konusu dokuz veli şunlardır: Şeyh Maulana Malik İbrahim, Sunan Ampel, Sunan Giri, Sunan Bonang, Sunan Kalijaga, Sunan Drajat, Sunan Muria, Sunan Kudus ve Sunan Gunung Djati. Bu kişiler 15. ve 16. yüzyıllarda yaşamışlardır.

⁷⁴ Abuddin Nata, *Peta Keragaman Pemikiran Islam di Indonesia* (Jakarta: PT Raja Grafindo Persada, 2016), 72.

Endonezya İslâm tarihine bakıldığında, İslâm'ın Endonezya'ya neredeyse hiçbir gerilim ve çatışma olmadan girdiği ve yayıldığı söylenebilir. İslâm, toplum tarafından barış getiren bir din olarak kolaylıkla kabul edilmiştir. Her ne kadar o dönemde toplumun animizm ya da Hindu-Budist dinî şeklinde kendi inanç sistemi olsa da insanlar İslâm'ı severek ve isteyerek kabul etmişlerdir.⁷⁵

Endonezya'da gelişen kültür çok karmaşık olan çeşitli kültürlerin bir akültürasyonudur. Bunun nedeni Endonezya'nın bir ticaret yolu ve sömürgeciler için bir mola yeri olmasıdır. Böylece birçok insan Endonezya'ya girip çıkmış ve mevcut kültürü etkilemiştir. İslâm da tüccarlar gibi müntesipleri vasıtasıyla Endonezya'yı etkilemiştir. Endonezya'da kültürel kültürleşme süreci barışçıl bir şekilde gerçekleşmiştir. Bir yandan bazen İslâm kültürü baskın olurken diğer yandan yerli kültür “kültürel etkileşime/karışıma” hakim olmuştur.⁷⁶ Bu karşılıklı hakimiyet süreci daha sonraları çeşitli bölgelerde benimsenen İslâm dininde farklı bir tarz ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda Sumatra ve Java'daki din anlayışı, yerel kültürü getiren ve barındıran davetçiye bağlı olarak farklılık gösterebilmiştir.

Hindu-Budist Majapahit krallığının MS 1520'de yıkılmasından sonra kıyı bölgelerinde İslâmlaşma süreci Demak, Banten ve Cirebon gibi İslâm krallıklarının kurulmasına kadar yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Ancak İslâm inancının anlaşılması açısından Hinduizm ve Budizm gibi eski felsefi düşünceler hemen istikrara kavuşmadı ve ortadan kalkmadı. O dönemde insanlar şehadet cümlesini söylüyordu ama önceki inançların anıları ve uygulamaları tamamen ortadan kalkmamıştı, dolayısıyla buradan bir senkretizm⁷⁷ eğilimi ortaya çıktı. Bu nedenle Java'nın iç kesimlerinde gelişen İslâm, yüksek hareketliliğe sahip kıyılarda gelişen ve İslâm dünyasının gelişimini takip eden İslâm'dan farklıydı. Dahası MS 1575'te daha önce yıkılmış olan Majapahit krallığının yerine İslâmî Mataram krallığı ortaya çıktı. Bu İslâmî Mataram krallığı da iç kısımlara farklı bir İslâmî yaşam tarzı verdi. Bunun nedeni, krallığın kültürün merkezi haline

⁷⁵ M. Ali Al-Humaidy, “Tradisi Molodhan: Pemaknaan Kontekstual Ritual Agama Masyarakat Pamkesan Madura”, *Jurnal ISTIQRO* 6/1 (2007), 278.

⁷⁶ Abdul Karim, *Islam Nusantara* (Yogyakarta: Pustaka Book Publisher, 2007), 143.

⁷⁷ Senkretizm: çeşitli inanç anlayışlarının veya dinî geleneklerin farklı şekillerde kaynaşması süreci.

gelmesi ve toplumu büyük ölçüde etkilemesi, kralın tüm politikalarının ve kararlarının topluluk tarafından uyulması gereken kurallar olmasıydı.⁷⁸

Buna ek olarak Endonezya'da İslâm'ın varlığı ve gelişmesinde sufilerin rolü yadsınamaz. Bu durum ilk zamanlarda İslâm'ın yerel kültürle uzlaşmasına neden olmuştur. İslâm'ın yerel kültürle buluşması, Endonezya'da İslâm'ın saflığının olmamasının nedeni olarak sıklıkla yanlış anlaşılmaktadır. Ancak Endonezya'da gelişen tasavvufun Şariat ile dengeli bir şekilde birleşen bir tasavvuf olduğunu vurgulamak gerekir.⁷⁹ Dolayısıyla bu dinin kökeninden farklı görünse de özünde öğretilen her şey aynıdır; sadece Endonezya'daki uygulamada yerel kültüre daha fazla uyarlanmıştır. Tasavvufun Endonezya halkı arasında kolayca kabul görmesinin nedeni, tasavvufun bazı öğretilerinin onların eski inançlarıyla benzerlik göstermesidir. Bu durum onların İslâm'ı kabulünü ve içselleştirmelerini epeyce kolaylaştırmıştır.

İslâm'ın sanat ve mimari alanları da dahil olmak üzere yerel kültürle işbirliği yapan pek çok unsuru vardır; cami ve saray gibi binaları süsleyen oymalar ve Arap kaligrafisi şeklindeki bu kaligraflar genellikle Kur'ân âyetlerini veya Hz. Muhammed'in sözlerini içerir. Ayrıca takvim sisteminde de Hinduizm'den gelen saka takvimi ile Hicri takvimin bir birleşimi söz konusudur ve Java takvimi haline gelir. Tüm yönleriyle ortaya çıkan din ve kültür kombinasyonu uygulanan yöntemlerin yerel geleneklere ve kültüre uyum sağladığını göstermektedir.

İslâm'ın dünyanın çeşitli bölgelerine yayılması, İslâm'ın tarzının ve çeşitlerinin Arap Yarımadası'nda gelişen İslâm'dan farklı olmasına neden olmuştur. Aynı şekilde, İslâm Endonezya'ya yayıldığında, İslâm toplumda zaten var olan yerel kültürden ayrı tutulmamıştır. Yerel kültürle diyalog kuran İslâm, sonunda Java İslâmı, Açe İslâmı, Padang İslâmı, Sunda İslâmı, Sasak İslâmı, Bugis İslâmı vb. gibi İslâm'ın kendine özgü ve benzersiz bir varyantını oluşturmuştur. İslâm'ın bu farklı varyantları saf köklerinden koparılmış İslâm değil, yerel kültürle kültürleşmiş/bütünleşmiş İslâm'dır. Dolayısıyla Endonezya'da İslâm kültürünü geliştirecek bir strateji için ileriye dönük çalışmalar

⁷⁸ Muhammad Ikhsan Ghofur, "Integrasi Islam Dan Budaya Nusantara (Tinjauan Historis Islam Di Nusantara) Integration of Islam and Nusantara Culture (Overview of Historical Islam in the Nusantara)", *Jurnal Yaqzhan* 7/2 (2021), 261.

⁷⁹ H. S. Mastuki, "Islam, Budaya Indonesia, dan Posisi Kajian Islam di Perguruan Tinggi Islam", *Khazanah: Jurnal Studi Islam dan Humaniora* 12/1 (2017), 21.

yapmak gerekmektedir. Neden kültür? Çünkü kültür, dünya görüşünün, yaşam tarzının ve bunun hayata geçirilmesinin tüm yönlerine ve boyutlarına dokunur.

2. YOGYAKARTA'DA İSLÂM VE TOPLUM KÜLTÜRÜ

Yogyakarta, Java'nın diğer bölgeleri gibi İslâm'la tanışmadan önce Hindu ve Budist bir bölge olarak biliniyordu. İslâm'ın yeni bir öğreti olarak girmesi Yogyakarta halkının kültürünü ve geleneklerini yavaş yavaş etkilemiştir. İslâm ve Yogyakarta halkının kültürü yakından ilişkilidir ve günlük yaşamın çeşitli yönlerinde görülen kendine özgü bir karışım oluşturur. İslâm, ortaya çıkışından bu yana sadece çoğunluk dinî olarak gelişmekle kalmamış, aynı zamanda önceden var olan Java kültürüyle de bütünleşmiştir. Yogyakarta'da gelişen İslâm kültürü, güçlü dinî değerleri yansıtırken, toplum tarafından korunmaya devam eden yerel bilgeliği de sürdürmektedir. İslâm ve Yogyakarta kültürü arasındaki bu etkileşim Yogyakarta'yı uyumlu bir İslâmlaşma sürecinin başlıca örneği haline getiren benzersiz bir kimlik yaratmaktadır.

2.1. İSLÂM'IN YOGYAKARTA'DA YAYILMASI

İslâm, ticaret ve tebliğ yoluyla 13. yüzyıl civarında Java'ya girmeye başlamıştır. Gucerat, Fars, Arabistan ve Çin'den gelen tüccarlar ve âlimler İslâm öğretilerini Java'nın kuzey kıyısındaki Tuban, Gresik, Demak, Cirebon ve Banten gibi liman şehirlerine getirmişlerdir. Ayrıca buradaki hanımlarla evlenerek Java'da İslâmî krallıklar kurmuşlardır. İslâm'ın Java'da yayılmasında önemli rol oynayan isimlerden biri de Wali Songo'dan (dokuz veli) biri olan Sunan Kalijaga'dır. Sunan Kalijaga İslâm'ın öğretilerini Java halkına aktarırken kültürel ve sanatsal yaklaşımlar kullanmıştır. Wayang (oyulmuş hayvan derisi veya ağaç kabuğundan yapılmış yapay kuklaların kullanıldığı performans sanatı), gamelan (Java kökenli geleneksel müzik topluluğu), danslar ve tembang (şarkılar) gibi bazı yerel geleneklere İslâmî unsurlar eklenerek uyarlanmış ve halkın İslâm'ı kabulü kolaylaşmıştır.

Yogyakarta'da İslâm'ın gelişmesi 16. yüzyılın sonlarında Demak kökenli İslâmî Mataram Sultanlığı'nın kurulmasıyla başlamıştır. Sultanlık, Orta ve Doğu Java'daki çeşitli bölgeleri birleştirmeyi başaran Panembahan Senopati tarafından yönetiliyordu. Hükümetinin merkezini Pajang'dan Kotagede'ye (şimdi Yogyakarta'nın bir parçası) taşıdı. Mataram Sultanlığı o dönemde Java'daki en büyük ve en güçlü İslâmî krallık

haline geldi. Ayrıca âlimlerin ve velilerin yardımıyla kendisine bağlı bölgelerde İslâm'ın yayılması devam etti.

Panembahan Senopati dönemindeki İslâmî Mataram Krallığı İslâm'ı krallığın resmi dinî haline getirdi. Panembahan Senopati'nin İslâmî Mataram Krallığı'nda İslâm'a yönelik politikalarından biri de Kadilangu velilerini “krallığın danışmanları ve akıl hocaları” olarak ataması olmuştur. O dönemde daha iyi bilinen İslâm tebliğcilerinin etkisi özellikle siyasi alanda *walisongo* (dokuz veli) idi. Örneğin Demak Krallığı'nda Raden Patah “veliler tarafından” kral olarak taçlandırılmıştır. Nitekim dinin yayıcıları olarak kabul edilen *walisongoya* büyük saygı duyulur ve çoğu Java halkı için referans olarak kullanılırdı.⁸⁰

Velilerin İslâm'ı yaymak için kullandıkları yöntem, “*babad alas* (yeni arazi açılması)” yoluyla yeni yerleşim alanları açmaktır. Böylece bir yerin adından bir veli ortaya çıktı. Mesela Bayat bölgesinde bir yerleşim yeri açan Sunan Bayat. Ayrıca veliler ibadet yerleri ve dinî öğretim merkezleri olarak camiler inşa ettiler.⁸¹

Mataram Sultanlığı, Java'nın neredeyse tamamını ve Sumatra'nın bir kısmını fetheden Sultan Agung (1613-1645) döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Ayrıca Kotagede Ulu Camii, Gedhe Kauman Camii, Imogiri Türbesi ve Krapyak Kalesi gibi birçok İslâmî yapı inşa etmiştir. Sultan Agung ayrıca VOC (Vereenigde Oostindische Compagnie) ya da Hollanda Doğu Hindistan Şirketi'nin merkezi olan Batavia'ya (Jakarta) saldırmaya çalışmış ancak başarısız olmuştur.

Sultan Agung'un ölümünden sonra Mataram Sultanlığı iç savaş ve Hollanda müdahalesi nedeniyle gerilemeye başlamıştır. 1755 yılında Giyanti Antlaşması, Mataram Sultanlığı'nı Surakarta Sultanlığı ve Yogyakarta Sultanlığı olarak ikiye ayırdı. Yogyakarta Sultanlığı daha sonra Sultan I. Hamengkubuwono unvanını alacak olan Pangeran Mangkubumi tarafından yönetildi ve hükümet merkezi olarak Yogyakarta Sarayı'nı inşa etti. Yogyakarta Sarayı'nı yönetim ve kültür merkezi olarak kullandı. Burası

⁸⁰ Hartono Boedhi vd., *Sejarah Kebudayaan Indonesia: Sistem Sosial* (Jakarta: PT Raja Grafindo Persada, 2009), 128.

⁸¹ Rizal Zamzami, “Sejarah Agama Islam di Kerajaan Mataram pada Masa Penembahan Senapati (1584-1601)”, *Juspi: Jurnal Sejarah Peradaban Islam* (2018), 153-165.

aynı zamanda Hollanda ve daha sonraları Japon sömürgeciliğine karşı direnişin sembolü/merkezi haline geldi.

Endonezya'nın bağımsızlığı sırasında Yogyakarta, özel özerklik haklarına sahip müstakil bölgelerden biri haline geldi. Bunun nedeni Yogyakarta'nın bağımsızlık mücadelesinde özellikle de Endonezya'nın başkentinin 1946-1949 yıllarında buraya taşınmasında oynadığı önemli roldür. Sultan Hamengkubuwono IX ve Sri Paku Alam VIII o dönemde Endonezya'nın başkan yardımcısı ve başbakan yardımcısı oldular. Ayrıca saray arazilerini de devlet mülkü olması için bıraktılar. Günümüzde de Yogyakarta kenti hâlâ vali olarak Sultan Hamengkubuwono X ve vali yardımcısı olarak Sri Paku Alam X tarafından yönetilmektedir.⁸²

2.2. YOGYAKARTA'DA MÜSLÜMAN YAŞAMI

Yogyakarta toplumunun İslâmî gelenekle şekillenen kültürü Demak'tan sonra Java'daki ikinci İslâmî krallık olan Mataram Krallığı'nın tarihiyle başlayan İslâm'ın Java'ya giriş tarihinden ayrı düşünülemez. Mataram Krallığı 1582 yılında kurulmuştur. Bu krallığın merkezi Yogyakarta şehrinin güneydoğusunda yani Kotagede'de yer almaktadır. Mataram Krallığı'nda hüküm süren krallar Panembahan Senopati (1584-1601) ve Panembahan Seda Krapyak'tır (1601-1677).

Toplumlar bir arada yaşayan ve kültür üreten insanlardan oluşur. Dolayısıyla kültürü olmayan toplum yoktur ve tam tersi, bir bütün olarak toplum ve onun sakinleri olmadan kültür de yoktur.

İslâm Java'ya toplumsal kültür aracılığıyla girmiştir. İslâm hukukunun bir toplum tarafından kolayca kabul edilebilmesi için uygulanabilmesi gerekir ve bu da Java toplumunun kültüründe yapılacak düzenleme ve ayarlamalarla mümkündür. İslâm, Java toplumunun kültürü (ananeleri/töreleri) ile çatışmayan değerleri ile bir alt kültürdür ve bu durumda İslâm dini toplum tarafından kolayca kabul edilmiştir.⁸³

Java'da toplumun kültürü, Java ve Hinduizm arasındaki kültürün bir karışımı olan kejawen kültürüdür. Zira İslâm Java'ya girmeden ve yayılmadan önce, nüfusun veya

---

⁸² Muallif, *Sejarah Masuknya Islam ke Yogyakarta* (Lampung: Universitas Islam An-Nur Lampung, 2023).

⁸³ Aulia Arif Rahman - Khoirul Hidayah, "Islam dan Budaya Masyarakat Yogyakarta ditinjau dari Perspektif Sejarah", *el-Harakah: Jurnal Budaya Islam* (2011), 46-59.

halkın çoğu Hindu idi. Java halkının mistik şeylere olan inancı da var olmuş ve önceki atalarından kalıtsal hale gelmiş gibi görünüyor. Bu nedenle İslâm'ın kabul edilebilmesi ve Java halkının İslâm'ı mutlu bir şekilde benimseyebilmesi için yeni bir yol veya stratejiye ihtiyaç vardı. Java halkının İslâm'ı iyi bir şekilde kabul etmesini ve İslâm'ı bir inanç olarak benimsemesini sağlayabilmek için âlimler ve veliler nihayetinde İslâm'ı yayarken sosyo-kültürel veya kültürel bir yaklaşım tarzı kullandılar; yani Java halkının orijinal geleneklerini ortadan kaldırmayarak ve dinî öğretileri bunlara ekleyerek, başka bir deyişle İslâm'ın öğretilerini ve Java halkının orijinal kültürünü birleştirerek bunu başardılar. Dinî ve kültürel öğretilerin bu şekilde bir araya getirilmesiyle İslâm nihayetinde halk tarafından iyi karşılandı ve insanlar herhangi bir zorlama olmaksızın İslâm'ı benimsediler ve bundan da büyük mutluluk duydular.

Buna ek olarak sarayın hâlâ teokratik hükümet sistemini kullanan liderliğin merkezi olduğu düşünüldüğünde İslâm'ın saray veya krallık tarafından benimsenmesiyle birlikte İslâm, Java halkının, özellikle de Yogyakarta'nın hayatına hızlı ve mükemmel bir şekilde giriş yaptı.

Yogyakarta Sarayı, teokratik bir hükümet sistemi uygulayan ve hükümetini yönetirken İslâm'ı kullanan yani İslâm'ı Java kültürüyle birleştiren saraylardan biridir. Yogyakarta Sarayı aynı zamanda Yogyakarta'da yönetim merkezi olarak kullanılmakta, Yogyakarta halkı yönetime büyük saygı duymakta ve onu her zaman bir rol model olarak görmektedir. Yogyakarta Sarayı, İslâm'ı senkretik bir doğayla yani Java kültürü ile İslâmî öğretilerin birleşimiyle benimseyen halkı nedeniyle bugüne kadar Java kültürünün merkezi olarak kullanılmıştır. Yogyakarta Sarayı, daha çok Kejawen İslâmı olarak bilinen Java kültürü ve İslâmî öğretilerin bir kombinasyonunu içeren bu geleneği günümüzde de hâlâ kullanmaktadır.⁸⁴

İslâm'ın Yogyakarta Sarayı için bir yaşam biçimi haline geldiğinin ve hayatta uygulandığının bir örneği, Saray el yazmalarında (diğerleri arasında: Serat Cabolek ve Babad Giyanti) Pangeran Mangkubumi'nin (Yogyakarta Sarayı'nın Kurucusu) dini bütün bir mücahit/savaşçı olduğunu anlatmasıdır. Onun beş vakit namazını hiç kaçırmadığı,

---

⁸⁴ Uskuri Lailal Muna - Lutfiah Ayundasari, "Islam Kejawen: Lahirnya Akulturasi Islam dengan Budaya Jawa di Yogyakarta", *Jurnal integrasi dan Harmoni Inovatif Ilmu-Ilmu Sosial* (2021), 317-325.

Kur'ân'dan bazı âyetleri okuyup ezberlediği, pazartesi ve perşembe günleri oruç tuttuğu, kırsal kesimdeki yoksul ve güçsüzlerle ilgilendiği söylenir (*Serat Cabolek*).⁸⁵

Hollandalı sömürgecilere karşı savaş sırasında Şehzade Mangkubumi, kırsaldaki birliklerinin bulunduğu yerlere her zaman mescid inşa ettirmiştir. Bu mescid farz namazların cemaatle kılınması ve mücadelede ölen şehitler için dua edilmesi işlevi görmüştür (*Babad Giyanti*).⁸⁶

Bu bağlamda Java kültürünün, özellikle de Yogyakarta'nın İslâm ile birleştirildiğinin açık kanıtı olan toplum yaşamının çeşitli unsurları vardır.⁸⁷ Bunlar şöyle sıralanabilir:

1.1.1. Sosyal Faaliyetler

Yogyakarta Sarayı, halkın İslâmî bir yaşam sürmesi için çaba sarf etmektedir. Saray, İslâmî rehberliği veya İslâmî Şeriatı canlandırmak için Kauman Ulu Camii'nin yakınında bulunan "*Mahkame Al Kaburoh*"u inşa ederek, bir Kraliyet Camii (Ulu Camii), Pathok Negara Camii (Büyük Devletin/Başkent'in sınırı) inşa ederek, diğer çalışmalar için bir külliye donatarak İslâm hukukunu uygulama çabası içine girmiştir. Ayrıca Sultan'ın saray alanı içinde itikaf yapması için özel bir cami ve saray çalışanlarının ibadetleri için özel bir cami daha inşa edilmiştir. Caminin yanı sıra saray yapısı içerisinde İslâm'ın gelişimiyle ilgilenmekle görevli memurlar da bulunmaktadır.

Ayrıca Yogyakarta Sarayı (külliyesi), içinde İslâmî unsurlar da barındıran geleneksel törenleri gerçekleştirmektedir: Sekaten (Hz. Muhammed'in doğumunu anmak için düzenlenen geleneksel tören), Grebeg Mulud (Hz. Muhammed'in doğumunun kutlanmasının zirvesi), Grebeg Syawal (her Ramazan Bayramında düzenlenen geleneksel tören) ve Sultan'ın Halkla Buluşması, Grebeg Besar (Kurban Bayramını anmak için düzenlenen geleneksel tören), Zekat Fitresi ve kurbanlık hayvanların dağıtılması. Sultan'ın soyundan gelenlerin aynı zamanda Müslüman olan biriyle evlenmesi gerekmektedir. Saraydaki evlilik gelenekleri ve miras dağıtımı da İslâm hukukuna uygun

⁸⁵ Aulia Arif Rahman - Khoirul Hidayah, "Islam dan Budaya Masyarakat Yogyakarta ditinjau dari Perspektif Sejarah", *el-Harakah: Jurnal Budaya Islam*, (2011), 46-59.

⁸⁶ Aulia Arif Rahman - Khoirul Hidayah, "Islam dan Budaya Masyarakat Yogyakarta ditinjau dari Perspektif Sejarah", 46-59.

⁸⁷ Nana Sudiana; "Sisi Islami Keraton Yogyakarta", 2011, <https://www.kompasiana.com>, (Erişim Tarihi: 05.02.2025).

olmalıdır. Ancak Hollanda sömürge hükümetinin takımadalarda iktidara gelmesiyle birlikte İslâmî unsurlar içeren faaliyetler mecburen azaltılmaya başlanmıştır. İslâmî öğretilerdeki yükümlülükleri yerine getirmeye devam etmek için nihayetinde sömürge hükümetinin şüphesini azaltacak şekilde daha fazla Java kültürü ön plana çıkartılmak zorunda kalınmıştır.

1.1.2. Sanat ve Edebiyat

Yogyakarta’da dinî yönelimli sanat biçimindeki kültür, diğerlerinin yanı sıra şu alanlarda görülebilir: Serat Muhammad (Hz. Muhammed’in hayat yolculuğunu içeren bir el yazması eser), Serat Ambiya' (ilk peygamber Hz. Adem'den son peygamber Hz. Muhammed’e kadar olan risaleleri içeren bir el yazması), Serat Tajus Salatin (felsefi ve kültürel yaklaşımları kullanarak ahlaki öğretiler içeren Java edebi eserleri) gibi edebi sanatlar. Macapat (geleneksel Java şiiri), Langen Swara (Java şarkılarından oluşan bir koro), Salawatan (Hz. Peygamber’e övgü içeren şiirler ve şarkılar) gibi ses sanatları. Saray ve cami binalarındaki kaligrafi gibi resimler. Sekaten Gamelan (Muhammed peygamberin doğumunu anma törenlerinde çalınan Java kökenli geleneksel topluluk müziği) gibi müzikal sanatlar.⁸⁸

1.1.3. Yaşam Prensipleri

Yogyakarta halkının yaşamında var olan ve içinde İslâmî unsurlar barındıran bir sonraki Java kültürü, yaşam ilkesiyle ilgilidir ve bunu anlamak için Yogyakarta halkının yaşamındaki temel yaşam kurallarını anlamak gerekir.

Bunlardan birincisi, uyumlu bir toplum yaşamını gerçekleştirmek ve sürdürmek olan “Rukun” (huzur/uyum) ilkesidir. İkincisi, özellikle Java toplumundaki sosyal etkileşim modelinin düzenlenmesinde önemli bir rol oynayan “Hormat” (hürmet/saygı) ilkesi; birbirlerine saygı göstermedir. Üçüncüsü, “Nrimo” (kanaat, şükür) ilkesi; elde edilen her şeyi kabul etmek ve içtenlikle minnettar olmak ve her zaman Yüce Allah’a teslim olmaktır; çünkü evrende olan her şey Yüce Allah’ın iradesiyle gerçekleşir. Dördüncüsü, “Sabar” (sabır) ilkesi; bir sorunla uğraşırken her zaman sabırlı olmaktır, çünkü sabırlı olanlar refah ve güvenliğe kavuşurlar. Beşinci olarak, “Gotong Royong” (fedakarlık, dayanışma, yardımlaşma) ilkesi; birliğe önem vermek, her zaman birbirini

---

⁸⁸ Nana Sudiana; “Sisi Islami Keraton Yogyakarta”, 2011, <https://www.kompasiana.com>.

önemsemek, insanların hayatlarında var olan yükü hafifletmek için birbirlerine yardım etmek. Altıncısı, “Takva” ilkesi; Allah’ın emirlerine her zaman itaat etmek ve yasaklarından kaçınmak. Yani farkındalık, duyarlılık, hassasiyet ve sorumluluk sahibi birisi olmaktır. Yedincisi, “Rembug Bareng” (şura/istişare) ilkesi; sorunları çözerken ve bir şeye karar verirken, birçok insanın yararına gerçekten adil bir sonuç elde etmek için müzakereler yapmak ve ortak aklı devreye sokmaktır. Sekizincisi, “Tepa-Slira” (empati, halden anlama, eş duyum bilinci, duygudaşlık) ilkesi; yani başkaları arasında çatışma ve bölünmeyi önlemek için başkalarının duygularına saygı duymanın yanı sıra onlara anlayış göstermektir. Dokuzuncusu, “Ojo Dumeh” (mütevazı olmak) ilkesi; her zaman alçakgönüllü olmak, kibirli olmamak ve başkalarına tepeden bakmamaktır.⁸⁹

---

⁸⁹ Nana Sudiana; “Sisi Islami Keraton Yogyakarta”, 2011, <https://www.kompasiana.com>.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YOGYAKARTA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI VE SÜNNET ANLAYIŞI

Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılığı, dünyanın dört bir yanındaki Müslümanların manevi, sosyal ve kültürel yaşamlarını büyük ölçüde etkileyen İslâmî öğretilerin temel yönlerinden biridir. Allah tarafından insanlığa rehberlik etmesi için gönderilen son elçi Hz. Muhammed, yalnızca vahiy getirmekle görevli bir elçi değil, aynı zamanda hayatın her alanında örnek anılması gereken bir rol modelidir. Bu bağlılık sadece onun peygamberliğine iman etmekle gösterilmez, aynı zamanda onun Müslümanlara öğrettiği sözlerini, eylemlerini ve hükümleri içeren sünnetini uygulamada da kendini gösterir. Hz. Muhammed'in sünneti, İslâmî öğretilere uygun bir yaşam sürdürmede ana rehberdir. Sünnete bağlılık, Müslümanların günlük yaşamlarında Hz. Peygamber'e ne ölçüde saygı duyduklarının ve ona ne ölçüde benzemeye çalıştıklarının bir göstergesidir.

Yogyakarta, Hz. Muhammed'in sünnetinin öğretilmesi ve yayılmasında önemli bir rol oynayan birçok İslâmî yatılı okul (pesantren), İslâmî eğitim kurumu ve meclis Ta'lim ile çok güçlü bir dinî geleneğe sahiptir. Yogyakarta toplumunda Hz. Muhammed'e bağlılık sadece Mevlid-i Nebi Muhammed gibi dinî kutlamalarla değil, aynı zamanda hem ibadetlerde hem de başkalarıyla etkileşimde günlük hayatta sünnetin uygulanması yoluyla da kendini göstermektedir. Bu da Yogyakarta halkının Hz. Muhammed'in öğretilerine çok büyük değer verdiğini ve hayatlarının çeşitli yönlerinde onun ahlakını ve sünnetini örnek almaya çalıştıklarını göstermektedir.

Yogyakarta'da Hz. Muhammed'in sünnetini anlamak ve uygulamak çok önemlidir. Çünkü şehir sadece bir eğitim merkezi olarak değil, aynı zamanda kültürel çeşitliliğe ve çok dinamik bir sosyal hayata sahiptir. Bu nedenle sünnetin doğru anlaşılması ve Hz. Muhammed'e bağlılık, Yogyakarta'daki dinî ve sosyal yaşam üzerinde olumlu bir etkiye sahip olmaktadır. Sünnetin derin ve özgün bir şekilde anlaşılmasını sağlamak ve aynı zamanda sünnetin toplum içinde uygulanışını güncellemek önem arz etmektedir.

Bu bölümde Yogyakarta'daki Müslümanların hem ibadetlerinde hem de sosyal yaşamlarında sünneti uygulayarak Hz. Muhammed'e olan bağlılıklarını nasıl gösterdiklerine yakından bakmaya çalışacağız. Ayrıca sünneti nasıl anladıklarını ve

karşılaştıkları zorlukların sünnet uygulamalarını nasıl etkilediğini de inceleyeceğiz. Bu olguyu anlayarak Yogyakarta'da Hz. Muhammed'e sadakatin, itaatkâr, asil ve giderek karmaşıklaşan zorlukların ortasında sosyal yaşamda uyumu koruyan Müslümanların karakterini şekillendirmede nasıl etkili ve önemli bir rol oynadığını ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken de Endonezya'daki dinî eğitim kurumlarına ve onların sünneti öğretim çalışmalarına temas edeceğiz.

1. YOGYAKARTA'DA MÜSLÜMANLARIN SÜNNET ANLAYIŞI

Hz. Muhammed'in sünneti, dünyanın dört bir yanındaki Müslümanlar için bir yaşam rehberi olarak hizmet eden İslâm öğretilerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Hz. Muhammed'in sözlerini, eylemlerini ve hükümlerini içeren sünnet, Kur'ân'dan sonra ikinci hukuk kaynağı olarak çok önemlidir. İslâm öğretilerini doğru bir şekilde uygulamak için Müslümanlar ister ibadet, ister ahlak, ister muamelat olsun, hayatlarının her alanında Hz. Muhammed'in sünnetini anlamak ve örnek almak durumundadır.

Güçlü bir dinî geleneğe sahip olan Yogyakarta'da sünnetin öğretilmesi sadece teori düzeyinde kalmamakta, aynı zamanda buradaki Müslüman toplum tarafından gerçekleştirilen günlük uygulamalar ile de hayata geçirilmektedir. Günlük ibadetlerden sosyal davranışlara kadar sünnetin uygulanması, topluluğun Hz. Muhammed'e olan bağlılıklarının ve İslâm öğretilerine dair anlayışlarının bir yansımasıdır.

Bununla birlikte Yogyakarta'da sünnet öğretisi iyi bir şekilde yerleşmiş olsa da sünnetin anlaşılması ve uygulanmasında birtakım zorluklar devam etmektedir. Zamanın ve sosyal değişimlerin ortasında sünneti uygulamanın en iyi yoluna ilişkin tartışmalar halen devam etmekte ve bu da Müslümanlar arasındaki dinî uygulamaları etkilemektedir. Bu nedenle Yogyakarta Müslümanlarının sünneti nasıl anladıklarını ve günlük yaşamlarında nasıl uyguladıklarını araştırmak ve ulaşılan sonuçları ortaya koymak son derece önemlidir.

1.1. YOGYAKARTA'DA SÜNNET ÖĞRETİMİ

Yogyakarta'daki Müslümanların sünnet anlayışını tespit etmek için sünnetin Yogyakarta'daki Müslüman topluma doğrudan nasıl ulaştığından, daha sonra her bir kişi tarafından nasıl bir anlayışa dönüştürüldüğünden ve nihayetinde sünnetin toplumda nasıl yaşayan bir uygulama haline geldiğinden haberdar olmak gerekir. Burada din eğitimi önemli bir rol oynamakta, din eğitiminde topluma sünnetin öğretilmesi de dâhil olmak

üzere dinin tüm yönleri öğretilmekte, böylece insanlar sünnet terimini tanımakta ve sünneti anlayabilmektedir. Yogyakarta’da sünnet öğretimini içeren İslâmî eğitim kurumları arasında şunlar yer almaktadır:

1.1.1. Pesantren (İslâmî Yatılı Okul) Eğitim Kurumlarında Sünnet Öğretimi

Pondok pesantren ifadesi, *pondok* ve *pesantren* kelimelerinden oluşan bileşik bir ifadedir. Bu iki kelimenin farklı anlamları vardır. *Pondok* Arapça’da kalınacak yer anlamına gelen funduk, *pesantren* ise öğrenimin klasik bir biçimde uygulanmadığı İslâmî bir eğitim kurumudur. Dolayısıyla *pondok pesantren*, öğrencilere kalacak yer veya yurt sağlanan klasik olmayan bir İslâmî eğitim kurumudur.⁹⁰

Lathiful Khuluq’a göre⁹¹, *pesantren* MS XIII. yüzyıldan beri var olan geleneksel bir İslâmî eğitim kurumudur. Zamanla gelişen *pesantren* kırsal alanlarda veya uzak bölgelerde hızla büyüyen bir İslâmî eğitim kurumu hâline gelmiştir.

Pesantren’in tarihsel olarak incelendiğinde Endonezya’daki en eski İslâmî eğitim kurumu olduğu ifade edilmektedir.⁹² Toplum hayatının dinamiklerine uygun olarak özünde orijinal işlevinden ayrılamamış ve gelişimini sürdürmüştür. Bir *pesantren*in kuruluşu, özünde bilgiye susamış insanların ihtiyaçlarını karşılamak olan farklı bir arka plana sahiptir. Genel olarak bir topluluğun bilgi derinliği ve karakter asaleti bir *kyai* (öğretmen) figürünü tanımasıyla başlar, daha sonra topluluk ya kendi bölgesinden ya da bölge dışından gelen bu öğretmenden dinî bilgiler öğrenir. Bu nedenle, *kyainin* ikâmetgahının etrafında bir yurt inşa edilir.

Pesantren, eğitim sisteminde *kyai* (öğretmen/ustadz), *santri* (öğrenciler), *kitab kuning* (müfredat ve öğrenme yöntemleri), *pondok* (değerlendirme sistemi ve mevcut altyapı tesisleri ve ulaşılabilecek hedefler) ve cami gibi bileşenlerden oluşan bir kurumdur. *Pesantrenler* Türkiye’deki geleneksel medreselere kısmen benzetilebilir. Mesela İstanbul’daki Süleymaniye Külliyesi müçtemilatıyla *Pesantrenlere* benzemektedir.

Pesantrenler, özellikle geleneksel *pesantrenler* ahirete yönelik dinî bilgiler veren eğitim kurumları olarak tanımlanabilir. *Kyai* (öğretmen) çok sayıda tasavvuf bilgisi

⁹⁰ Taqiyuddin, *Sejarah Pendidikan, Melacak Geologi Pendidikan Islam di Indonesia* (Bandung: Mulia Press, 2008), 177-178.

⁹¹ Lathiful Khuluq, *Fajar Kebangunan Ulama Biografi KH. Hasyim Asy’ari* (Yogyakarta: LKIS, 2000), 5.

⁹² Novrizal - Ahmad Faujih, “Sejarah Pesantren dan Tradisi Pendidikan Islam di Indonesia”, *AL Fikrah: Jurnal Pendidikan Dan Pemikiran Islam* 2/1 (2022), 12.

öğrenir, sade bir hayat yaşar, Allah'a tevekkül ilkesini uygular, vera' ve teveccüh sahibi olur ve diğer başka iyi ve güzel niteliklere sahip olur. Bu, onu örnek alan öğrencilerin altyapılarına ve sade yaşamlarına da yansır.

İslâmî yatılı okullarında öğretilen klasik kitaplar genel olarak sekiz gruba ayrılabilir: Nahiv ve sarf, fıkıh, usûl-i fıkıh, hadis, tefsir, tevhid, tasavvuf ve ahlak ile tarih, belagat, tecvid, mantık ve ahlak gibi diğer dallar. İslâmî yatılı okullarda kullanılan kitaplar arasında şunlar bulunmaktadır: *Ihya' 'Ulumuddin, Tefsir-i Celâlâyn, Şerhu Ta'lim al-Muta'allimîn, Sahîh-i Muslim, Kifâyetü'l-Ahiyâr, Tenvîr el-Kulûb, el-Edzkar en-Nevâvî, Lukman el-Hakîm ve Hikmet, Şerhu'l-Arba'în en-Nevâvî, Tefsîr-i Yâsîn Sûresi, Dahlân İlfiye* ve İbn Akîl'in Şerh-i İlfiye'si gibi eserlerdir. Ayrıca *Nûr al-Zulûm, Şerhu Sulam et-Tewfîk, Şeyh Hâşim Asy'arî'nin Edâbü'l-Âlim ve'l-Muta'allimîn* risalesi, *Şerh Mukhtaşır Ciddan, Tenqîh el-Kul, Şerh el-Makşûd, Hikâyat el-'Ibâdâ, Mukhtâr el-Hadîs, Risâle fî Hukmî's-Salât, Durratü'n-Nâşihîn*, ayrıca *Fath el-Mu'in* ve *Fath el-Vahhâb* gibi eserler de okutulmaktadır.

İslâmî yatılı okulda eğitim faaliyetleri genel olarak iki sistemden oluşur. Klasik ve klasik olmayan. Klasik sistemde karakter gelişimi, çocukların sosyal farkındalığının genişletilmesi, Arapça yazı (khat), tecvid (Kur'ân okuma), temel dilbilgisi (nahwu), tevhid (teotizm), fıkıh (İslâm hukuku) ve tarih üzerine odaklanan üç yıllık bir ibtida'yye seviyesi vardır. Tsanaviye seviyesi dört yıl sürer ve İlfiye İbn 'Akîl gibi belâğah, mantık, mustalâh hadis, falak (gökbilim), fıkıh ve usûl fıkıh gibi metodolojik konulara odaklanır. Özellikle beş vakit namazın ardından okutulan kitaplar arasında *Fath el-Vahhâb, Sahîh el-Buhârî, Tefsir-i Celâlâyn, Ihya' 'Ulumuddin, Sahîh-i Muslim* ve *Fath el-Mu'in* yer alır. Bu *pesantren*'deki eğitim sistemi metodolojik gelişimden çok metnin içeriğinin kavranmasına önem vermektedir.⁹³

Pesantren, öğretim yöntemlerinde *bandongan*, *sorogan* ve ezber yöntemleri ile kendine özgü özelliklere sahiptir. *Bandongan*, öğrencilerin öğretmenin etrafında oturup onun okuduğu metni dinledikleri bir öğretim yöntemidir. Öğrenciler metni dinler ve not alırlar. Bu yöntem öğrencilerin bilişsel yetkinliklerini geliştirmek ve bilimsel referanslarını genişletmek için kullanılır. Nitekim *bandongan*'da öğretmen ve öğrenciler arasında neredeyse hiç tartışma olmaz. *Sorogan* ise öğrencilerin öğretmene tek tek karşı

---

⁹³ Abdul Mughits, *Kritik Nalar Fiqh Pesantren* (Jakarta: Kencana, 2008), 135.

karşıya gelerek çalışacakları kitabı getirdikleri bir öğretim yöntemidir. *Sorogan* yöntemi *pesantren* eğitim sisteminin tamamında en zorlu yöntemdir. Bu sistem, öğrencilerden sabır, gayret, itaat ve kişisel disiplin ister. *Sorogan* sistemi, öğretmen olmak isteyen bir öğrenci için ilk aşama olarak oldukça etkili olduğu kanıtlanmıştır. Bu sistem, öğretmenin öğrencinin Arapça dilini en üst düzeyde öğrenme becerisini izlemesine, değerlendirmesine ve yönlendirmesine olanak tanır. Araştırmacılara göre, sorogan yönteminin kapsamlılığı, Arapça veya diğer dillerle sınırlı kalmayıp, bilim ve teknoloji gibi diğer akademik metinlere de uygulandığında modern eğitim sistemlerinde de oldukça etkilidir. Ezberleme yöntemi, İslâmî yatılı okullarında, özellikle Kur'ân ve hadis ezberlemek için en yaygın yöntemdir. Ezberlenen ayetlerin veya surelerin niteliği ve miktarı, öğrencinin bilgi düzeyini belirler.⁹⁴

Özellikle salafî veya klasik olarak sınıflandırılan bazı İslâmî yatılı okulların hadis kitaplarını sorogan ve bandongan sistemlerini kullanarak çalıştığı belirtilmelidir. Bu yatılı okullarda *el-Ahâdîth el-Mukhtârâ*, *el-Arba'ûn al-Hadîthan*, *el-Arba'în en-Nevâvîyye*, *Bulûğ al-Marâm*, *Taysîr Mustalâh al-Hadîs* ve diğerleri başta olmak üzere birçok hadis kitabı okutulmaktadır. Öte yandan, modern yatılı okullar dil araçlarına öncelik verdikleri için daha az hadis kitabı çalışılır, ancak hadisleri tamamen ihmal etmezler ve *Bulûğ al-Marâm*, *Taysîr Mustalâh al-Hadîs* ve *el-Ahâdîth el-Mukhtârâ* gibi kitapları da müfredata dahil ederler.⁹⁵

Endonezya'daki *pesantren* eğitimi bağlamında, *kyai* ve öğretmenlerin izlediği metodolojik eğilimler, hadisleri İslâm hukukunun birincil kaynağı olarak görmeye devam etmelerine rağmen, Ehl-i Ra'y yaklaşımına daha yakındır. *Pesantren* ortamında Şafî mezhebinin güçlü hakimiyeti, bu yaklaşımın şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu ekol, kıyâs, istihsân ve maslahat gibi ictihadda aklın kullanımına yer verir. *Pesantren*'de ana referans olarak kullanılan *Fath al-Qarîb*, *Taqrîb*, *Fath al-Mu'în* gibi fıkıh kitapları, kanunları katı bir şekilde harfiyen yorumlamayan, aksine toplumun sosyal koşullarını ve bağlamsal ihtiyaçlarını dikkate alan hukuk anlama yöntemleri içerir.⁹⁶

⁹⁴ H. A. Idhoh Anas, "Kurikulum dan metodologi pembelajaran pesantren", *Cendekia: Jurnal Kependidikan Dan Kemasyarakatan* 10/1 (2012), 37-38.

⁹⁵ Muhammad Arwani Rofii, "Studi Hadis di Pesantren: (Pesantren sebagai Salah Satu Center of Excellent Kajian Hadis di Indonesia)" *Al-I'jaz: Jurnal Studi Al-Qur'an, Falsafah dan Keislaman* 3/2 (2021), 93.

⁹⁶ Abuddin Nata, *Metodologi Studi Islam* (Jakarta: Rajawali Pers, 2010), 183-185.

Bu arada Selefilik gibi ulusötesi İslâm literatürü ve düşüncesinin yayılmasıyla birlikte Ehl-i Hadis yaklaşımının etkisi ortaya çıkmaya başladı ve Ehl-i Hadis yaklaşımına yönelen az sayıda İslâmî yatılı okulu veya bireyler de ortaya çıktı. Bu grup, hadislerin sahiciliğine ve İslâm öğretilerinin otoriter metinlere dayanmadığı düşünülen yerel unsurlardan arındırılmasına öncelik verme eğilimindedir. Ancak şu ana kadar bu etki, ana akım ılımlı ve rasyonel pesantren geleneğinin yerini almamıştır.⁹⁷

Şekil 1. Bu Bandongan Yönteminde, Öğrenciler (Santri) Öğretmenin (Kyai) Açıklamalarını Dikkatle Dinliyorlar

Kaynak: Kompasiana.com, (2019).

Pesantren ortamı Yogyakarta'da dindarlığın en yüksek olduğu ortamdır; çünkü burada İslâm'ı öğretme ve öğrenme, İslâmî değerleri koruma, Kur'an ve sünneti her faaliyette temel alma gibi yoğun bir süreç vardır. Bu nedenle *pesantren*lerdeki insanların İslâmî yönleri anlama oranı genel olarak diğer insanlardan daha yüksektir. Aynı şekilde *pesantren*lerde sünnetin öğretilmesinde önceki âlimler tarafından yazılan ve doğruluğu test edilmiş Arapça kaynaklarının kullanıldığı ve kitapta belirtilenlerin *pesantren* ortamında günlük hayatta doğrudan uygulandığı sünnet anlayışı söz konusudur. Örneğin beş vakit namazı cemaatle kılmak, pazartesi-perşembe günleri oruç tutmak ve her faaliyette dua etmek gibi sünnetler sayılabilir.

1.1.2. İslâmî Okul Eğitim Kurumlarında Sünnet Öğretimi

İslâmî okullar veya Yogyakarta'da genellikle medrese olarak adlandırılan kurumlar İslâmî ilimleri öğreten kurumlardır. Medrese kelimesi Arapça'dan gelmektedir ve Arap topraklarında tüm devlet okulları için kullanılırken Endonezya'da İslâmî

⁹⁷ Noorhaidi Hasan, *Laskar Jihad: Islam, Militancy, and the Quest for Identity in Post-New Order Indonesia* (Ithaca, NY: Cornell Southeast Asia Program, 2006,) 78-82.

öğretiler üzerine eğitim veren okullar için kullanılmaktadır. Medreseler prensip olarak pesantren sisteminin bir devamıdır.

Endonezya’da eğitim sistemine ilişkin 2/1989 sayılı kanunun yürürlüğe girmesinden bu yana Endonezya’da iki tür kamu eğitim sistemi bulunmaktadır. Birincisi okul sistemi, ikincisi ise medrese sistemidir. Okul ile kastedilen *Sekolah Dasar* (İlkokul), *Sekolah Menengah Pertama* (Ortaokul), *Sekolah Menengah Atas* (Lise) seviyelerinden oluşan bir devlet okuludur. Medrese ise Medrese İbtida’iyye (MI), Medrese Tsanaviye (MTs), Medrese Aliyye (MA) gibi İslâmî özelliklere sahip bir devlet okuludur.⁹⁸

Medreseler İslâmî eğitim sisteminde artık pesantren İslâmî eğitim sistemi ile aynı eğitim sistemini kullanmamaktadır. Çünkü bu medrese eğitim kurumunda dünya bilim tarihi gibi genel dersler ve diğer dersler de yer almaya başlamıştır. Bu arada bazı öğretim yöntemleri artık *pesantren*lerde olduğu gibi *halaqah* sistemini kullanmakta, ancak öğretme ve öğrenme süreci için sınıflar, sandalyeler, masalar ve kara tahtalar kullanarak modern Batı eğitim yöntemlerini takip etmektedir.⁹⁹

Ancak diğer yöntemler açısından medreseler hâlâ ezber yapma, tekrar etme ve uygulama gibi öğretim yöntemlerini kullanmaktadır. Bu tür yöntemler aslında Hz. Peygamber’in özellikle Kur’ân dersleri verdiği zamanın bir devamı gibidir. Bir sonraki gelişim döneminde medreselerde yürütülen İslâmî eğitim, hocanın dikte ettiği ve öğrencilerin not alıp ezberlediği telkin yöntemini kullanmıştır. Ezberden sonra öğretmen anlamı açıklar ve bu yöntem geleneksel yöntem olarak adlandırılırdı. Öğrenciler not alır, konuyu yazar, okur, ezberler ve daha sonra verilen dersin anlamını ve amacını anlamaya çalışırlardı.¹⁰⁰

Medrese aliyye mezunları Türkiye’deki İHL mezunları gibi Endonezya’daki tüm üniversitelerde eğitimlerine devam edebilirler, en önemlisi mezunların niteliklerinin diğer örgün okul mezunlarıyla rekabet edebilmesidir. Aslında Devlet İslâm Enstitüsü (IAIN), Devlet İslâm Üniversitesi (UIN) gibi dinî veya İslâmî bilimlerde uzmanlaşmış

⁹⁸ Lahmudin Lubis - Wina Arsy, *Ilmu Pendidikan Islam* (Medan: Perdana Publishing, 2020), 96-97.

⁹⁹ H.A. Mustafa - Abdullah Aly, *Sejarah Pendidikan Islam di Indonesia* (Bandung: Pustaka Setia, 1998), 151.

¹⁰⁰ Departemen Agama RI - Tim Penyusun, *Sejarah Madrasah; Pertumbuhan, Dinamika dan Perkembangan di Indonesia* (Depag RI, 2004), 67.

üniversiteler giderek gelişmektedir. Mezunlar kendi alanlarına uygun dereceler kazanmaktadır.¹⁰¹

1.1.3. İslâm Üniversitelerinde Sünnet Öğretimi

İslâmî kurumların büyümesine katkıda bulunan en önemli faktörlerden biri de *santrinin* eğitim yoluyla yaygınlaştırılmasıydı. Kuşkusuz Hollanda sömürge döneminde tüm Endonezyalı Müslümanların eğitime erişimi yoktu; Müslümanların Hollanda sömürge eğitim sistemine erişimi çok sınırlıydı. Ancak bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte Müslümanlar eğitim için daha geniş fırsatlar elde ettiler. Bu geniş fırsat, özellikle 1950'lerin sonlarından itibaren devlet üniversitelerinin ve daha spesifik olarak İslâmî kolejlerin kurulmasıyla fiilen gerçekleşmeye başladı.

İslâmî liderler Endonezya'daki Müslümanların eğitim sektöründe güçlenmesi için çaba sarf etmiş ve nihayet İslâm üniversitesinin kurulmasıyla hedeflerine ulaşmışlardır. Bu çaba başlangıçtan bugüne kadar siyasî, kültürel, sosyal ve bürokratik nitelikteki çeşitli atılımlarla sürekli olarak geliştirilmiş ve mükemmelleştirilmiştir. Niteliksel olarak bu çabalar başarılı sayılabilir; zira son zamanlarda İslâmî olarak vasıflanan çeşitli üniversiteler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu üniversiteler başkent Jakarta başta olmak üzere Endonezya'nın dört bir yanına dağılmış, öyle ki alt bölgelere kadar uzanmıştır.

Devlet İslâm Enstitüsü'nün (IAIN) doğuşu, Endonezya'da çoğunluğu oluşturan Müslümanların basit bir pesantren eğitim sisteminden başlayarak üniversite seviyesine kadar uzanan eksiksiz bir İslâmî eğitim sistemi geliştirme yönündeki ısrarlı çabalarının bir sonucudur. IAIN'in varlığı, Endonezya'da İslâm öğretilerini ilerletmek isteyen Müslümanların idealleriyle yakından ilgilidir. Emperyalizme karşı uzunca bir dönem mücadele veren Müslümanlar, hayatın her alanında geri kalmışlık ve parçalanmışlık yaşamışlardır. Zira *Pesantren* (İslâmî yatılı okullar) ve medreseler gibi İslâmî eğitim kurumları değişim ve gelişmelerden izole edilmiş, onların gelişmelerine imkân sağlanmamış ve önlerine birtakım engeller çıkartılmıştır.¹⁰²

Bugün artık Endonezya'da en batıdaki Açe eyaletinden en doğudaki Papua eyaletine kadar tüm bölgelere yayılmış yüzlerce İslâm üniversitesi bulunmaktadır.

¹⁰¹ Hasan Basri - Beni Ahmad Saebani, *Ilmu Pendidikan Islam Jilid II* (Bandung: Pustaka Setia, 2010), 244-245.

¹⁰² Muhammad Iswantir, *Perkembangan Pendidikan Tinggi Islam di Indonesia Menghadapi Tantangan Global*, (Kasus IAIN dan Perguruan Tinggi Islam, Analisis, 2015), 2-3.

Devlete ait 54 İslâmî kolej, 8 üniversite ve 19 enstitü ile 24 üniversite niteliğindeki kurum eğitim faaliyetlerine devam etmektedir. Ülkede devlet üniversitelerinin yanı sıra sayıları 600'den fazla özel İslâm üniversiteleri de bulunmaktadır. Kamu İslâmî üniversiteleri gibi özel İslâmî üniversiteler de Endonezya'nın her yerine dağılmış durumda olup bölge şehirlerinde ve hatta birkaçı alt bölge şehirlerinde yer almaktadır.

Hem devlet hem de özel hem enstitü hem de kolej şeklindeki İslâm üniversitelerinin hepsi dinî bilimler yani usulü'd-dîn bilimi, şeriat bilimi, davet bilimi, terbiye bilimi ve edep bilimi konularında çalışmalarını devam ettirmekte ve gelişimlerini sürdürmektedir. Bununla birlikte enstitülerde ve liselerde geliştirilen bilim alanları arasında fark yoktur. Bu bilimlerden bazıları enstitülerde “fakülte” olarak adlandırılırken, liselerde “bölüm” olarak adlandırılmaktadır.

İslâm üniversitelerinde sünnet öğretimi, öğrencilerin kendi alanlarında uzman mezunlar yetiştirilmesi hedefiyle diğer kurumlardan kesinlikle farklıdır. Hadis çalışmaları sadece teorik yönle odaklanmakla kalmaz, aynı zamanda eleştirel ve analitik yaklaşımlarla uygulamalı alanda uygulamaya ve geliştirmeye de yönelir. Bu da sonunda Müslümanlara fayda sağlayacak dinamik bilimsel çalışmalara yol açacaktır. Endonezya'daki bir üniversitede hadis çalışmalarının bir örneği, Yogyakarta'daki UIN Sunan Kalijaga'nın Hadis Bilimi bölümüdür.

UIN Sunan Kalijaga Yogyakarta'daki hadis bilimlerinin kapsamını ve konusunu anlamak için öğrencilere Ulûmü'l-Hadîs öğretilir. Ulûmü'l-Hadîs dersinde öğrencilere, Bu derste hadislerin isnad (rivayet zinciri) yönünden epistemolojik yönü tanıtılır; örneğin, *Râviler Tarihi (Târîhu'r-Ruvât)*, *Cerh ve Ta'dil*, *Râvî Tabakaları (Tabakātu'r-Ruvât)* gibi konular işlenir. Matan (metin) açısından ise, *Mukhtelifu'l-Hadîs*, *Esbâbü Vurûdi'l-Hadîs*, *Nâsîh ve Mensûh*, İlletli Hadisler ('Ilalü'l-Hadîs), *Garîbu'l-Hadîs*, Hadislerde Mecaz, Metin Tarihi gibi ilimler öğretilir.

Daha sonra öğrenciler *Takhrîcü'l-Hadîs* ilmiyle hadislerin klasik kaynaklardan nasıl bulunacağını öğrenirler. Bu işlem iki şekilde yapılır: Birincisi, *Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî* gibi hadis sözlükleriyle manuel yöntem; ikincisi ise, *Maktabah Syamîla*, *Mawsû'atü'l-Hadîs eş-Şerîf*, *el-Maktabah el-Alfiyyah li's-Sünne'n-Nebeviyye*, *Jawâmi'u'l-Kalim* gibi yazılımlarla dijital yöntemdir.

Hadis ilmini daha derin ve eleştirel biçimde anlamak için öğrencilere ayrıca Metin Hadis İlmi (‘İlmü Maten el-Ḥadīs) ve Râvîler İlmi (Rijālū’l-Ḥadīs) verilir. Ayrıca, Dinî-Sosyal Araştırma Yöntemleri, Hadis Çalışmalarında Sosyal Teoriler, Living Hadis (Yaşayan Hadis) gibi dersler de UIN Sunan Kalijaga’nın entegrasyon ve bağlantılılık paradigmasını desteklemek amacıyla öğretilir. Bununla birlikte Birincil ve İkincil Hadis Kitapları üzerine özel dersler de müfredatta yer alır.

Hadis çalışmalarında belirli temalar da öğretilmektedir. Örneğin İnanç ve Ahlak Hadisleri, Hukuk ve Toplum Hadisleri, Siyaset ve Ekonomi Hadisleri, Bilim Hadisleri, Hadis ve Bilgi Teknolojisi, Hadis ve Medya ve Tematik Hadis Tefsiri. Hadis çalışmalarındaki çeşitli bakış açıları, Endonezya’da Hadis Düşüncesi, Çağdaş Hadis Düşüncesi ve Oryantalist Hadis Düşüncesi gibi çeşitli derslerde de yansıtılmaktadır. Öğrencilere sadece hadis çalışmalarının metodolojisi öğretilmez, aynı zamanda Hadis Tefsiri Yöntemleri, Kirā’atü’l-Kutub Şerhü’l-Ḥadīs (Arapça materyaller ve destek kitapları ile) ve Hadis Metinleri Okuma (İngilizce materyaller ve destek kitapları ile) derslerinde hadis tefsiri metodolojisi de öğretilir.¹⁰³

Genel olarak Endonezya’daki devlet veya özel İslâmî yükseköğretim kurumlarında Hadis Bilimi programı açan üniversiteler benzer öğretim konseptini benimserler. Bu birliktelik, öğrencilerin hadis ilminde derin bilgi ve uzmanlık sahibi bireyler olmalarını amaçlar. Öğretim süreci yalnızca teorik bilgilerle sınırlı kalmayıp, eleştirel ve analitik yaklaşımlarla pratiğe dönük becerilerin geliştirilmesini de hedefler. Böylece öğrenciler, teorik anlayışı uygulamalı analizle bütünleştirerek hadisleri bilimsel bir yöntemle inceleyebilirler.

Endonezya’daki İslâm üniversitelerinde öğretim yaklaşımı ise şöyledir: Öğretim görevlileri bilginin çeşitliliğini yansıtan çeşitli metodolojik yaklaşımlar kullanmaktadır. Öğretim görevlilerinin çoğu, özellikle İslâm yatılı okulları mezunları, hadis metinleri ile akıl ve icthadı birleştirerek İslâm hukukunu gelişen sosyal koşullara uyarlayan Ehl-i Ra’y yaklaşımını uygulamaya eğilimlidir.¹⁰⁴ Bu yaklaşım kanunların zamanın bağlamına uygun olarak yorumlanmasında esneklik sağlar. Ancak, hadislerin gerçekliği ve kelime anlamına göre yorumlanmasına önem veren ve otoriter metinlerle tutarsız olduğu

¹⁰³ Isbaria, "Perkembangan Pemikiran Hadis di Indonesia: Peran dan Prospek Keilmuan Hadis Perguruan Tinggi", *Tahdis: Jurnal Kajian Ilmu Al-Hadis* 13/1 (2022), 44.

¹⁰⁴ Sukron Makmun, *Metodologi Studi Islam* (Jakarta: Kencana, 2014), 210-215.

düşünülen dinî uygulamaları reddeden Ehl-i Hadîs yaklaşımını öncelikli olarak benimseyen öğretim görevlileri de bulunmaktadır.¹⁰⁵

Pesantren'deki uygulamalarla arasındaki temel fark, üniversite ortamındaki çeşitlilik ve daha geniş küresel düşünceye maruz kalma düzeyinde belirgindir. *Pesantren* genellikle Şâfî mezhebi ve Ehl-i Ra'y yönteminin hakimiyetinde daha tek tip olma eğilimindeyken, üniversiteler iki yaklaşım arasında diyalog için daha açık ve bilimsel bir alan sağlar. Böylece üniversiteler, metin ve sosyal bağlam arasında denge kuran İslâm çalışmalarının gelişimi için önemli bir yer hâline gelmiştir.¹⁰⁶

Enstitüler ve kolejler üniversitelerle aynı şekilde değil, sınırlı bilimsel alanlarda gelişir. Hâlihazırda Jakarta, Bandung, Yogyakarta, Riau, Makassar, Malang ve son zamanlarda iki de Surabaya ve Açe'de olmak üzere sekiz devlet İslâm üniversitesi bulunmaktadır ve bunlar daha önce olduğu gibi dinî bilimler geliştirmenin yanı sıra genel üniversiteler gibi genel bilimler geliştirme yetkisine de sahiptir. Mesela bu yetkiyle Devlet İslâm Üniversitesi veya UIN tıp, ekonomi, hemşirelik, psikoloji, teknoloji ve diğer fakülteleri açmış ve geliştirmiştir.

Aslında Devlet İslâm Üniversiteleri tarafından geliştirilen dinî ve genel bilimler alanlarının her ikisi de bilimsel ikilik olarak adlandırılan dinî ve genel bilimler birbirlerine entegre edilmeye çalışılır. Bilimsel entegrasyon programı her bir Devlet İslâm Üniversitesi tarafından çeşitli bölgelerde farklı şekilde geliştirilir. Özü aynı olsa da söz konusu bilimin entegrasyonunu geliştirmek ancak uygulama düzeyinde farklı görünür. Örneğin UIN Bandung bilimin entegrasyonunu tanımlamak için “tekerlek” metaforunu, UIN Yogyakarta “örümcek ağı” metaforunu ve UIN Maulana Malik Ibrahim Malang “ağaç” metaforunu kullanmakta ve bu nedenle bu kampüs “bilim ağacı” olarak bilinmektedir.¹⁰⁷

1.1.4. İslâmî Organizasyonlarda Sünnet Öğretimi

İslâm Yogyakarta Özel Bölgesi'nde çoğunluk dinidir. İslâmî değerler Yogyakarta halkının yaşamına entegre edilmiştir. Yogyakarta'da tebliğ, eğitim ve sosyal işlerde aktif

¹⁰⁵ Ahmad Tafsis, *Sejarah dan Pemikiran Islam di Indonesia* (Yogyakarta: LKiS, 2013), 125-130.

¹⁰⁶ M. Quraish Shihab, *Wawasan Al-Qur'an* (Bandung: Mizan, 2000), 75-80.

¹⁰⁷ Imam Suprayogo; “Kajian Islam di Beberapa Jenis Lembaga Pendidikan Islam”, 2014, <https://uin-malang.ac.id> (Erişim Tarihi: 05.03.2025).

rol oynayan çeşitli İslâmî kuruluşlar bulunmaktadır. Aşağıda Yogyakarta'daki toplumda çok güçlü bir etkiye sahip olan en büyük İslâmî kuruluşlardan bazıları yer almaktadır:

a. Nehdatü'l-ulemâ (NU)

Nehdatü'l-ulemâ (NU) 31 Ocak 1926 tarihinde Surabaya'da kuruldu. NU, arınma püritanizmi fikrini taşıyan İslâmî modernizm hareketinin ideolojik başarılarına bir tepki olarak geleneksel âlimlerin dinî fikirlerini barındırmak için kurulmuştur. NU'nun kuruluşu, ulemanın ve önceden var olan *pesantren*lerin rolünü düzenleme çabasıydı. Böylece din adamlarının çalışma alanı daha da geliştirilmiş, iyileştirilmiş ve genişletilmiş oldu. NU, tüm geleneklerin kötü, eskimiş ve geçersiz olmadığını, aslında geleneklerin İslâmî modernleşmenin ortaya çıkması için ilham kaynağı olduğunu düşünmektedir. Geçmişin “mirasının” güzel ve iyi yönlerinin onaylanması, İslâm, Kur'ân ve hadisın anlamını kavramada NU'ya özgü olan mazhaba (mezhep) dayalı bir tutum içinde gerçekleşmesini savunmaktadır.

NU'nun doğuşu çeşitli koşullarla ilişkiler zinciri olan bir dizi faaliyetin doruk noktasıdır. Endonezya toplumunun daha önce yaşadığı olayların arka planında dinî gelenekler, siyasi ve kültürel meseleler iç içe geçmiş bir ilişki içerisinde. Ulema özellikle *pesantren* ortamındaki toplulukta, kyai-santri ilişki modelinde oluşan yakın bağlara sahip bir jama'ah'a (cemaat/kendi gruplarını oluşturan vatandaşlar topluluğu) sahiptir. Bu *santri-kyai* ilişki örüntüsü Endonezya'da kendi İslâmî gelenekçi alt kültürünü renklendirebilmekte ve hatta oluşturabilmektedir.¹⁰⁸

Bu organizasyon şehirlerden köylere kadar uzanan kurumsal yapılara sahiptir. Eğitimle ilgilenen bir toplum kuruluşu olarak NU, doğuşundan bu yana Endonezyalı Müslümanların entelektüel dinamiklerine yeni bir söylem katmış, eğitime önem vermek NU'nun temel hedefi ve öncelikli tercihi olmuştur. Elbette NU'nun bağımsızlık mücadelesinin başlangıcındaki örgütlenmesi ve eğitim alanındaki gelişmişliği bugünkü kadar iyi organize edilmemişti.¹⁰⁹ Zamanla NU daha da gelişti ve organize olmayı başardı.

¹⁰⁸ S. Sabiruddin, “Nahdlatul Ulama (NU) dan Muhammadiyah: Dua Wajah Organisasi Dakwah di Indonesia”, *Al-Imam: Jurnal Manajemen Dakwah* (2018), 12.

¹⁰⁹ Syarifuddin Idris, “Pembaruan Pendidikan Islam di Indonesia”, *Kreatif: Jurnal Pemikiran Pendidikan Agama Islam* (2015), 10.

b. Muhammediye

Muhammediye örgütü 18 Kasım 1912 tarihinde KH. Ahmad Dahlan tarafından kurulmuştur. Muhammediye örgütü o dönemde tasavvufi/mistik şeylerle özdeşleştirilen İslâmî öğretileri hatalardan arındırma çabalarına destek sağlamak amacıyla kurulmuştur. Muhammediye başlangıçta sadece Yogyakarta, Solo ve Pekalongan gibi karesidenan bölgelerinde varlığını sürdürmüştür. Ancak bugün Endonezya'nın çeşitli bölgelerine yayılmış durumdadır.

Muhammediye iyi bir yönetimle inşa edilmiştir. Bu yüzden çok iyi yapılandırılmıştır. Merkez, il, ilçe, nahiye ve hatta köylere kadar teşkilatlanmıştır. Her seviyeyi iyi bir şekilde yönetmektedir. Muhammediye tüm davet faaliyetlerini sürdürmek için iyi bir yöntem uygulamaktadır. Muhammediye hareketi daha gelişmiş ve eğitimli bir sosyal ve eğitim sistemi inşa etme ruhu ile karakterize edilmiştir. İslâm öğretilerinin sadece bireysel planda yaşanan ve statik bir din değil, aynı zamanda dinamik, toplumsal ve evrensel bir din olduğunu göstermeye çalışmakta, hayatın her alanına yönelik faaliyetler yürütmekte ve insanı merkeze alan çalışmalar yapmaktadır.¹¹⁰

Endonezya'da İslâm'ın gelişme ve büyüme tarihinde Muhammediye'den genellikle sosyo-dinsel bir yenilenme hareketi olarak bahsedilir. Bu oldukça makuldür; çünkü Muhammediye başlangıcından bu yana Endonezya'daki sosyal ve dinî yaşamın değişmesinde ve gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak gerçekte Muhammediye kendisini hiçbir zaman bir sosyo-dinî reformcu olarak görmemiştir.

Muhammediyye ilmi geleneğinde, sünnet öğretiminde sahih ve güvenilir hadis kitaplarının, özellikle de Hz. Muhammed'in sahih hadislerini içeren kitapların okutulmasına büyük önem verilir. Referans olarak kullanılan başlıca hadis kitapları arasında, Muhammediyye tarafından da kabul edilen, İslâm dünyasında en yetkili hadis koleksiyonlarından ikisi olan *Sahih-i Buhârî* ve *Sahih-i Müslim* bulunmaktadır. Ayrıca, İbn Hacer el-Askalânî'nin *Bulûğu'l-Marâm* ve İmam Nevevî'nin *Riyâzu's-Sâlihîn* gibi kitapları da, her ikisi de fıkıh ve ahlak ile yakından ilgili tematik hadisler içermesi nedeniyle, öğretim materyali olarak sıklıkla kullanılmaktadır.¹¹¹ Muhammediyye eğitim sisteminde bu kitaplar sadece okuma materyali olarak kullanılmakla kalmaz, aynı

¹¹⁰ Sabiruddin, "Nahdlatul Ulama (NU) dan Muhammadiyah: Dua Wajah Organisasi Dakwah di Indonesia", 10.

¹¹¹ Amin Abdullah, *Metodologi Studi Hadis dan Sunnah dalam Pemikiran Muhammadiyah (Methodology of Hadith and Sunnah Studies in Muhammadiyah Thought)* (Yogyakarta: UMY Press, 2015), 32-36.

zamanda ilkokuldan üniversiteye kadar çeşitli eğitim kademelerinde, özellikle Muhammediyye üniversitelerinin İslâm Araştırmaları Fakültesi'nde sistematik olarak öğretilir. Muhammediyye'nin sünneti öğretme yaklaşımı metinsel ve eleştireldir, belirli bir düşünce okuluna körü körüne bağlılığı reddeder ve otantik metinlere dayalı ictihadi vurgular. Bu, Muhammediyye Tarjih ve Tecdid Konseyi'nin ilkeleriyle uyumludur. Bu ilkelere göre, sadece sahih ve iyi hadisler hukuki hükümlerin ve fetvaların temelini oluşturur, zayıf hadisler ise ahlak ve manevi gelişim konularında hariç olmak üzere, pratik hukuki hükümlerde kullanılmamalıdır.¹¹²

KH. Ahmad Dahlan'a göre İslâm geleneksel olarak değil, zamanın çağrı ve taleplerine uygun olarak modern gözlüklerle ele alınmalı ve incelenmelidir. Kur'ân-ı Kerim'in tercüme ve tefsiri yapılmalıdır. Böylece insanlar sadece Kur'ân'ı okumakla veya ezberlemekle kalmamalı onu anlamak için çaba sarf etmelidir. Zira ona göre Kur'ân'ın da Müslümanlardan beklentileri bu yöndedir. Onun gözlemlerine göre toplum İslâm'ın içeriğini keşfetmeden ve anlamadan sadece dış görünüşünüyle ilgilenmiştir. Böylece İslâm yaşanan bir din değil, sadece ölü bir dogma olarak kalmış ve Müslümanları fazla etkileyememiştir.¹¹³

1.1.5. Diğer Sünnet Öğretim Faaliyetleri

a. Aile

İslâm'da aile “usre, nasl, ali ve nasb” olarak bilinir. Aile, nesep (çocuklar, torunlar), evlilik (koca, eş), emzirme ve azat etme yoluyla elde edilir.¹¹⁴ İslâmî bir eğitim kurumu olarak ailenin önemi ve önceliği Kur'ân'da belirtilmiştir:¹¹⁵ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Ey iman edenler, kendinizi ve ailenizi yakıtı taşlar ve insanlar olan cehennem ateşinden koruyun.”¹¹⁶ Çocuklar için ilk ve en önemli eğitim kurumu ailedir. Zira çocuk ailede yetişir. Aileler çocuklarını daha sonraki kurumlarda kendilerini geliştirilebilecek bir kişiliğe sahip olacak şekilde yetiştirir. Böylece bazı kurumların otoritesinin onların zaten sahip olduğu değerleri değiştirmesine izin verilmemiş olur. Bununla birlikte aileden alınan eğitim, kurumun eğitimiyle birleştirilir ve bunlar birbirini

¹¹² Muhammadiyah, *Himpunan Putusan Tarjih Muhammadiyah Jilid I (Collection of Muhammadiyah Tarjih Decisions Volume I)* (Yogyakarta: Suara Muhammadiyah, 2011), 45-47.

¹¹³ Syarifuddin Idris, “Pembinaan Pendidikan Islam di Indonesia”, 9-10.

¹¹⁴ Abdul Mujib - Jusuf Mudzakir, *Ilmu Pendidikan Islam* (Jakarta: Kencana, 2008), 226.

¹¹⁵ Ramayulis, *Ilmu Pendidikan Islam* (Jakarta: Kalam Mulia, 2010), 277.

¹¹⁶ et-Tahrîm 66/6.

desteklerse çok daha iyi olur. Mesela camiler, İslâmî yatılı okullar ve diğer okullar aile eğitiminin üzerine daha yeni ve faydalı bilgiler koyarlarsa çocuğun eğitimi daha kaliteli ve nitelikli olur.¹¹⁷

b. Cami

İslâm'ın ilk günlerinden beri caminin çok önemli bir görevi vardır. Geçmişte cami bir eğitim merkezi olarak hizmet vermiştir. İnsanlar orada erdemi, bilgi sevgisini, toplumsal bilinci ve Yüce Allah'a ve Resulüne itaati öğrenmişlerdir. Cehaletin ortadan kaldırılması Hz. Peygamber'in mescidinde başlamıştır. Bunun yanı sıra cami, aynı zamanda Müslümanların asil bir karakter kazandığı ulvi bir mekân olduğu için ahlaki bir parlaklık kaynağı olmuştur.

Başlangıç düzeyindeki İslâmî eğitim, aile eğitiminin geliştirilmesi için bir kurum olarak camilerde en iyi şekilde yapılır. Bu gerçekleştirilirken bir çevreye (kuruma) ihtiyaç duyulur ve eğitim buradan beslenir. Günümüzde caminin işlevi Hz. Peygamber zamanında olduğu gibi değil, biraz daha daralmaya başlamıştır. Bunun nedeni dinî sosyal kurumların daha kompleks hâle gelmesidir. Nitekim artık camiler sadece bir ibadet yeri gibi görünmektedir. Başlangıçta cami, İslâm toplumunun kültürel merkezi, cemaat örgütlenmesinin mekânı, bir eğitim ve yerleşim merkezi olmanın yanı sıra ibadet ve itikaf yeri idi.¹¹⁸

Cami, Endonezya'da eğitim faaliyetleri için en ideal yerlerden biridir. Caminin bir eğitim kurumu haline getirilmesiyle sünnetler burada öğrenilir, İslâm hayat bulur, bid'atler ortadan kaldırılır, Allah'ın kanunları gelişir, eğitimde sosyo-ekonomik statü tabakalaşması ortadan kalkar ve herkes camide eşit konumda olduğunu görür. Bu nedenle “cami, aile eğitim kurumundan sonra en önemli ikinci eğitim kurumudur”, denilebilir.¹¹⁹

c. Meclis-i Ta'lim

Meclis-i Ta'lim, kendi müfredatı olan, düzenli ve sistematik olarak gerçekleştirilen ve nispeten çok sayıda insanın katıldığı yaygın bir İslâmî eğitim

---

¹¹⁷ Abdul Mujib - Jusuf Mudzakkir, *Ilmu Pendidikan Islam* (Jakarta: Kencana, 2008), 227.

¹¹⁸ Abdul Mujib - Jusuf Mudzakkir, *Ilmu Pendidikan Islam*, 231.

¹¹⁹ Abdul Mujib - Jusuf Mudzakkir, *Ilmu Pendidikan Islam*, 231-232.

kurumudur. Amacı, Allah’a adanmış bir toplum oluşturmak için insan ile Allah, insan ile hemcinsleri ve insan ile çevresi arasında saygılı ve uyumlu ilişkiler kurmaktır.¹²⁰

Meclis-i Ta’lim Endonezyalı Müslümanların yaşam faaliyetlerinin tüm hareketlerinde bir dengeleyici işlev gören ruhu ve dinî kişiliği/kimliği şekillendiren bir kurumdur. Nitekim İslâmî faaliyetler toplumun ilgi ve desteğiyle gelişir, böylece giderek daha da küreselleşen dünyada değişen zaman ve şartlarla yüzleşmek mümkün olur. Bu kurumda entelektüel ve manevi (zihinsel-ruhsal) potansiyele sahip dengeli bireyler yetişir.¹²¹

Meclis-i Ta’lim yöntemi, İslâmî öğretilerin aktarılması için genel ve açık bir araçtır. Cemaat, çeşitli bilgi birikimlerine sahip farklı seviyelerdeki insanlardan oluşur ve burada yaş veya cinsiyetle ilgili sınırlama mevcut değildir. Meclis-i Ta’lim’de bu tür okumalar sadece belirli zamanlarda yapılır. Bazıları haftada bir, iki haftada bir veya ayda birdir. Öğretilen materyal genel niteliktedir ve *doğru olanı emreden ve yanlış olanı yasaklayan* dinî tavsiyeler içerir. Bazen materyal Kur’ân tefsiri ve hadis şerhleri gibi belirli kitaplardan alınır.¹²²

Şekil 2. Bir Meclis-i Ta’lim’de Bulunan Anneler, Bir Hanım Hoca Tarafından Verilen Sohbeti Dinliyorlar

Kaynak: Tabloidlugas.com, (2022).

¹²⁰ Karlina Putri vd., “Majelis Ta’lim sebagai Lembaga Pendidikan Islam Non-Formal di Indonesia”, *Jurnal Manajemen Dan Pendidikan Agama Islam* 2/2 (2024), 1.

¹²¹ Muallif, “Lembaga Pendidikan Islam: Pengertian, Tugas, Tujuan dan Jenis-jenisnya”, 2022, <https://an-nur.ac.id>, (Erişim Tarihi: 05.03.2025).

¹²² Akhiruddin, “Lembaga Pendidikan Islam di Nusantara”, 202.

1.2. YOGYAKARTA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN SÜNNET ANLAYIŞI

Hz. Muhammed Yüce Allah'ın son elçisiydi. Hayatında birçok zorluklar, inişler ve çıkışlar yaşadı. Küçük yaşta yetim kaldı. Ancak onun karakteri Kureyş'in inançsızları da dâhil olmak üzere herkes tarafından övüldü. Kendisine güvenilir ve doğru sözlü anlamına gelen “el-Emin” lakabı verildi. Hz. Muhammed tüm insanlığa merhameti öğretti. Kendisini inciten insanlara karşı bile çok bağışlayıcıydı. Hatta sürekli kendisine tüküren kişinin yüzüne bakar; ama ona düşmanlık beslemezdi.

Bununla birlikte kâfirlere karşı da çok sertti. Yüce Allah'ın verdiği göreve ihanet etmedi. Kendisine bol miktarda servet teklif edilmesine rağmen davasından vazgeçmedi. Çocuklarının babası, eşlerinin kocası, devlet başkanı, komutan, vaiz, imam, hâkim, tüccar, çiftçi, çoban ve benzerleri olarak Hz. Muhammed'in ahlakı örnek alınmaya değer bir karakterdi. Nitekim dünyanın en etkili 100 kişisi sıralamasında Hz. Muhammed, ilk sırada yer almaktadır.¹²³ Medine'de modern devletin temelini atmış, bir kabile toplumu ile Yahudi ve Hristiyan inananların ortasında “Medine Vesikası” adında adil ve demokratik bir antlaşma/anayasa formüle etmiştir. Bir siyasetçi olarak inanmayan krallar ve yöneticiler tarafından büyük bir hayranlıkla karşılanmıştır. O, elinde imkanlar olmasına rağmen yoksulluk içinde yaşamayı seçmiş ve yoksul kâfirlerin bile haklarını savunan bir lider olmayı başarmıştır.¹²⁴ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: “Andolsun, Allah'ın Resûlü'nde sizin için, Allah'ın rahmetini ve ahiret gününü umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnek vardır.”¹²⁵

Bu âyetten Müslümanlar tarafından takip edilmesi gereken tek örneğin Rasûlullah olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanlar sadece belli konularda değil, her konuda Resûlullah'ı kendilerine örnek almalıdır. İslâm bir din olduğu kadar aynı zamanda özgün bir ideoloji ve yaşam biçimidir. Müslüman hayatının temelleri olan Kur'ân ve sünnet, Resûlullah'ın şahsında bütün açıklığıyla temsil edilmektedir. Başka bir deyişle Hz. Muhammed, İslâm'ı A'dan Z'ye bir bütün olarak pratik bir şekilde anlamamız için iyi bir rol modelidir. Ayrıca bu asil ve büyük insanı sevmemiz bize emredilmiştir. Krala olan sevgimiz sadece içsel düzeyde (kalp) yeterli değildir, aynı zamanda dışsal (fiziksel) faaliyetlerle yani kralın en küçüğünden en büyüğüne her davranışını takip ederek

¹²³ Michael H. Hart, *The 100: A Ranking of the Most Influential Persons in History* (New York: Citadel Press, 1992), 3.

¹²⁴ Ahmad Saebani vd., *Ilmu Akhlak, Cet. I* (Bandung: Pustaka Setia, 2010), 268-271.

¹²⁵ el-Ahzâb 33/21.

gerçekleştirilmelidir. Majestelerini örnek alma ve sevme yükümlülüğü sadece ibadet ve ahlakla sınırlı kalmamalı, yönetim, ekonomi, eğitim, sosyal etkileşim, siyaset, cihat ve hayatın tüm faaliyetlerinde kendini göstermelidir.¹²⁶

Bugün Müslümanlar Hz. Muhammed'in liderliği döneminden çok uzakta yaşamaktadır. Bir başka ifadeyle günümüz Müslümanları Hz. Muhammed'i göremedikleri, ibadet yollarını ve Resul'ün örnekliliğini doğrudan müşahade edemedikleri bir çağda yaşamaktadır. Bu çağın Müslümanları İslâmî değerleri ancak kendilerine ulaşan öğretilere göre uygulayabilirler. Bu öğretiler ister aktarım zinciri salih seleflere, sonra tabi'ne, tabi'inden sahâbeye kadar uzanan öğretmenlerden gelsin, isterse de önceki nesillerden insanların kitaplarından ve kutsal metinlerinden gelsin fark etmez.

Sahâbe, tâbi'în ve tâbi'în neslinden oldukça uzak olan günümüz Müslümanları için en iyi çaba İslâmî değerleri yerine getirmek için en iyi referansı aramak, Hz. Muhammed'in getirdiği dinî öğretilerin tamamını açıklayan metne yani Kur'ân'a ve İslâm'ın önceki nesilleri tarafından kaydedilen sahih hadislere ve yaşanan sünnete atıfta bulunmak ve ona tabi olmaktır. Müminlerin bir ibadeti yerine getirmek istediklerinde Kur'ân ve sünnete başvurmaları bir zorunluluktur. Böylece ibadetin yerine getirilmesinde uygulamanın boşa gitmesine neden olacak hatalar yapılmamış olur. Bu bakımdan sünnet Müslümanlara yol gösteren bir kılavuzdur/rehberdir.¹²⁷

Endonezyalıların sünnet anlayışları büyük ölçüde farklılık gösterir ve dinî eğitim geçmiş, mensup oldukları İslâmî kuruluşlar, yerel gelenekler ve yerel din adamları veya şahsiyetlerin etkisi gibi çeşitli faktörlerden etkilenir. Genel olarak, Endonezya'daki birçok Müslüman sünneti, hayatın kılavuzu olarak kullanılan Hz. Muhammed'in tüm sözleri, eylemleri ve onayları olarak anlar. Ancak uygulamada sünnetin uygulanışı farklı gruplar arasında değişiklik gösterebilir.

Yogyakarta'da sünnete ilişkin çeşitli öğretiler ve yaklaşımların varlığı, Yogyakarta'daki Müslüman topluluk arasında sünnete ilişkin farklı anlayışların ortaya

¹²⁶ Muhamad Abdul Aziz, *Nilai-Nilai Akhlak Dalam Kitab Simtud Durar Karya 'Alî Bin Muḥammad Bin Ḥusein Al-Habsyî Dan Relevansinya Dengan Tujuan Pendidikan Islam* (Ponorogo: IAIN Ponorogo, Lisans Tezi, 2021), 35.

¹²⁷ Sanip Nasrullah - Reza Pahlevi Dalimunthe, "Segmentasi Term Sunnah di Indonesia", *At-Tibyan: Journal of Qur'an and Hadis Studies* 2/2 (Aralık 2019), 60.

çıkmasına neden olmuş ve bu durum Yogyakarta'daki Müslümanlar arasında dinî düşünce ve uygulamaların çeşitliliğine de yansımıştır.

Kültürle özdeşleşmiş sünnet uygulamalarında kaçınılmaz olarak bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. İbadet amacıyla yerine getirilmesi gereken sünnet, uygulamada aşırı karışıklıklar nedeniyle özünü kaybetmiştir. Yogyakarta toplumunda, sünnetin bu yanlış uygulaması aşağıdaki faaliyetlerde görülmektedir:

- i. Salavat Meclislerinde Oynama ve Dans Etme: Bu, Endonezya'daki bazı Müslüman topluluklarda, özellikle Hz. Muhammed'in doğum günü kutlamaları veya diğer dinî anma törenlerinde popüler bir fenomen haline gelmiştir. Salavat, Hz. Muhammed'i övmek ve ona yakınlaşmak için tavsiye edilen sünnetin bir parçası olmasına rağmen, salavatın dans eşliğinde sunulması, İslâm âlimleri ve akademisyenler arasında tartışmalara yol açmıştır. İbadet bağlamında joget veya dansın dahil edilmesi, ghuluw (aşırılık)'a yol açma ve cemaatin dikkatini salavatın manevi anlamından eğlenceye kaydırma potansiyeli taşır, bu da dolaylı olarak ibadetin amacını gölgeleyebilir. Bu ise ibadette ciddiyet, hürmet ve sükuneti vurgulayan Peygamberimizin sünnetine aykırıdır.¹²⁸
- ii. Aşırı Ritüellerle Kabir Ziyareti: Bazı bölgelerde, velilerin ya da ataların mezarlarına yapılan ziyaretlerde, muska okumak, mezara belli eşyalar bırakmak ya da mezarın dilekleri yerine getireceğine inanmak gibi aşırı ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu uygulamalar genellikle sadece kültürel değil, aynı zamanda şirk alanına da girer, çünkü Allah'tan başka birinden yardım istemeyi içerir.¹²⁹

Âlimler, İslâm öğretilerini şirk unsurları içeren kültürel uygulamalardan arındırmanın önemini vurgulamaktadır. Onlar, kültürün seçici olması gerektiğini ve İslâm öğretilerinin özünü oluşturan tevhid ilkesini ihlal etmemesi gerektiğini hatırlatmaktadır. Amin Abdullah'a göre, Allah'tan başka varlıklardan yardım isteme ve Allah'tan başka

¹²⁸ Azyumardi Azra, *Islam Reformis di Indonesia: Jaringan Ulama dan Kontestasi Pemikiran* (Jakarta: LIPI Press, 2005), 85-88.

¹²⁹ Azyumardi Azra, *Islam Reformis di Indonesia: Jaringan Ulama dan Kontestasi Pemikiran* (Jakarta: LIPI Press, 2005), 80-85.

doğüstü güçlere inanma gibi uygulamalar, İslâm inançlarına aykırıdır ve halkın eğitimi ve rehberliği yoluyla düzeltilmelidir.¹³⁰

Şeriat hukukuna göre, ibadet ve her türlü dinî faaliyet geçerli kutsal metinlere dayalı olmalı ve Hz. Peygamber'in öğrettiği ibadet adabı ve usulüne aykırı unsurlar içermemelidir. Salavat meclisi ve kabir ziyaretleri gerçekten çok tavsiye edilir, ancak ciddiyetini bozmayacak şekilde yapılmalıdır. Bu fenomen, dinî uygulamalarda sanat ve eğlence unsurlarını birleştirmeye çalışan yerel kültürün asimilasyonu kapsamında görülebilir. Bir yandan bu, özellikle gençler arasında topluluğun dinî faaliyetlere olan ilgisini ve katılımını artırabilir. Ancak diğer yandan, bu durum manevi anlamın bozulması ve sünnetin değerlerinin yanlış anlaşılması riskini de beraberinde getirir. Bu nedenle, Müslümanların ibadetin doğru kavramı konusunda eğitim ve anlayışlarının iyileştirilmesi, sapkın uygulamalara kapılmamaları için çok önemlidir.

Özellikle Yogyakarta'daki Müslüman toplumu Hz. Muhammed'in öğrettiklerine ve bugün kendilerine gelenekler şeklinde ulaşan tüm uygulamalara sahiptir. Onlar her konuda kendilerine Hz. Muhammed'i örnek almaya çalışmakta ve onun sünnetini kendi karakterlerine yansıtmak için çalışmaktadır. Yogyakarta'daki Müslüman toplumu onu örnek alırken şunları yapmaktadır:

1.2.1. Rasûlullah'ı Sevmek ve Onurlandırmak

Onlara göre Resûlullah'ı sevmek farzdır ve bu, imanın bir parçasıdır. Bütün Müslümanlar Resûlullah'ın Yüce Allah'ın kulu ve elçisi olduğuna inanırlar. Resûlullah'ın öğretilerine inanmanın anlamı, onun öğretilerini uygulamak, emirlerine itaat etmek, nehiylerinden kaçınmak ve onun şefaatinin elde etmek için çabalamaktır.¹³¹ Ehl-i Sünnet, Resûlullah'ı sever ve ashâbının onu kendilerine ve ailelerine olan sevgilerinden daha çok sevdikleri gibi ona hürmet ederler; çünkü Resûlullah şöyle buyurmuştur: “Sizden biriniz ben kendisine, annesinden, babasından, çocuklarından ve bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça iman etmiş olmaz.”¹³²

¹³⁰ Syamsul Anwar, “Manhaj Tarjih dan Metode Penetapan Hukum dalam Tarjih Muhammadiyah,” LPSI UAD 2012, <https://lpsi.uad.ac.id/manhaj-tarjih-dan-metode-penetapan-hukum-dalam-tarjih-muhammadiyah/>, (Erişim Tarihi: 07.06.2025).

¹³¹ Yazid bin Abdul Qadir Jawas, *Syarah Aqidah Ahlus Sunnah Wal Jama'ah* (Bogor: Pustaka Imam Syafi'i, 2013), 249.

¹³² Buhârî, “İmân”, 8; Müslim, “İmân”, 16.

O halde evrensel ve ebedî nitelikte olan İslâm'ın birey, toplum, millet ve devlet hayatında azami ölçüde hayata geçirilebilmesi gerekmektedir. Bu gerçekleşme elbette kişinin Allah'a, Resulü'ne, diğer insanlara ve çevreye karşı hak ve yükümlülüklerini yerine getirmesiyle ilgilidir. Özellikle kulun Rabbine karşı ahlakının (hak ve yükümlülüklerinin) hayata geçirilmesinde, Allah'a karşı tevhid bilinciyle dolu bilgi, tutum, davranış ve yaşam tarzında görülebilir.

Yogyakarta halkı için Resûlullah'ı sevmek ve yüceltme biçimi, toplum tarafından uygulanan gelenek ve göreneklerde görülebilir: 1) Salavat okumak, çünkü bir şeyi seven birinin kanıtı onu sık sık zikretmesidir, dolayısıyla Resulullah'ı sevmek ona bol bol salavat okuyup göndermek demektir. 2) Her zaman Hz. Peygamber'e kavuşma arzusu, çünkü seven insan sevdiğine kavuşmaktan mutlu olur. Hz. Peygamber'i sevmek, onun şahsını, ailesini ve ashâbını sevmek demektir. 3) İsmi anarken ona hürmet ve saygı göstermek ve ismini duyduğunda tevazu ve bağlılık göstermek. 4) Onu sevenleri sevmek, Ehl-i beytini, Ensar ve Muhacirînden dostlarını sevmek, onlara düşmanlık edenlere düşmanlık etmek, onlardan nefret eden ve kınayanlardan nefret etmektir. Çünkü bir şeyi seven, onu sevenleri sever ve ondan nefret edenlerden nefret eder. 5) Resûlullah'ın bize inen ve bugün Müslümanlar olarak hissedebildiğimiz en büyük mucizesi olan Kur'ân'ı sevmek ve onun emirlerini hayatın her alanında uygulamak.¹³³

1.2.2. Allah Resulüne İtaat Etmek ve Onu Örnek Almak

Emrettiklerini yerine getirerek ve yasakladıklarını terk ederek Hz. Peygamber'e itaat etmek gerekir. Bu, onun Yüce Allah'ın elçisi olduğuna dair şahitliğin bir sonucudur. Kur'ân'ın pek çok âyetinde Allah Teâlâ bize Resûlullah'a itaat etmemizi emretmektedir.

Peygamber Efendimiz insanlığı karanlıktan aydınlığa çıkarmak için yaklaşık 23 yıl mücadele etmiştir. İnsanlığın şirk, küfür ve cehalet prangalarından kurtulmasında büyük katkıları olmuştur. Bu mücadelede çeşitli acılar yaşamış, hakarete uğramış, deli, büyücü, kâhin, şair olarak yaftalanmış, incitilmiş, kovulmuş ve taşlanmış. Ancak bunların hiçbirini onu tüm insanlığı özgürleştirmek için mücadele etmekten ve savaşımaya devam etmekten alıkoymamış, hedeflerinden en ufak bir şekilde vazgeçirememiştir.

¹³³ Muhamad Abdul Aziz, *Nilai-Nilai Akhlak Dalam Kitab Simtud Durar Karya 'Alî Bin Muḥammad Bin Ḥusein Al-Habsyî Dan Relevansinya Dengan Tujuan Pendidikan Islam* (Ponorogo: IAIN Ponorogo, Lisans Tezi, 2021), 35.

Hız. Peygamber Müslümanları çok severdi. Onlarla birlikte yaşadı, sosyalleşti ve onların nabzını/duygularını hissedebildi. Onlarla birlikte acı çekti ve onlar için sadece iyilik istedi.

Bir mümin için onu Allah'tan başka herkesten daha çok sevmek doğru ve yerinde olandır. Eğer inancımız samimiyse, en kalbi duygularla onu severiz, çünkü sevgi ona gerçekten inanıp inanmadığımızı kanıtlayan yegâne şeydir.¹³⁴

Yogyakarta toplumunda Hız. Peygamber'e itaat her zaman Hız. Peygamber'i her konuda örnek almak, onun sünnetini yerine getirmek, sözlerini takip etmek, eylemlerinin benzerini yapmak, emirlerini yerine getirmek ve yasaklarından kaçınmak ile olmuştur. Hem zor hem de kolay koşullarda, mutlu veya mutsuz şartlarda onun karakterini takip etmek Yogyakarta toplumunda önem arz eder.

Ayrıca, Yogyakarta halkının Hız. Muhammed'e olan bağlılığı, bölgede faaliyet gösteren tarikatlar aracılığıyla da gözlemlenebilmektedir. Yogyakarta'da gelişen tarikatlar, İslâm'ın kendine özgü bir maneviyat dinamiğini yansıtmaktadır. Özellikle Nakşibendiye koluna ve Kadiriyye–Nakşibendiye sentezinden oluşan Tarekat Kadiriyye ve Nakşibendiye'ye (TQN) bağlı tarikatların varlığı hâlâ oldukça etkilidir ve modern toplumun ilgisini çekmeye devam etmektedir. TQN, bölgedeki en dikkat çekici tarikatlardan biri olarak öne çıkmakta ve şehirli orta sınıf ile üniversite öğrencileri arasında güçlü bir tabana sahiptir.

Bu spiritüel uygulamalar yalnızca geleneksel bir yapı taşımamakta, aynı zamanda daha rasyonel ve sistematik bir yaklaşımla modern adaptasyona uğramış bulunmaktadır.¹³⁵ Yogyakarta'daki tarikat pratikleri genellikle günlük tevhid zikirleri (cehrî veya hafî) ve murâkabe (manevi farkındalık egzersizleri) gibi uygulamaları kapsamaktadır. Modernleşmenin bir yansıması olarak, bazı surau veya zaviyelerde düzenli tasavvuf dersleri ve sohbetler de verilmektedir. Örneğin, Sleman bölgesindeki tevhid zikri

¹³⁴ Akilah Mahmud, "Akhlak Terhadap Allah dan Rasulullah", *Sulesana: Jurnal Wawasan Keislâman*, 11/2 (2017), 65-66.

¹³⁵ Moh. Zahid, *Fenomena Keberagamaan Kelas Menengah Perkotaan: Studi Tarekat Naqsyabandiyah di Surau Saiful Amin, Ngaglik, Sleman-Yogyakarta* (Balitbang Agama RI, 2002), 45-47.

yöntemi, belirli bir manevi mertebeye (makam) ulaşmak için günde binlerce zikir hedefiyle yapılmaktadır.¹³⁶

Bu tarikatların varlığı, UICCI (Union of Islamic Cultural Centres of Indonesia) Yogyakarta'da üniversite öğrencileri için bir tür manevi kişilik geliştirme programına dönüşmüş, onları postmodern çağın “ruhsal boşluk” sorunundan uzak tutmayı amaçlamıştır.¹³⁷ TQN dışında Yogyakarta'da Şattariyye gibi daha seçkin ve çoğunlukla Bantul ve Gunungkidul bölgelerindeki geleneksel medreselerde öğretilen tarikatlar ile özellikle Afrikalı uluslararası öğrenciler arasında yayılmaya başlayan Ticâniyye tarikatı da bulunmaktadır.¹³⁸

Dikkat çekici olan Yogyakarta'daki tarikatlara olan ilginin modern ve kentsel yaşam ortamında bile artış göstermesidir. Tarikat müntesiplerinin önemli bir kısmı eğitilmiş kimselerden oluşmakta, bu kişiler biçimsel dinî ritüellerin yanında daha derin bir manevi deneyim arayışındadır. Yerel mürşitlerin etkisi oldukça güçlüdür ve tarikat metodolojisi ile değerlerini vaazlar, eğitimler ve düzenli zikir programları aracılığıyla yaymaktadırlar.¹³⁹ TQN gibi bazı tarikatlar, manevi eğitim kursları, menkıbe okumaları ve genç kuşağa ulaşmak için dijital medya etkinlikleri bile düzenlemektedir. Genel anlamda, Yogyakarta'daki tarikat uygulamaları mutedil, ahlaki temelli ve kapsayıcı bir dinî kişilik gelişimine katkı sunmaktadır.¹⁴⁰

Yogyakarta'daki Müslüman topluluğun çoğulculuğu yansıtan sünnet anlayışından hareketle, toplum içinde sorunlar ve zorluklar olmadığı söylenemez. Yogyakarta'daki sünnet anlayışı, bu bölgedeki İslâm'a yaklaşımların çeşitliliğini yansıtan değişik zorluklar ve dinamiklerle karşı karşıyadır. Selefî gruplar ve bazı Muhammediye üyeleri tarafından benimsenen, genellikle kelime kelime yorumlamaya dayanan metinsel yaklaşım ile Nehdatü'l-ulemâ ve kültürel İslâm tarafından uygulanan, daha ılımlı olan bağlamsal yaklaşım arasındaki yorum farklılıkları, toplum içinde sık sık gerginliklere yol

¹³⁶ Muhammad Chamim, *Metode dan Praktik Dzikir Tauhid Tarekat Qodiriyah wa Naqsyabandiyah di Desa Merdikorejo Tempel Sleman Yogyakarta*, (Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, Yüksek Lisans Tezi, 2017), 58-62.

¹³⁷ Amin Susilo, *Tarekat dan Mahasiswa: Studi Kasus Tarekat Naqsyabandiyah di Asrama UICCI Yogyakarta*, (Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, Lisans Tezi, 2014), 30-34.

¹³⁸ Robby H. Abror - Muhammad Arif, “Tarekat dan Kemodernan: Studi atas Ikhwan Tarekat Qadiriyyah wa Naqsyabandiyah Yogyakarta”, *JAQFI* 6/1 (2022), 12-16.

¹³⁹ Hidayatu Syarifah, Kiprah KH. Djazuli dalam Mengajarkan Tarekat Qodiriyah wa Naqsyabandiyah pada Masyarakat Desa Srumbung, (Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, Lisans Tezi, 2019), 34-38.

¹⁴⁰ Amin Susilo, *Tarekat dan Mahasiswa: Studi Kasus Tarekat Naqsyabandiyah di Asrama UICCI Yogyakarta*, (Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, Lisans Tezi, 2014), 30-34.

açmaktadır. Hz. Muhammed'in doğum gününün kutlanması ve kabir ziyaretleri gibi yerel dinî uygulamalara yönelik eleştiriler, bazı gruplar tarafından bir tür yenilik (bid'ât) olarak görülmekte ve tartışmalara ve hatta toplumsal gerginliklere yol açmaktadır. Ayrıca hicret topluluğunun ve çevrimiçi çalışmaların hızlı büyümesi, sünnetin yayılmasını güçlendirmiştir. Ancak diğer yandan dinî otoritenin parçalanmasına ve bilimsel meşruiyeti güçlü olmayan popüler din adamlarının ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Yukarıdaki gruplara ek olarak, *Kur'âniyun* veya Ehl-Kur'ân adı verilen ve *inkarsunnah* olgusunun bir parçası olan, Hz. Muhammed'in sünnetinin otoritesini reddeden bir azınlık grup da bulunmaktadır. Sayıca az olmasına rağmen, bu grup sosyal medya ve çevrimiçi forumlar aracılığıyla görüşlerini tartışmak ve yaymak için aktif olarak faaliyet göstermektedir. Endonezya'daki inkarussunnah ideolojisi, Kur'ân'ın İslâm öğretilerinin tek kaynağı olduğunu, hadislerin ise gereksiz eklemeler olduğunu öğretir. Bu gruba göre hadisler veya sünnet Hz. Muhammed'in ölümünden 18 ila 200 yıl sonra yaşayan insanlar tarafından sözlü olarak aktarılan Peygamberle ilgili hikayelerdir. Ayrıca, hadislerin (Sünnet) sahibi Hz. Muhammed de dahil olmak üzere, vahiy almadan önce herkesin kaybolmuş durumda olduğunu ve bu nedenle onun sözlerinin, eylemlerinin ve onaylarının (hadislerin) İslâm hukukunun kaynağı olarak kullanılamayacağını savunur. Ayrıca Kur'ân'a büyük saygı duyarak, Kur'ân'ın açıklamasının zaten Kur'ân'ın içinde yer aldığını, bu nedenle çoğu Müslüman tarafından Kur'ân'ın açıklaması olarak kabul edilen hadislere gerek olmadığını belirtmiştir.¹⁴¹

Yogyakarta'da, genellikle *Kur'âniyun* olarak bilinen *inkarussunnah* grubunun varlığı, bölgedeki dinî çeşitliliğin bir parçası haline gelmiştir. İnkarussunnah ideolojisi çeşitli çevrelerden özellikle Nehdatü'l-ulemâ (NU) ve Muhammediyye gibi İslâm âlimleri ve örgütleri tarafından eleştirilmiştir. Onlar, sünneti reddetmenin Müslümanların inancını zayıflatabileceğini ve önceki âlimlerin mirasını hiçe sayabileceğini savunmaktadırlar. Ancak Kur'âniyun grubu görüşlerinde karardır ve öğretilerini daha geniş kitlelere yaymak için çabalamaya devam etmektedir.

Öte yandan, sosyal ve kültürel dinamikler de Yogyakarta toplumunda sünnetin kabulünü etkilemektedir. İslâm ve Java kültürü arasındaki uzun süredir devam eden

---

¹⁴¹ Caca Handika, "Inkar Al-Sunnah Di Indonesia (Studi Analisis Tentang Pemikiran Inkar Al-Sunnah Ir. M. Ircham Sutarto)", *Al-Din: Jurnal Dakwah Dan Sosial Keagamaan* 5/2 (2019), 35-46.

kültürleşme, genellikle puritan gruplar tarafından sünnet ile çelişkili olarak görülmekte ve toplum içinde değer çatışmaları yaratmaktadır. Sosyal medyaya ve hicret trendlerine maruz kalan genç nesiller, sünneti genellikle seçici bir şekilde bazen de münhasıran uygulamakta ve diğer topluluklarla aralarına engeller koymaktadır. En büyük zorluk, sünnetin uygulanmasını yerel değerlerle ılımlı ve akıllıca uyumlu hale getirerek, tebliğ faaliyetlerinin toplumsal kutuplaşmaya neden olmadan kabul görmesini sağlamaktır. Toplumdaki farklı anlayışlar arasında İslâmî uyumu korumak için tebliğ faaliyetlerine ve kapsayıcı ve diyaloga dayalı bir yaklaşıma ihtiyaç vardır.

Yogyakarta'daki Müslüman topluluklar arasında sünneti anlamaya yönelik tüm zorluklara ve sorunlara rağmen bunların özünde yerel kültür, eğitim ve toplumsal koşullara uyum sağlamak için yapılan uyarlamalarla birlikte, günlük yaşamda Hz. Peygamber'in sünnetini yeniden canlandırma arzusu yatmaktadır.

1.3. YOGYAKARTA'DA SÜNNET UYGULAMALARI

Yogyakarta'da sünnet günlük yaşamda çeşitli şekillerde uygulanır. Bu gerek ibadet, kültür veya gelenek bağlamında olsun gerekse toplum yaşamının çeşitli yönlerinde olsun alenen görülebilir. Yogyakarta halkı tarafından yaygın olarak uygulanan bazı sünnet uygulamaları şunlardır:

1.3.1. Akika

Endonezya Müslüman toplumunun geleneğinde “bir bebeğin doğumunu karşılama” geleneği veya İslâm'daki terimiyle aqiqah (akika), birçok versiyona sahiptir. Java'da bir bebeğin doğumunu karşılamak için çeşitli ritüeller vardır. Java toplumunda gerçekleşen ritüellerin birçoğu genellikle bebeğin yaşına göre gerçekleştirilir. Örneğin brokohan (bebek doğduktan sonraki gün), sepasaran (bebek doğduktan beş gün sonra), puputan (bebeğin karnına bağlı göbek kordonu kesildikten sonra), akika (bebek doğduktan yedi gün sonra) ve selapanan (bebek doğduktan 35 gün sonra) gerçekleştirilir.

Akika sadece İslâm inancına sahip kişiler tarafından uygulanan bir gelenektir. Akika kurbanı genellikle bebek doğduktan yedi gün sonra, bebek erkekse iki erkek keçi,

kızsa bir keçi kesilerek gerçekleştirilir.¹⁴² Peygamber'in hadisinde olduğu gibi, akika kurbanı kesmek tavsiye edilen bir sünnettir:

عَنْ سَمُرَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: الْغُلَامُ مَرَّتَيْنِ يَعْقِقَتُهُ يُذْبَحُ عَنْهُ يَوْمَ السَّابِعِ، وَيُسَمَّى، وَيُحْلَقُ رَأْسُهُ

Semure b. Cündeb'ten rivayeten Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Bir bebek akika kurbanı ile rehindir; akika kurbanı (doğduğu günden itibaren) yedinci günde kesilir, (o gün de) bebeğe bir isim verilir ve saçları kesilir.”¹⁴³

Erkek çocuk için akikanın iki keçi ile yapılması tavsiye edilirken, kız çocuk için bir keçi ile yapılması tavsiye edilir. Bu, Hz. Muhammed'e akika hakkında soru soran Ummu Kurz el-Ka'biyye'nin rivayetine dayanmaktadır. Hz. Peygamber'in erkek çocuk için aynı cinsten iki koyun, kız çocuk için ise bir koyun kurban edilmesini tavsiye ettiği nakledilir. Nitekim bir başka rivayet şöyledir:

“Erkek çocuk için aynı cinsten iki koyun, kız çocuk için bir koyun kurban etmek (akika kesmek) sünnettir.” Ümmü Kurz'un rivayetine göre Hz. Peygamber, 'Erkek çocuk için aynı cinsten iki koyun, kız çocuk için bir koyun' diye cevap verdi.”¹⁴⁴

Erkek çocuğa akika kurbanı olarak iki koyun verilirken kız çocuğuna sadece bir koyun verilmesinin nedeni, Arapların o dönemdeki sosyal koşullarından ve düşünce tarzlarından ayrı tutulamaz. Zira onlar erkek çocuk sahibi olmaya kız çocuk sahibi olmaktan daha fazla değer verirlerdi. Başka bir deyişle erkek çocuk sahibi olmaktan duydukları sevinç, kız çocuk sahibi olmaktan duydukları sevinçten daha fazlaydı. Bu nedenle erkek çocuk için akika kurbanı kız çocuğa göre daha fazla ve kapsamlıdır.

Erkek ve kız çocuklarının akikasının neden aynı olup olmadığı konusunda bir soru sorulacak olursa Ebû İshak eş-Şîrâzî bunun caiz olduğunu belirttiği kaydedilir. Çünkü İbn Abbas'ın rivayetine göre Peygamber Efendimiz torunları Hasan ve Hüseyin için birer koyun ile akika kurbanı kesmiştir.¹⁴⁵ Görüldüğü üzere her iki görüşün de açık dayanakları vardır, ancak Yogyakarta'daki insanların çoğunluğu akika kurbanı için erkek çocuk için iki, kız çocuk için bir koyun kesmeyi tercih etmektedir.

¹⁴² Firdausi, “Panduan dan Ketentuan soal Aqiqah”, 2022, <https://jatim.nu.or.id>, (Erişim Tarihi: 07.04.2025).

¹⁴³ Ebû Dâvûd, “Adâhî”, 34.

¹⁴⁴ Bk. Ebu İshak eş-Sirazi, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmam es-Safî*, (Beyrut-Darü'l-Fikr, y.t.,) 1/241.

¹⁴⁵ Mahbub Ma'afi Ramdhan, “Kenapa Aqiqah Laki-Laki dan Perempuan Beda”, 2015, <https://nu.or.id>, (Erişim Tarihi: 24.04.2025), Ayrıca bk. Ebu İshak eş-Sirazi, *el-Mühezzebe fî Fıkhi'l-İmam es-Safî*, 1/241.

Yogyakarta’da akika töreni komşuların ve yerel halkın davet edilmesiyle gerçekleştirilir. Akika alayında Hz. Peygamber’in salavatı eşliğinde yerel dinî figürler tarafından bebeklerin saçları kesilir. Buna ek olarak genellikle saç kesiminden sonra bebek, dualar okunması için orada bulunan misafirlerin yanına getirilir. Ayrıca kesilen koyun eti, ev sahibinin veya bebeğin ebeveynlerinin isteklerine göre çeşitli şekillerde pişirilir. Bu yiyecekler pirinç ve diğer yemeklerle birleştirilerek bir kapta toplanır ve orada bulunan misafirlere dağıtılır; bir kısmı da akika alayında bulunmayan komşulara ve akrabalara gönderilir.¹⁴⁶

Şekil 3. Akika Töreninde Bebeğin Saçını Kesme Geleneği

Kaynak: jejakpersepsi.com, (2024).

1.3.2. Yeme ve İçme

Yeme ve içme, insanın hayatta kalması için temel faaliyetlerdir ve her ikisi de belirli ahlâk ve görgü kuralları içerir. Ahmet Emin Seyhan’ın “Müslümanların Sünnet Tasavvuru ve Hz. Muhammed’in Sünnetinden Bazı Örnekler”¹⁴⁷ adlı makalesinde Peygamber Efendimiz tarafından örnek olarak verilen yeme ve içmede görgü kuralları arasında şunlar yer almaktadır:

- i. Hz. Muhammed yemekten önce ve sonra ellerini yıkardı.¹⁴⁸
- ii. Hz. Muhammed temiz ve helal olan şeyleri yer, şüpheli ve haram olan şeylerden kaçınırdı.¹⁴⁹
- iii. Hz. Muhammed her işine ve yemek yemeye besmeleyle başlardı.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Arif Budiman vd., “Selamatan Bayi Versi Orang Jawa: Kajian Linguistik Antropologis”, *SASDAYA: Gadjah Mada Journal of Humanities* 6/2 (2022), 125.

¹⁴⁷ Ahmet Emin Seyhan, “Müslümanların Sünnet Tasavvuru ve Hz. Muhammed’in Sünnetinden Bazı Örnekler”, *The Journal of Academic Social Science Studies* 66/2 (2018), 267-272.

¹⁴⁸ Ebû Dâvud, “Et’ime,” 11; Tirmizî, “Et’ime”, 39.

¹⁴⁹ Ebû Dâvud, “Eşribe”, 22.

¹⁵⁰ Buhârî, “Et’ime”, 2; Müslim, “Eşribe”, 102; Ebû Dâvud, “Et’ime”, 14, 15; Tirmizî, “Et’ime”, 15.

- iv. Hz. Muhammed sağ eliyle ve önünden yerdi¹⁵¹
- v. Hz. Muhammed tıka basa doymadan sofradan kalkardı.¹⁵²
- vi. Hz. Muhammed yemeğe ve içtiği su kabına üflemezdi.¹⁵³

Peygamberimizin bu sünnetleri Yogyakarta'daki Müslüman toplum için son derece önemlidir. Bu örnekler Müslümanların çoğunluğunun Peygamberimizin tavsiyelerini uyguladığı kamuya açık alanlarda, restoranlarda veya yiyecek ve içecek ikramının olduğu dinî etkinliklerde gözlemlenebilir. En dikkat çeken uygulamalar arasında yemekten önce ve sonra el yıkamak ve sağ el ile yemek yemek sayılabilir.

Yeme ve içme adabı sadece bir tavsiye değil, sağlık yararları, yiyeceklerin hijyenik, temiz ve helal olmasını sağlamak gibi belirli amaçları vardır. Bu, vücuda olumlu etki eder ve hastalık riskini en aza indirir. Ayrıca Yogyakarta'da gruplar halinde yeme ve içme sünnetinin bir örneği, doğumlar, ölümler, kutlamalar ve Peygamberin doğum gününün anılması gibi çeşitli dinî ve sosyal olaylarda düzenlenen toplu yemek olan *kenduri* veya *slametan* geleneğinde görülebilir. Bu gelenek Java kültüründe kök salmış olsa da, yerel halk bunu Peygamberin sünnetine göre yemek yeme değerleriyle bütünleştirmiştir. Örneğin, Hz. Muhammed'in birlikte yemek yemenin bereketli olduğu sözlerine uygun olarak, yemekler büyük bir kapta servis edilir ve topluca tüketilir (el-eکلü'l-cemâi).¹⁵⁴ Ayrıca ziyafete katılanlar yemekten önce *besmele* okumaya, sağ elini kullanmaya ve yere nazikçe oturmaya (tevazu) alışkındırlar. Bu, sahih hadislerden kaynaklanan sünnetin uygulanmasını yansıtmaktadır.¹⁵⁵

İslâmî yatılı okullarında özellikle Yogyakarta'da aşırı yememek, israf etmemek ve yemekten sonra şükretmek gibi sofrâ adabı klasik metinler aracılığıyla öğretilmektedir. Öğrenciler, yemekleri bitirmeden, ellerini yıkamadan ve sadece açlıklarını gidermek için değil, yemeğin ibadet niteliğine dikkat ederek grup halinde yemek yeme alışkanlığına sahiptir. Bu, yemeğin sadece biyolojik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda manevî takdir ve sünnetin bir alanı olarak da görüldüğünü göstermektedir.

¹⁵¹ Buhârî, "Et'ime", 2; Müslim, "Eşribe", 108.

¹⁵² Buhârî, "Et'ime", 12; Tirmizî, "Zühd", 47.

¹⁵³ Buhârî, "Vudu", 19; İbn Mâce, "Eşribe", 23.

¹⁵⁴ Ebû Dâvud, "Et'ime", 28.

¹⁵⁵ Muhammad Sohrah, "Adab Makan dan Minum dalam Perspektif Syariah dan Kesehatan," *Al-Daulah: Jurnal Hukum Islam dan Perundang-undangan* 6/1 (2016), 62

1.3.3. Sünnetin Çok Eşliliğe Gerekçe Gösterilmesi

Çok eşlilik aynı anda birden fazla (dörde kadar) eşle yapılan evliliktir. Çok eşlilik terimi kültürel olarak bir evlilik pratiğini ifade etmek için kullanılır, yani bir erkeğin boşama olmaksızın aynı anda birden fazla kadına (eş olarak) sahip olmasıdır.¹⁵⁶

İslâm, çok eşlilik uygulamasına bazı şartlar altında izin verir. Bunun en önemli şartı eşler arasında adaletin sağlanmasıdır. Yüce Allah Nisâ Sûresi 3. âyetinde şöyle buyurur:

وَأِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَن لَّكُمْ مِنْ النِّسَاءِ مَتْلَىٰ وَتِلْكَ أَرْبَعٌ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ آدْنَىٰ أَلَّا تَعْلُوا¹⁵⁷

“Eğer (evlendiğiniz takdirde) yetim kızlara adil davranamayacağınızdan korkarsanız, o zaman iki, üç veya dört tane olmak üzere dilediğiniz kadınla evlenin. Ama onlara adil davranamayacağınızdan korkarsanız, o zaman sadece bir tane veya sahip olduğunuz bir kadın köle ile evlenin. Bu sizi yanlış yapmaktan daha çok alıkoyacaktır.”

Bununla birlikte çok eşlilik uygulamasının hem kişisel hem de toplumsal açıdan bazı zararları vardır. Endonezya’da çok eşlilik 1974 tarihli 1 Sayılı Kanun’da evlilikle ilgili olarak Madde 3 (çok eşliliğin caiz olduğunu açıklayan), Madde 4 (çok eşliliğe izin verilmesini açıklayan) ve Madde 5’te (çok eşliliğin şartlarını açıklayan) ve İslâm Hukuku Derlemesi’nde düzenlenen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Bu kuralla çok eşlilik kararı daha sonra hane halkının bütünlüğünü etkileyecek bir sırrı (gizli) evliliği gizlemek gibi bir zarar getirmek zorunda kalmadan, faydaları açısından değerlendirilmektedir. Çünkü bir yuva sadece tek taraf değil, her iki taraf arasındaki sözleşme, kayıt, güven ve tutarlılık temelinde inşa edilir.¹⁵⁷

Tarihsel perspektiften çok eşliliği tartışırken bazı akademisyenler Nisâ sûresi’nin 3. ayetinde yer alan çok eşlilik tavsiyesini o dönemin Arap halkının sosyal tarihi veya ayetin sebab-i nuzûlu temelinde yorumlarlar. Onlara göre Nisâ sûresi 3. âyet, çok eşliliği uygulamaya yönelik “bir emir” değil, sadece “izin veren bir hüküm” olarak anlaşılmalıdır. Nisâ sûresi 3. âyet, aslında o dönemde böyle bir kısıtlama bulunmayan Arap toplumunda ve diğer toplumlarda eş sayısını sınırlamayı amaçlamaktadır. Mezkûr

¹⁵⁶ Dono Baswardono, *Poligami itu Selingkuh* (Yogyakarta: Galangpress, 2007), 44.

¹⁵⁷ Rofika Duri, “Tinjauan Hukum Islam Terhadap Praktik Poligami dalam Masyarakat (Studi Pada Pasangan Poligami di Kecamatan Umbulharjo Kota Yogyakarta)”, *El-Usrah: Jurnal Hukum Keluarga* 5/1 (2022), 103.

âyet eş sayısını daha önce sınırsızken dörde indirmektedir. Yani eş sayısının dört kadına kadar artırılmasını teşvik etmemekte, tam aksine sınırlandırmaktadır. Buradan hareketle söz konusu âyetin çok eşlilik izni için delil olarak kullanılamayacağı sonucuna varılabilir. Bu âyet, o dönemde sınırsız olan Arap toplumunda eş sayısını azaltmakta, daha doğrusu sınırlamaktadır. Dolayısıyla bu âyet çok eşliliği emretmemekte sadece belirli şartlar öne sürerek izin vermektedir.¹⁵⁸

Endonezya toplumunda özellikle Yogyakarta'da çok eşlilik gerçeği her grubun Kur'ân ayetlerine ve Hz. Peygamber'in tarihsel aile yaşamına dayanan güçlü temellere sahip olması nedeniyle tartışmalara neden olmaya devam etmektedir. Yogyakarta'da Kampüs Da'wah Kurumları (LDK) içinde çok eşlilik konusunda üç farklı görüş bulunmaktadır: 1. Çok eşliliği destekleyenler. 2. Çok eşliliği şartlı destekleyenler. 3. Çok eşliliğe karşı çıkanlar. Bu grupların ana argümanları kısaca şunlardır: Birinci grup erkeklerin kadınlara oranını öne sürerek çok eşliliği savunurken, ikinci grup Sarah (Sâre) ve İbrahim Peygamber'in hikâyesine dikkat çekerek şartlı çok eşliliğe destek verir. Üçüncü grup ise Hz. Muhammed ve Hatice'nin 25 yıllık tek eşli evliliklerini örnek göstererek tek eşli olmayı savunur ve çok eşliliğe şiddetle karşı çıkar.¹⁵⁹

İlk grubun iddiasına göre kadınların oranı erkeklerden nispeten biraz daha fazladır. Bu anlatı çok eşlilik yanlısı grupların söylemidir. Çok eşlilik nassının amaçlarından birinin eşitsizlik sorununun üstesinden gelmek ve kadınlara eşit hak tanımak olduğuna inanırlar. Nüfus oranındaki eşitsizliği sosyal bir sorun olarak görürler, bu nedenle çok eşliliği destekleyerek Müslüman erkeklerin bu sosyal sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olmaya çalışırlar. Onlara göre dünyadaki kadınların oranı erkeklerden çok daha fazladır ve bu artmaya devam etmektedir. Mantıksal olarak eğer bir erkeğin sadece bir karısı olursa, o zaman birçok kadın koca bulamama tehdidi altında kalacaktır; bu nedenle çok eşlilik ana çözümdür.

Çok eşliliği şartlı olarak destekleyen grup ise sadece Kur'ân'da değil İncil'de de yer alan Sarah (Sâre) ve İbrahim Peygamber kıssasını iddialarını desteklemek ve meşrulaştırmak için kullanırlar. Onlara göre Sarah, Yüce Allah'ın imtihanına sabreden ve kocasının çok eşliliğinden memnun olan dindar bir eştir. Kur'ân'da yer alan bu kıssa

¹⁵⁸ Alhafiz Kurniawan, "Hukum Asal Poligami yang Kerap Dipelintir dalam Islam", 2019, <https://nu.or.id/bahtsul-masail/>, (Erişim Tarihi: 24.04.2025).

¹⁵⁹ Muhammad Faried Nabil, "Narasi Poligami di Kalangan Muslimah Aktivis Dakwah Kampus di Yogyakarta; Konservatisme dalam Hukum Keluarga Islam." *Al-Ahwal: Jurnal Hukum Keluarga Islam* 12/1 (2018), 81.

gerekçe gösterilerek Sarah'ın çocuk sahibi olamama imtihanına sabretmesi ve Hz. İbrahim'den Hacer ile evlenmesini istemesi, çok eşlilik söyleminde “sabırlı eş anlatısı” olarak referans gösterilir ve çok eşlilik savunulur. Çeşitli tarihsel literatüre göre İbrahim Peygamber'in ilk eşi Sarah bint Terah ya da yaygın adıyla Sarah'dır. Neredeyse 90 yaşında olan Sarah'a çocuk bahşedilmediği için İbrahim Peygamber yeniden evlenmiştir.¹⁶⁰ İbrahim Peygamber'in ikinci eşi Hacer Kral Nemrud tarafından Sarah'a verilen ve daha sonra evlenmek üzere Hz. İbrahim'e sunulan bir cariye idi. Sarah, İbrahim Peygamber'e çocuk veremediği için kocasının Hacer ile evlenmesine izin vermiştir.¹⁶¹

Çok eşlilik karşıtı grup ise Muhammed Peygamber'in Hz. Hatice'ye olan sadakatini delil olarak kullanır. Hz. Muhammed'in Hatice ile olan ev yaşamı, Müslümanların ev yaşamının sükûnet, muhabbet ve rahmete ulaşması için örnek bir hikayedir. Bununla birlikte birçok kişi Hz. Peygamber'in çok evliliğinden bahsetmeye daha fazla odaklanmaktadır. Oysa Resûlullah ilk eşi Hz. Hatice ile yirmi beş yıl tek eşi olarak yaşamıştır. Hatice bint Huvalid cennetin en iyi kadınlarından biriydi.¹⁶² Hatice'nin şanını anlatan bir hadis vardır. Allah ona selam göndermiştir ve Allah ona cennette bir saray vermiştir.¹⁶³ Hatice, yirmi beş yıl boyunca Hz. Peygamber'in tek eşiydi. Peygamber ancak Hatice'nin ölümünden üç yıl sonra çok eşi olmuştur. Bir hadiste ilk eşinin ölümünden sonra Peygamber'in sürekli Hatice'yi hatırladığı anlatılır. Hatice ile Hz. Muhammed'in evlilik sadakati, çok eşlilik karşıtı grubun temel referansıdır. Bu ana anlatının yapısal biçimi kocasına (Hz. Muhammed) hayatının sonuna kadar eşlik eden bir hanım olarak temel sadakat modelini (Hatice) yerleştirir. Bu anlatı kocasına sadık ve itaatkâr olmak için örnek bir model olarak kullanılmaktadır.

Yogyakarta'da Endonezya'nın diğer birçok bölgesinde olduğu gibi, çok eşlilik karmaşık ve inceliklerle ele alınan bir konudur. Yogyakarta'daki Müslümanların çoğu, Java geleneğinde çok saygı duyulan sosyal ve kültürel değerler ve aile uyumu nedeniyle çok eşliliğe eleştirel ve temkinli yaklaşmaktadır. Genel olarak çok eşlilik yaygın bir uygulama değildir ve genellikle kısırlılık veya acil sosyal durumlar gibi belirli bağlamlarda son çare olarak görülür.

¹⁶⁰ M. Faizi, *Kisah Nyata 25 Nabi dan Rasul* (Yogyakarta: Tera Insani, 2008), 52.

¹⁶¹ Rizem Aizid, *İbrahim Nabi Kekasih Allah* (Yogyakarta: Saufa, 2015), 101.

¹⁶² Amru Yusuf, *Istri Rasulullah Contoh dan Teladan* (Jakarta: Gema Insani Press, 1997), 13.

¹⁶³ Buhârî, “Menâkıbu'l-Ensâr”, 63; Müslim, “Fedâilü's-Sahâbe”, 44.

Çok eşlilik yasa ve din tarafından izin verilmesine rağmen Yogyakarta'dakiler de dâhil olmak üzere Endonezyalılar çok eşliliğe şüpheyle ve temkinle yaklaşmaktadır. Bunun nedeni, olası aile içi uyumsuzluk, eşler arasındaki kıskançlık ve aile üyeleri üzerindeki psikolojik etkilerle ilgili endişelerdir.¹⁶⁴ Java kültüründe aile içi uyum ve birliktelik çok değerlidir, bu nedenle çok eşlilik, doğru bir şekilde uygulanmadığında bu değerlere aykırı görülür. Bu nedenle Yogyakarta halkı ideal aile düzeni olarak tek eşliliği öncelikli görme eğilimindedir. Bunun nedeni, eşitliği ve aile uyumunu vurgulayan sosyal ve kültürel faktörlerdir.¹⁶⁵

Buna ek olarak Yogyakarta'daki genç neslin görüşlerinde de bir değişiklik olmuştur. Gençler, eğitim, bilgiye erişim ve giderek artan eşitlikçi değerlerin etkisiyle çok eşliliğe daha eleştirel yaklaşmaktadır. Kadın hakları ve aile içinde eşitliğin önemi konusunda artan farkındalık, gençlerin çok eşliliği adaletsizliğe yol açabilecek tartışmalı bir uygulama olarak görmelerine neden olmuştur.¹⁶⁶

Yogyakarta halkının çok eşlilik hakkındaki görüşlerinin, dinî anlayış ile yerel kültürel değerler arasındaki dinamikleri yansıttığı sonucuna varılabilir. Toplum, çok eşliliğin İslâm hukukunun bir parçası olduğunu kabul etmekle birlikte, sosyal açıdan çoğu insan tek eşliliği ve aile uyumunu öncelikli görmektedir. Çok eşlilik, adalet ve kocanın tüm aile üyelerine karşı açık sorumluluk şartıyla sınırlı ölçüde kabul edilmektedir.

2. YOGYAKARTA'DAKİ MÜSLÜMANLARIN HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI

Müslümanların Hz. Muhammed'e olan bağlılığı dinî hayatın önemli bir yönüdür ve bu bağlılık sadece İslâmî öğretilerin uygulanmasında değil aynı zamanda günlük tutum ve davranışlarda da kendini gösterir. Allah tarafından gönderilen son peygamber Hz. Muhammed, takipçileri için mükemmel bir rol modelidir. İster ibadet, ister karakter, isterse de sosyal etkileşim açısından olsun, onun günlük faaliyetleri Endonezya da dâhil olmak üzere tüm dünyadaki Müslümanlar için bir rehber niteliğindedir.

---

¹⁶⁴ Minzahrotul Umami, *Pandangan Mahasiswa Fakultas Syari'ah UIN Sunan Kalijaga Yogyakarta Terhadap Praktek Poligami di Indonesia* (Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, Lisans Tezi, 2010), 71.

¹⁶⁵ Ihsan Fauzi, "Poligami Dalam Perspektif Islam dan Hukum di Indonesia", *Jurnal Hukum Islam dan Humaniora* 1/1 (2017), 5.

¹⁶⁶ Rachmawati Nur, "Persepsi Generasi Muda tentang Poligami di Era Modern", *Jurnal Studi Gender dan Anak* 9/1 (2020), 45-59.

Güçlü dinî geleneklere sahip olan Yogyakarta halkı, Peygamber'in öğretilerini yaşamlarının ana temeli haline getirmektedir. İster Hz. Peygamber'in doğum gününün kutlanması, ister sünnetin uygulanması, isterse de pesantrende (İslâmî yatılı okullarda) ve eğitim kurumlarında uygulanan öğretiler yoluyla olsun, Hz. Muhammed'e bağlılık sosyal ve manevi yaşamlarının ayrılmaz bir parçasıdır.

Bu bağlılık sadece saygı ile sınırlı kalmayıp, günlük hayatta Hz. Peygamber'in karakterini ve sünnetini taklit etme çabasına da yol açmaktadır. Bu da Peygamber Efendimizin sünnetinin anlaşılmasını ve uygulanmasını, asil karakterli insanların karakterinin mükemmelleşmesinde ve toplumdaki sosyal uyumun korunmasında önemli bir faktör haline getirmektedir. Bu nedenle Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıklarını nasıl gösterdiklerini ve bunun şehirdeki dinî ve kültürel hayatı nasıl etkilediğine daha derinlemesine bakmak konuyu anlamak açısından önemlidir.¹⁶⁷

2.1. İSLÂMÎ PERSPEKTİFTE BAĞLILIĞI TANIMLAMAK

İslâm, hayatın tüm boyutlarını düzenleyen bir dindir. Kur'ân, hayatın tüm sorunlarına çözüm getirmek üzere Allah tarafından insanlığa gönderilmiştir. Bu nedenle hayattaki her faaliyet her zaman İslâmî kurallarla ilişkilidir.

İslâm'da sadakat *el-vela'* olarak adlandırılabilir, etimolojik olarak *el-vela'* 'sevmek', 'yardım etmek', 'takip etmek' ve 'bir şeye yaklaşmak' gibi çeşitli anlamlara sahiptir.¹⁶⁸ Şeriat terminolojisinde ise *el-vela'*, '*kulun söz, fül, inanç ve insanlar (failler) açısından Allah'ın hoşnut olduğu ve kabul ettiği şeylere uyum sağlaması*' anlamına gelir. Dolayısıyla, Yüce Allah'a karşı velayet tavrını uygulayan bir müminin temel özelliği, Allah'ın sevdiğini sevmek ve Allah'ın nefret ettiğinden nefret etmektir. Tüm bunları tam bir bağlılıkla uygular. *Velayet* inancı İslâm'ın tüm içeriğinde çok önemli bir konuma sahiptir.¹⁶⁹

Birincisi tevhid akidesi, İslâm akidesinin en önemli parçasıdır. Yani tevhid akidesi “sadece Allah var” demektir. Bir Müslümanın sadece Allah'a teslim olması, sadece

¹⁶⁷ Muhammad Faried Nabil, “Narasi Poligami di Kalangan Muslimah Aktivis Dakwah Kampus di Yogyakarta; Konservatisme dalam Hukum Keluarga Islam”, 76-77.

¹⁶⁸ Mashuri, “Analisis Dimensi Loyalitas Pelanggan Berdasarkan Perspektif Islam”, *IQTISHADUNA: Jurnal Ilmiah Ekonomi Kita* (2020), 56.

¹⁶⁹ Tim Kajian Dakwah Alhikmah, “Loyalitas dalam Islam”, 2011, <https://alhikmah.ac.id>, (Erişim Tarihi: 10.03.2025).

Allah'ın rızasını kazanmak için sevmesi ve nefret etmesidir. Sadece Allah'ın rızası için yumuşak davranması ve sadece Allah için öfkelenmesi, adanmışlığını ve sadakatini sadece Allah'a vermesidir: “De ki: Şüphesiz benim namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'ın rızasını kazanmak içindir”¹⁷⁰

İkincisi güçlü bir inanç bağının parçası olmaktır. Allah Resulü şöyle buyurmuştur: “İmanın en sağlam kulpu Allah'ın rızası için sevmek ve Allah'ın rızası için buğzetmektir.”¹⁷¹

Üçüncüsü kalbin imanın tatlılığını hissetmesini sağlayan ana nedendir. Allah Resulü şöyle buyurmuştur:

ثَلَاثٌ مَنْ كُنَّ فِيهِ وَجَدَ بِهِنَّ حَلَاوَةَ الْإِيمَانِ: مَنْ كَانَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِمَّا سِوَاهُمَا، وَأَنْ يُحِبَّ الْمَرْءَ لَا يُحِبُّهُ إِلَّا لِلَّهِ، وَأَنْ يَكْرَهُ أَنْ يَعودَ فِي الْكُفْرِ بَعْدَ أَنْ أَنْقَذَهُ اللَّهُ مِنْهُ كَمَا يَكْرَهُ أَنْ يُقَذَّفَ فِي النَّارِ

“Üç şey vardır ki, bir kimsede bulunursa, şüphesiz imanın tatlılığını hisseder: Allah'ı ve Resulü'nü o ikisi dışındakilerden daha çok sevmek; Allah'ın rızası dışında hiç kimseyi sevmemek; Allah kendisini kurtardıktan sonra cehenneme atılmaktan nefret ettiği gibi küfre dönmekten nefret etmek.”¹⁷²

Dördüncüsü İslâm toplumunun üzerine inşa edildiği din kardeşliği bağıdır: “Müminler kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki rahmete eresiniz.”¹⁷³

Rasulullah şöyle buyurdu: “Kardeşini kendini sevdiğin gibi sev.”¹⁷⁴

Beşincisi, Allah'ın rızası için birbirini sevenler. Bunlar için büyük bir ödül vardır. Rasulullah dedi ki;

الْمُتَحَابُّونَ فِي جَلَالِي لَهُمْ مَنَابِرُ مِنْ نُورٍ يَغِطُّهُمْ النَّبِيُّونَ وَالشُّهَدَاءُ

¹⁷⁰ el-En'âm 6/162.

¹⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/286.

¹⁷² Buhârî, “İmân”, 8; Müslim, “İmân”, 16.

¹⁷³ el-Hucurât 49/10.

¹⁷⁴ Buhârî, “İmân”, 7; Müslim, “İmân”, 16.

“Benim (Allah’ın) izzetim için birbirlerini sevenler, kıyamet günü nurdan minberler üzerinde olacaklar, peygamberler ve şehitler onlara gıpta edeceklerdir.”¹⁷⁵

Altıncısı, şariat, *akide-i vela* 'yı diğer ilişkilere öncelemeyi emretmektedir.

قُلْ إِنْ كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِينُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُمْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

“De ki: 'Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, aşiretiniz, uğrunda çaba harcadığınız mallarınız, kesada uğramasından korktuğunuz ticaretiniz, hoşunuza giden meskenleriniz size Allah'tan, Resulü'nden ve O'nun yolunda cihad etmekten daha sevimli ise artık Allah hükmünü verinceye kadar bekleyin. Ve Allah fasıkları doğru yola iletmez.”¹⁷⁶

İslâmi perspektifte bağlılık, Allah’a, Resulü’ne, dinî öğretilere ve diğer Müslümanlara karşı derin bir saygı ve bağlılık biçimidir. İslâm’da ilk ve en önemli bağlılık Allah’adır. Bir Müslümanın güçlü bir inanca sahip olması, O’na tamamen iman ve itaat etmesi gerekir. Bu, bir Müslümanın yalnızca Allah’a ibadet ettiği ve boyun eğdiği Allah’ın birliği (tevhid) inancında yansıtılır. Bu bağlılık sadece sözel olarak değil aynı zamanda O’nun emirlerini yerine getirmek, İslâm şariatına uymak ve her türlü yasağından kaçınmak gibi somut eylemlerle de kendini gösterir. Buna ek olarak bir Müslüman namaz, zekât, oruç ve hac gibi ibadetleri samimiyetle yerine getirmekle yükümlüdür ve bunların hepsi Allah’a bağlılığın ve itaatin bir göstergesi olarak sadakatin ifadesidir.

İslâm, Allah’a bağlılığın yanı sıra, O’nun elçisi olarak Hz. Muhammed de Müslümanlar için canlı bir örnektir ve ona olan bağlılık, sünnetini takip ederek ve günlük yaşamda onun karakterini ve davranışlarını örnek alarak kendini gösterir. Peygamber’in sünneti sadece ibadetlerle ilgili değildir, aynı zamanda başkalarıyla nasıl iletişim kurulacağını, dürüst, adil, sabırlı ve şefkatli davranılacağını da içerir. Hz. Peygamber’e sadık bir Müslüman, ister sosyal, ekonomik veya siyasi ilişkilerde ister kişisel yaşamında olsun, hayatın her alanında onu örnek almaya çalışır.

¹⁷⁵ Tirmizi, “Zühd”, 53; İmam Malik, “Şiir”, 15.

¹⁷⁶ et-Tevbe 9/24.

İslâm'da sadakat aynı zamanda Müslüman kardeşler arasında uhuvvet-i İslâmiye (İslâm kardeşliği) olarak bilinen Müslümanlar arası iyi ilişkilerin önemini de vurgular. İslâm Müslümanlara birbirlerine saygı duymayı, yardım etmeyi ve iyilik konusunda birbirlerini desteklemeyi ve yardımlaşmayı öğretir. Bu durumda sadakat, birbirini kollamak ve Müslümanlar arasındaki uyumu sürdürmenin yanı sıra İslâm'ın ilkelerini korumada onları desteklemek anlamına gelir. İslâm, Müslümanlar arasındaki kardeşliğin çok güçlü bir bağ olduğunu ve bu bağın etnik köken, ırk veya sosyal statü farklılıklarıyla sarsılmaması gerektiğini vurgular.

Genel olarak, İslâm'da bağlılık sadece bir sadakat veya sevgi duygusu değil, aynı zamanda kişinin Allah'a olan inancını ve dinî öğretilere göre yaşama taahhüdünü yansıtan somut eylemlerdir. Bu bağlılık, kişisel, sosyal veya siyasi ilişkilerde ya da çevreyle olan etkileşimlerde hayatın çeşitli yönlerine yansır. Tüm bu bağlılık biçimlerinin amacı, adalet, hakikat ve merhamet ilkelerini vurgulayan İslâmî öğretilere uygun olarak adil, uyumlu ve müreffeh bir Müslüman toplumu oluşturmaktır.

2.2. YOGYAKARTA'DA MÜSLÜMANLARIN HZ. MUHAMMED'E BAĞLILIĞI İLE İLGİLİ UYGULAMALAR

Hiz. Muhammed'e bağlılık pratiği, Endonezya'da özellikle de Yogyakarta'da toplum tarafından gerçekleştirilen birçok faaliyette kendini göstermektedir. Bu faaliyetler çok eskiden beri yürütülmekte ve nesilden nesile aktarılacak günümüze kadar gelmekte ve muhafaza edilmektedir. Bu faaliyetler yerel gelenek ve görenekler olarak köklemiştir. Özellikle Yogyakarta'da Endonezya halkının sevgisinin bir tezahürü olan etkinlikler arasında şunlar yer almaktadır:

2.2.1. Mevlid-i Nebî Kutlamaları

Müslümanların her yıl birçok ülkede gerçekleştirdikleri gelenek Peygamberimiz'in doğum gününü kutlama geleneğidir. Bu gelenek her Rebî'ul-Evvel ayında Peygamberimiz'in doğum gününü anmak için yapılır. Hiz. Muhammed'in doğumu Müslümanlar için en büyük sevinçtir, bu nedenle Peygamberimiz'in doğumunda sevinç göstermek gerekir.

Endonezya'da Mevlid-i Nebî kutlamaları kökleşmiş ve bir gelenek haline gelmiştir. Hatta hükümet bu anma törenini rutin gündemlerden biri haline getirmiş ve

mevlid kutlamaları üst düzey devlet yetkilileri ile dost ülkelerin büyükelçilerinin katıldığı yıllık devlet faaliyetlerinden biri olmuştur. Mevlid-i Nebî anma günü diğer dinî bayramlarla eşitlenmiş ve 12 Rebî‘ul-Evvel’de devlet tarafından resmi tatil olarak onaylanmış ve ilan edilmiştir.¹⁷⁷

Mevlid-i Nebî anma günü Peygamberimizin hayatının tarihini bilmek, onun yüce kişiliğini anmak ve “Rahmeten li’l-âlemin” olarak evrensel misyonunu hatırlamak amacıyla toplum tarafından organize edilmektedir. Bu etkinlik suralarda (küçük cami), camilerde, meclis-i ta’limlerde (dinî toplantı) ve İslâmî yatılı okullarda çeşitli şenliklerle kutlanır. Seminerler, diyaloglar, tartışmalar, sohbet programları şeklinde Hz. Peygamber’in hayatının incelenmesi gibi bilimsel faaliyetlerden barzanji (Peygamber Muhammed’in doğumunu anmak için okunan bir şiir), İslâmî okumalar veya sosyal hizmetler gibi dinî faaliyetlere kadar çeşitli faaliyetlerle gerçekleştirilmektedir.

Yogyakarta’da Hz. Peygamber’in anılması “mevlid” Sekaten kültürel geleneği ile gerçekleştirilmektedir. Sekaten, özellikle Rebî‘ul-Evvel ayının 5’inden 11’ine kadar yılda bir kez düzenlenen Yogyakarta Sarayı’na özgü yerel bir gelenektir. Sekaten geleneği Java halkı tarafından Hz. Muhammed’in doğum gününü anmak için kullanılan ve Hz. Peygamber’in doğum günü olarak da bilinen bir terimdir. Hz. Muhammed’in doğum gününü anmak için düzenlenen Sekaten etkinliği Grebeg Maulud ile sona erer. Grebeg, Yogyakarta sarayının bir dağa benzeyecek şekilde düzenlenmiş yiyecek ve mahsullerle doldurulması ve sonrasında topluma dağıtılması/sadaka verilmesi şeklinde yapılan geleneksel bir törendir.¹⁷⁸

Sekaten’in doğuşunun tarihi başlangıçta Hz. Muhammed’in doğum günü anısına yapılmıştır. Sekaten geleneğinde İslâmî değerlerin güçlü bir temeli olduğu açıktır. Korunmaya devam eden bir gelenek olarak Sekaten, dini soluyan ve yaşayan bir kültür haline gelmiştir. İzi sürüldüğünde, “Sekaten” kelimesinin benzersiz ve ilginç bir tarihi olduğu görülür. Tarihsel olarak “Sekaten” kelimesi Arapça “Syahadatain” kelimesinden gelmektedir ve bu da iki Kelime-i Şehadet anlamına gelmektedir. Bu ifade, Yogyakarta kralı ve valisi Sri Sultan Hamengku Buwono X tarafından vurgulanmış ve Syahadatain kelimesinden gelen Sekaten’in Hz. Muhammed’in doğum gününü andığını belirtmiştir.

¹⁷⁷ Ulin Niam Masruri, *Perayaan Maulid Nabi dalam Pandangan KH. Hasyim Asy’ari* (Semarang: Riwayah, 2018), 281-294.

¹⁷⁸ Melati Indah Al-Fajriyati, “Pengaruh Tradisi Sekatenan terhadap Perilaku Keagamaan Masyarakat Yogyakarta”, *Khazanah Theologia* 1/1 (2019), 40-46.

Sekaten, kültür biçiminde sergilenen dinî bir semboldür. İtikadın iki cümlesi “Eşhedü en lâ ilâhe illallah ve eşhedü enne muhammeden rasulullah” şeklinde söylenir: Şehadet ederim ki Allah'tan başka ilah yoktur ve yine şehadet ederim ki Muhammed Allah'ın elçisidir.”¹⁷⁹

Sekaten töreniyle birlikte insanlar İslâmî sanat ve kültür gösterilerini dinlemek ve izlemek için meydanlara akın ederler. Sekaten töreninin amacının İslâm'ın değerlerini yaymak olduğu açıktır. Buna ek olarak, Sekaten töreninin amacı çevredeki toplumun ekonomisini iyileştirmektir. Sekaten *gamelan*ının (geleneksel müzik aletleri) kullanımı bir vaaz aracıdır, çünkü o dönemde Java toplumu belirli bir ritimle çalınan şarkılardan veya gamelandan hoşlanırdı. Sekaten gamelan, saray meydanının batı tarafında bulunan saray camisi Kauman Ulu Camii'nin avlusuna yerleştirilir. Gamelan çalındıktan sonra birçok insan camiye akın eder. Kauman Ulu Camii'nde resitaller düzenlenir ve İslâm'ı getiren Hz. Muhammed'in hayat hikayesi cemaatin önünde okunurdu. Gamelan sekaten aracılığıyla sanat-kültürel bir yaklaşımın kullanılmasıyla İslâm'ın yayılması ana hedef haline gelmiştir. Bu da İslâm'ın kendi geleneklerine aykırı olmadığını düşünen toplum tarafından kolayca kabul edilmesine imkân sağladığının kanıtıdır.¹⁸⁰

Şekil 4. Geleneksel Grebeg Maulud Töreninde Binlerce Kişi Yogyakarta Sarayı'ndan Yogyakarta'daki Kepatihan Kompleksinin Avlusuna Kadar Uzanan Bir Geçit Törenine Katıldı

Kaynak: Kompas.id, (2024).

¹⁷⁹ M. Nurdin Zuhdi - Sawaun, *Living Qur'an dalam Tradisi Sekaten: Dialektika Agama dan Budaya*, (Yogyakarta: CV. Bildung Nusantara, 2024), 1-2.

¹⁸⁰ M. Nurdin Zuhdi - Sawaun, *Living Qur'an dalam Tradisi Sekaten: Dialektika Agama dan Budaya*, 47-48.

Şekil 5. Gamelan, Abdi Dalem Tarafından Sabahları ve Akşamları Olmak Üzere Yedi Gün Boyunca Aralıksız Çalınacaktır. Cami Avlusundaki Gamelan, Sadece Namaz Vakti Geldiğinde Çalınmayacaktır

Kaynak: jogja.tribunnnews.com, (2023).

2.2.2. Peygamberimizin Salavat Meclisi

Hız. Muhammed Allah tarafından çok sevilen bir insandır; bu nedenle salavat okuyarak Hız. Muhammed'i hatırlamak Allah'ı hatırlamakla aynı şeydir, salavat okumak Allah'ı zikretmekle aynı şeydir. Hız. Muhammed, Allah'ın sevgilisi olmasının yanı sıra, İslâm dini için mücadele etmiş bir Allah elçisidir ve bu da günümüzde insanlık tarafından hissedilebilmektedir. Günümüzde Müslümanlar olarak Hız. Muhammed'e salavat okumak, Hız. Peygamber'in İslâm için savaşırken yaptığı hizmetlere bir şükran ve Hız. Peygamber'e karşı bir sevgi biçimidir. Okunan salavat kesinlikle büyük bir anlam taşır; Yüce Allah'tan her zaman rahmetini ihsan etmesini, şan ve şerefini artırmasını ve Hız. Muhammed'i övmesini istemektir ve okunduğunda ödül/sevap değeri de taşır.¹⁸¹

Salavat kelimesinin kendisi şalat kelimesinden gelir ve çoğul hali "Allah'ı sürekli anmak için yapılan dua" anlamına gelen salavattır.¹⁸² Hız. Muhammed'e salavatın iki şekli vardır: Salavatı ma'surat ve salavatı gairu ma'surat. "Salavat-ı ma'surat", namazda teşehhüd sırasında okunan selam gibi, lafzı doğrudan Hız. Muhammed tarafından öğretilen bir selamdır. Bu arada "Salavat-ı gairu ma'surat", Hız. Muhammed'den başka biri tarafından yani tâbiîn, tebe-i't-tâbiîn, evliyalar veya âlimler gibi Peygamber'den sonraki nesil tarafından Müslümanlar arasında bestelenen bir duadır. Bu salavat düzenlemesi, şiir biçiminde düzenlenmiş istekleri ve övgüleri ifade eder.¹⁸³ Yukarıdaki anlayışla, salavat okumak, Hız. Muhammed'e duyulan sevgi ve saygının bir işareti olarak

¹⁸¹ Risda Alfi Fat Hanna vd., "Rutinan Maulid Ziba'di Pondok Pesantren Al-Munawwir Komplek Nurussalam Putri Yogyakarta", *Jurnal Riset Agama* 2/1 (2022), 42-53.

¹⁸² Mahmud Yunus, *Kamus Arab Indonesia* (Jakarta: PT. Mahmud Yunus, 2007), 220.

¹⁸³ Sokhi Huda, *Tasawuf Kultural: Fenomena Shalawat Wahidiyah* (Yogyakarta: LkiS, 2008), 134-137.

ona yöneltilen bir duadır. Dolayısıyla salavat okumak, Peygamber'in nefesinin Allah'a ve ümmetin Peygamber'e olan minnettarlığının iç içe geçmesidir.¹⁸⁴

Yogyakarta'da şu anda sayıları giderek artan salavat meclisleri bulunmaktadır. Salavat meclisleri Müslümanların salavat okumak, ders dinlemek ve dua etmek için toplandıkları yerlerdir. Bu, salavat gairu ma'surat uygulamasının bir örneğidir; salavat Endonezya'da çok popüler bir dinî gelenektir ve insanların sosyalleşmesine katkı sunmakta ve din kardeşlik bağlarını pekiştirmektedir. İç huzur arzusu, iyilik yapma arzusu, dinî içgörü kazanma arzusu, Allah'a yaklaşmak için ibadet kalitesini artırma arzusu ve hatta sadece diğer Müslümanlarla ilişkileri sürdürmek isteyenler de dâhil olmak üzere birçok şey insanları salavat meclislerine katılmaya teşvik ve motive eder.¹⁸⁵

Peygamber duası kendi uygulamasında her zaman yapılabilir, Hz. Muhammed'in doğumunu anmak için Rebî'ul-Evvel ayında yapılan Hz. Peygamberin doğum günü kutlamasından farklı olarak, Peygamber duası çeşitli vesilelerle ve zamanlarda yapılır. Yogyakarta'daki her dinî etkinlikte görüldüğü gibi akika kurbanı, düğünler, İslâmî Yeni Yıl Anmaları, Kur'ân tilaveti mezuniyetleri ve yeni eve taşınma kutlamaları gibi etkinlikler dizisi genellikle Peygamberin salavatının okunmasıyla başlar. Aslında Yogyakarta'nın birçok bölgesinde Peygamber duası her Cuma gecesi, haftada bir veya ayda bir yapılan rutin bir gündemdir. Ayrıca halka açık olan meclisler de vardır, herkes Peygamber duasının (salavat) okunduğu bu meclislere katılabilir, burada yapılan dinî derslerden istifade edebilir.

Yogyakarta'nın çeşitli bölgelerinde Peygamber'in salavatının okunması serisinin, tef ve darbuka gibi müzik aletlerinin kullanımı da dâhil olmak üzere kendine has özellikleri vardır. Ayrıca Peygamber'in salavatının okunmasında kullanılan kitaplar da değişiklik göstermektedir. Kullanılan kitaplardan biri Mısırlı bir sufi olan İmam el-Bushiri'nin *Burdah*'ıdır.¹⁸⁶ Bunun yanı sıra Medine'de müftülük yapmış Maliki bir hukukçu olan Şeyh Cafer b. Husin b. Abdülkerim el-Barzanji'nin *Maulid Barzanji*'si¹⁸⁷ ve Hz. Muhammed'e övgü şiirleri içeren başka kitaplar da vardır.

¹⁸⁴ Adrika Fithrotul Aini, "Living Hadis dalam Tradisi Malam Kamis Majelis Shalawat Diba' Bil-Mustofa", *Ar-Raniry: International Journal of Islamic Studies* (2020), 223.

¹⁸⁵ Taufiq Hidayatillah, *Spirit Keagamaan Jamaah Ahbabul Musthofa Yogyakarta dalam Perspektif Sosiologi Agama* (Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, 2012), 78.

¹⁸⁶ Ulin Nihayah, "Konsep Seni Qasidah Burdah Imam al Bushiri Sebagai Alternatif Menumbuhkan Kesehatan Mental", *Jurnal Ilmu Dakwah* 34/1 (2014), 299.

¹⁸⁷ Wasisto Raharjo Jati, "Tradisi, Sunnah & Bi'dah: Analisa Barzanji dalam Perspektif Cultural Studies", *el-Harakah* 14/2 (2012), 230.

Şekil 6. Yerel Din Âlimleri ve Liderleri Tarafından Yönetilen Bir Salavat Meclisi

Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Şekil 7. Salavat Meclisine Katılan Cemaat

Kaynak: Yazarın kişisel arşivi.

Yukarıdaki Hz. Muhammed'e bağlılığın iki örneği, Yogyakarta halkı için bir gelenek ve kültür haline gelmiş bağlılık örnekleridir. Nesilden nesile aktarılan gelenek ve kültürler rutin hale geldikleri için uygulanması daha kolaydır. Yukarıdaki iki örneğin yanı sıra, Yogyakarta'daki Müslümanların, toplumda yaşayan bireyler olarak muşere ve muamele hayatlarında Hz. Muhammed'e bağlılıklarını gösteren başka örnekler de vardır. Yogyakarta'daki Müslüman topluluğun uyguladığı sünnet örneklerini açıklamak için Ahmet Emin Seyhan'ın¹⁸⁸ mezkur makalesi referans alınmıştır. Bu çalışmada Peygamberimizin günlük hayatının çeşitli yönlerinden davranışları, muşeret ve muamele gibi yönleri de dahil olmak üzere bahsedilmekte ve bu davranışlar bu çağda onun takipçileri olan bizler için sünnet haline gelmiş bulunmaktadır.

¹⁸⁸ Seyhan, "Müslümanların Sünnet Tasavvuru ve Hz. Muhammed'in Sünnetinden Bazı Örnekler", 267-272.

2.2.3. Yogyakarta'daki Müslümanların Bazı Sünnet Uygulamaları

2.2.3.1. İstişare

Hiz. Muhammed, arkadaşlarıyla istişare eder, ortak aklı devreye sokar, istişare sonucu çıkan karara da uyardı.¹⁸⁹ Bu sünnet, Yogyakarta'daki köy topluluklarında da görülmektedir. Yogyakarta'daki her köyün RT (mahalle başkanı) ve RW (köy başkanı) gibi bir idari yapısı vardır. Bu başkanların toplumdaki rolü çok önemlidir; köyün güvenliğini, düzenini ve uyumunu sağlamak, nüfusla ilgili idari işleri yürütmek, çevre düzenini sağlamak ve topluluk düzeyindeki anlaşmazlıkları çözmekle sorumludurlar.¹⁹⁰ Her RW, bir grup sakinden oluşan birkaç RT'yi denetler. Bir RT genellikle köy düzeyinde 30 aileden, ilçe düzeyinde ise 50 aileden oluşur. RT ve RW, topluluğun katıldığı bir müzakere ile seçilir. Müzakere sonuçları daha sonra köy muhtarı veya yerel ilçe başkanı tarafından onaylanır.¹⁹¹ RT ve RW, sorunları görüşmek için aylık toplantı gündemi belirler. RT ve RW kapsamında alınan her karar, karar verirken sahâbelerine danışan Hiz. Muhammed'in sünnetine uygun olarak müzakere sonucu alınır.

2.2.3.2. Çevre Temizliği

Hiz. Muhammed, çevre temizliğine son derece dikkat ederdi.¹⁹² Çevre temizliğini koruma sünneti Yogyakarta'da okullar, İslâmî yatılı okulları ve her köyde olmak üzere toplumun tüm kesimleri tarafından uygulanmaktadır. Okullarda ve İslâmî yatılı okullarında çevre temizliğini koruma uygulaması günlük olarak yapılmaktadır. Her sınıfta temizlik programı vardır ve öğrenciler genellikle ders başlamadan önce sınıfı temizlerler. Ayrıca köy topluluğu içinde sakinlerin çevreyi temizlemek için birlikte çalıştıkları düzenli toplum hizmeti faaliyetleri vardır. Bu faaliyetler genellikle her pazar sabahı veya ayda bir pazar günü gerçekleştirilir.

¹⁸⁹ Âl-i İmrân 3/159; Buhârî, "Ahkâm", 26; "Megâzî", 36; Tirmizî, "Cihâd", 35; "Salât", 12; "Fiten", 78; Dârimî, "Mukaddime", 20

¹⁹⁰ Rismel, "Peran RT RW dan Sinergitas dengan Pemerintah Kelurahan sebagai Pelayan Publik", 2023, <https://desatepus.gunungkidulkab.go.id>, (Erişim Tarihi: 25.04.2025).

¹⁹¹ Irfan, "Sekilas tentang Organisasi RT dan RW", 2020, <https://rtpintar.com/blog>, (Erişim Tarihi: 25.04.2025).

¹⁹² er-Rahman 55/7-8; Müslim, "Eşribe", 99; Ebû Dâvud, "Tahâret", 14; Tirmizî, "Edeb", 41; İbn Mâce, "Tahâret", 21.

Şekil 8. Köy Halkı, Köyün Çevresini Temizlemek İçin Yardımlaşma ve Dayanışma İçinde Çalışıyor

Kaynak: Batik TV, (2020).

2.2.3.3. Yetimlere Sahip Çıkma

Hiz. Muhammed, cemiyetin en zayıflarına, kadınlara ve yetimlere özel ilgi gösterir, onların toplumsal hayatta saygın bir yer edinmelerini isterdi.¹⁹³ Yogyakarta halkının zayıflara, özellikle yetimlere olan ilgisi fazladır. Bu, Yogyakarta'daki çok sayıda yetimhanede açıkça görülmektedir. 2017 yılına ait son verilere göre, Yogyakarta'da binlerce yetim ve terk edilmiş çocuğu barındıran 112 yetimhane bulunmaktadır.¹⁹⁴ Yetimhanelerin yanı sıra Yogyakarta halkı, Yogyakarta'nın çeşitli yerlerinde yetimler ve dullar için düzenli olarak hayır etkinlikleri organize ederek yetimlere olan ilgilerini gösterirler. Bu faaliyetler toplumun Hiz. Muhammed'in sünnetini uygulamaya olan bağlılığının açık bir göstergesidir/örneğidir.

2.2.3.4. Komşu Hakları

Hiz. Muhammed, komşu haklarına riayet edilmesini tavsiye ederdi.¹⁹⁵ Komşuluk ilişkileri, sosyal varlıklar olarak insanların ihtiyaçlarını karşılamamanın bir yoludur. Yogyakarta'da komşular arasındaki ilişkilerin, özellikle kırsal kesimde oldukça uyumlu olduğu söylenebilir. İnsanlar komşularıyla iyi ilişkiler kurar ve onların haklarına saygı gösterirler. Bu da komşuluk ilişkilerinde Peygamberimizin sünnetini uygulamaya koymanın bir örneğidir. Yogyakarta toplumunda bu, komşular arasında ev inşa ederken

¹⁹³ en-Nisâ 4/10; el-En'âm 6/152; el-İsrâ 17/34; ez-Zâriyât 51/19; Buhârî, "Nafakât", 1; Müslim, "İmân", 145; İmam Mâlik, "Zekât", 6; Ebû Dâvûd, "Harâc", 19-20; Tirmizî, "Birr", 14; İbn Mâce, "Edeb", 6; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2/440; 5/250.

¹⁹⁴ Juniar Romanus Elshadai, *Panti Asuhan Anak Jalanan dan Anak Terlantar di Yogyakarta* (Yogyakarta: Universitas Atma Jaya, Lisans Tezi, 2019), 18.

¹⁹⁵ Buhârî, "Edeb", 20; Müslim, "İmân", 141; Ebû Dâvûd, "Edeb", 122, 123; "Büyu", 73; Tirmizî, "Birr", 28; İbn Mâce, "Zühd", 25; Dârimî, "Siyer", 3; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1/402; 2/506.

birbirlerine yardım etme (imece), hasta komşuları ziyaret etme, kaza ve talihsizlik yaşayan komşulara yardım etme ve yemek pişirirken fazlasını onlarla paylaşma gibi faaliyetlerde kendini gösterir.

2.2.3.5. Kabir Ziyareti

Hız. Muhammed, ölümden ibret alınması tavsiyesiyle mezarlıkları ziyaret ederdi.¹⁹⁶ Mezarları ziyaret etmek, Yogyakarta halkı tarafından rutin olarak yapılan bir faaliyettir ancak bu durumda Yogyakarta’da kabir ziyaretleri konusunda farklı görüşlere sahip iki grup vardır: Nehdatü’l-ulemâ (NU) ve Muhammediye. NU, kabir ziyaretleri faaliyetlerine çok aşınadır. Her perşembe akşamı veya cuma sabahı düzenli olarak akrabalarının, aile üyelerinin veya atalarının mezarlarında toplanırlar. Ayrıca Endonezya’nın çeşitli şehirlerinde İslâm âlimleri ve liderlerini ziyaret etmek için yıllık hac ziyaretleri de düzenlerler. Muhammediye ise kabir ziyaretlerine pek aşına değildir. Onlar kabir ziyaretlerine mesafeli dururlar. Bu tür ziyaretlerden kendilerini korurlar, bid’ât (sonradan ortaya çıkan yenilik), khurafat (batıl inanç) ve takhayul (hayali inanç/batıl inanç) konusunda temkinli davranırlar.¹⁹⁷ Ancak Hız. Peygamber’in kabir ziyareti ile ilgili tavsiyesini inkar etmezler. Kabir ziyaretini kabul eder ama insanları şirke düşüreceği endişesiyle türbelerin veya kabirlerin ziyaret edilmesine sıcak bakmazlar.

2.2.3.6. Sıla-i Rahim

Hız. Muhammed, akrabalık bağlarının korunmasının önemini (sıla-i rahim) şiddetle vurgulamıştır.¹⁹⁸ Bu sünnet, uyumlu bir toplumun temel direklerinden biridir. İslâm’da sıla-i rahim öğretisi, sadece birbirini ziyaret etmekten ibaret değildir, daha çok aile ilişkilerinin kurulması, sürdürülmesi ve kalitesinin artırılmasını vurgular. Aile bağlarının kapsamı kan bağıyla sınırlı değildir, insan ilişkilerine kadar uzanır. Ancak, mesleki ve orantılı olarak, kan bağı olan akrabalara verilen bakımın kalitesini iyileştirmek öncelikli olmaya devam etmektedir. Bunun nedeni, sosyal, ekonomik ve dinî alanlarda ailenin gücünün, toplumun kalitesinin kaynağı olmasıdır.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Müslim, “Cenâiz”, 103-104, 108; Ebû Dâvûd, “Cenâiz”, 75, 77; Tirmizî, “Cenâiz”, 60; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6/180.

¹⁹⁷ Kemal Pasha Wijaya, “Mengapa Orang Muhammadiyah Jarang Ziarah Kubur”, 2023, <https://ibtimes.id>, (Erişim Tarihi: 26.04.2025).

¹⁹⁸ Buhârî, “Edeb”, 78; Müslim, “el-Birr ve Silâtü’r-Rahim”, 45.

¹⁹⁹ Lilik Umami Kaltsum, “Hubungan Kekeluargaan Perspektif Al-Qur’an (Studi Term Silaturahmi dengan Metode Tematis)”, *Al-Bayan: Jurnal Studi Ilmu Al-Qur’an dan Tafsir* 6/1 (2021), 23.

Yogyakarta'da, özellikle kırsal kesimde akrabalık bağlarını sürdürme geleneği hâlâ oldukça güçlüdür. Toplum, bayramlarda akrabaların evlerini ziyaret etmek, düğün ve sünnet gibi aile etkinliklerine katılmak ve talihsizlik yaşayan ailelere yardım etmek gibi çeşitli faaliyetlerle bu sünneti yerine getirmektedir. Ayrıca, genç nesil, nesiller ve mesafeler arasında iletişim aracı olarak hizmet veren sosyal medya ve çevrimiçi aile grupları aracılığıyla sila-i rahim'i sürdürmektedir. Bu, sila-i rahim'in temel değerlerini kaybetmeden zamana uyum sağlandığını göstermektedir. Ancak, kentsel alanlarda sosyal hareketlilik ve bireysel yaşam tarzları nedeniyle akrabalık bağları zayıflamaktadır. Bununla birlikte Yogyakarta halkı genel olarak aile değerlerine hâlâ bağlıdır, bu nedenle sila-i rahim uygulaması çeşitli şekillerde de olsa devam etmektedir.

2.2.3.7. Kılık Kıyafet

Hz. Muhammed, giyimde alçakgönüllülüğü, temizliği ve sadeliği teşvik etmiştir. Görünüş, bir Müslümanın karakterinin ve şerefının bir yansımasıdır.²⁰⁰ Peygamberimiz de sade bir yaşam tarzını örnek almış ve lüks yaşamı reddetmiştir.²⁰¹ Kur'an terminolojisinde giysi de kendi anlamı ve işlevine sahiptir, yani avret yerlerini örtmek ve süslemek. Vücudu örtmek için giysilerin, kişinin kusurlarını gizlemesi ve onu ve yakınlarını zarardan koruması beklenir. Öte yandan, süs olarak giysilerin, kişinin haysiyetini koruması beklenir.²⁰² Giyim bağlamında, Yogyakarta'daki Müslümanların çoğunluğu sünnete uygun giyinmeye özen göstermektedir. Eğitim kurumlarında, ofislerde ve camilerde kadınlar genellikle başörtüsü ve bol giysiler giyerken; erkekler özellikle cuma günleri cuma namazında gömlek, batik veya *koko* gömlek gibi düzgün kıyafetler ve bunlara eşlik eden pantolon ya da *sarong* tercih etmektedir. Bazı erkekler cübbe de giymektedir. Giysi sadece avreti örtmekle kalmaz, aynı zamanda İslâm-Java kültüründeki nezaket değerlerinin de bir ifadesidir.

²⁰⁰ Müslim, "İmân", 1.

²⁰¹ el-Ahzab 33/28-29; Buhârî, "Mezâlim", 25; "Rikâk", 16; "Fedâilü ashâbi'n-nebî", 5; "Vesâyâ", 1; Ebû Dâvud, "Hatem", 3; Nesâî, "Zinet", 104

²⁰² Ahmad Munawwir, "Konsep Libas (Pakaian) dalam Al-Quran", *Jurnal Tafseer* (2021), 206.

Şekil 9. Müslüman Erkekler, Endonezya’ya Özgü Geleneksel Müslüman Kıyafetlerinden Olan *Koko* Gömlek ve *Sarong* Giymektedir

Kaynak: muslim.okezone.com, (2021).

Yerel kültürel semboller de İslâmî giyim değerlerini güçlendirmektedir. Örneğin, batik ve Müslüman kadının giydiği kebaya gibi geleneksel kıyafetler dinî törenlerde kullanılmakta, bu da dinî ve geleneksel değerlerin iç içe geçtiğini göstermektedir. Ancak şehirli genç kuşaklar arasında, özellikle avretin örtülmesi konusunda her zaman İslâmî ilkelere uygun olmayan küresel moda trendlerini takip etme eğilimi gözlemlenmektedir. Buna rağmen, davet hareketleri, Müslüman kadın toplulukları ve "modest fashion" (ölçülü/modest giyim) akımı, şeriata uygun giyinme bilincini artırmaktadır. Genel olarak Yogyakarta halkı, temizlik, mütevazılık ve sadeliği vurgulayan Hz. Peygamber'in sünnetine giyim konusunda bağlılığını sürdürmektedir.

2.2.3.8. Selamlaşma ve Musahafa

Hz. Muhammed, insanlar arasında saygı, sevgi ve birlikteliğin bir göstergesi olarak birbirlerine selam vermenin²⁰³ ve el sıkışmanın (*musafaha*)²⁰⁴ önemini vurgulamıştır. İslâm, her Müslümana selam vererek selamlaşmayı öğretir. Selamlaşmak sünnet olmasının yanı sıra, başkalarına karşı sevgi ve şefkat duygularını besleyen bir davranıştır. Günlük yaşamda, Yogyakarta'daki Müslüman toplumu, karşılaştığında veya ayrıldığında genellikle "Selamun Aleyküm" diyerek selamlaşma geleneğini sürdürmektedir. Ayrıca, yaşça büyük birisiyle karşılaşıldığında baş eğilerek gülümsemek ve yumuşak bir şekilde selam vermek, ya da kibar bir Javanese diliyle (örneğin "sugeng enjing" vb.) hitap etmek yaygındır. Bu davranışlar aile içinde, komşuluk ilişkilerinde, iş

²⁰³ İbn Mâce, "Edeb", 33; "Mukaddime", 1.

²⁰⁴ Buhârî, "İstizân", 79.

yerlerinde ve eğitim kurumlarında sıkça görülmektedir. Pesantrenlerde ve camilerde selamlaşma ve tokalaşma kültürü oldukça güçlüdür; yaşça büyük birinin ya da öğretmenin elini öpmek gibi saygı ifadeleriyle de yapılır.²⁰⁵

Musafaha (tokalaşma) geleneği cemaatle kılınan namazlardan sonra, özellikle cami ve mescitlerde hâlâ yaygın bir şekilde uygulanmaktadır. Eğitim kurumlarında çocuklara okula geldiklerinde ve ders bitiminde öğretmenleri ve arkadaşlarıyla selamlaşıp tokalaşmaları öğretilmektedir. Bu davranışlar İslâmî ahlakın bir parçası ve karakter eğitiminin önemli bir unsuru olarak kabul edilir. Selamlaşmak, bir odaya girerken (örneğin eve girerken, sınıfa girerken vb.) de kullanılır. Ayrıca, dijital ortamlarda aile WhatsApp gruplarında ya da davet gruplarında da sıkça selamlaşma ifadeleri görülmektedir.

Genel olarak Yogyakarta'daki Müslümanların selamlaşma ve musafaha pratikleri, Hz. Peygamber'in sünnetine sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve bu sünneti zamanın gereklerine uyarlayarak yaşattıklarını göstermektedir. Samimiyet, merhamet ve sosyal saygı gibi değerler hâlâ bu bölgedeki Müslümanların sosyal ilişkilerinin ayırt edici özelliğidir.

2.2.3.9. Bayramlaşma

Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı, ibadetin doruk noktasına ulaştığı, manevi ve sosyal kutlamaların yapıldığı önemli günlerdir. Bu iki bayram, şükran, birliktelik ve paylaşım ruhu içinde kutlanır.²⁰⁶ Hz. Muhammed, bayramların ölçülü bir şekilde sevinçle kutlanacağı, tekbirlerle gecenin canlandırılacağı, bayram namazlarının kılınacağı ve Ramazan Bayramı'nda fitre, Kurban Bayramı'nda kurban kesmek gibi sosyal dayanışmanın gösterileceği zamanlar olduğuna dair örnek olmuştur.

i. Ramazan Bayramı kutlamaları

Yogyakarta'da Ramazan Bayramı manevi ve ailevi coşkuyla kutlanır. Bayram namazı camilerde ve açık alanlarda cemaatle birlikte kılınır, ardından aile üyeleri, komşular ve toplum üyeleri arasında karşılıklı affetme ve ziyaretlerden oluşan “halal bi

²⁰⁵ Haryanto Al-Fandi, *Etika Bermuamalah: Berdasarkan Alquran dan Sunnah* (Jakarta: Amzah, 2022), 4-14.

²⁰⁶ Ebû Dâvud, “Salât”, 2; Müslim, “Sıyâm”, 13, “Salâtü'l-Eydeyn”, 8; Buhârî, “Eydeyn”, 13.

halal” geleneği yaşatılır. Ketupat (pirinç kekleri), opor ayam (tavuk köri) ve geleneksel tatlılar ve kekler gibi özel bayram yemekleri misafirlere ikram edilir.

Ayrıca, çocuklar genellikle sevgi ve mutluluğu paylaşmanın sembolü olarak para şeklinde “salam tempel” alırlar. Müslümanlar, Peygamberimizin örneğine uygun olarak, ruhlarını arındırmak ve muhtaçlara yardım etmek için bayram namazından önce fitrelerini öderler.

ii. Kurban Bayramı kutlamaları

Yogyakarta’da Kurban Bayramı akşamları yapılan "tekbir keliling" (tekbirle mahallelerde dolaşma) geleneğiyle başlar. Özellikle cami gençleri ve çocuklar ellerinde meşaleler ve geleneksel müzik aletleri (bedug ve kentongan gibi) eşliğinde mahalleleri dolaşarak tekbir getirir. Bu etkinlik, dinî heyecanı artırır ve toplumsal bağları güçlendirir.

Ertesi sabah, cemaatle bayram namazı kılınır, ardından koyun ve inek gibi kurbanlık hayvanlar kesilir. Kurban etleri özellikle ihtiyaç sahiplerine dağıtılır; bu dağıtım din, sosyal statü gibi farklar gözetilmeksizin gerçekleştirilir. Et dağıtımı, cami, mescit veya yerel toplulukların kurban komiteleri tarafından organize edilir. Bu gelenek, Peygamber’in öğretilerine uygun şekilde fedakârlık, sosyal dayanışma ve empati ruhunu pekiştirir.²⁰⁷

Şekil 10. Yogyakarta’da Bayram Gecesi Düzenlenen Tekbir Keliling Etkinliğinin Manevi ve Coşkulu Atmosferi

Kaynak: rri.co.id, (2023).

²⁰⁷ Buhârî, “Adâhî”, 73; Müslim, “Adâhî”, 35.

Şekil 11. Bayram Gecesi Gerçekleştirilen Tekbir Keliling Yarışmaları, Geleneksel Kıyafetlerin Yaratıcı Biçimde Sergilenmesi ve Farklı Maskotlarla Zenginleştirilmesiyle Dikkat Çekmektedir

Kaynak: deskdiy.pikiran-rakyat.com, (2024).

Yogyakarta'da bu iki bayramın kutlanması, Peygamberimizin sünnetinin sade, dinî ve sosyal açıdan değerli bir atmosferde uygulanmasını yansıtmaktadır. Modernleşme, tüketim odaklı bir yaşam tarzının etkisini beraberinde getirmiş olsa da, Yogyakarta halkı manevi değerleri ve karşılıklı işbirliğini sürdürmeye devam etmektedir. *Tekbir keliling*, kurbanlık hayvanların kesilmesi, *halal bi halal* toplantıları ve zekât veya sadaka verilmesi gibi faaliyetler, Yogyakarta'daki bayramın sadece bir tören değil, aynı zamanda Hz. Muhammed'in öğretilerinin somut bir tezahürü olduğunu doğrulamaktadır.

Yukarıdaki örnekler toplu olarak yapılan uygulamalar toplumsal niteliktedir. Bunlar Hz. Muhammed'e "toplu bağlılığı" gösterdiği gibi Yogyakarta'daki her Müslümanın Hz. Muhammed'i sevmeye sözünün bir yansıması olarak Hz. Muhammed'e "bireysel bağlılığı" da gösterir. Bununla birlikte İslâm araştırmacısı Seyhan, özel olarak uygulanan sünnet uygulamalarında maneviyatla ilgili sünnetlerin değil, fiziksel nitelikte ve gözle doğrudan görülebilen uygulamaları Hz. Muhammed'in sünnetine bağlılık biçimi olarak tanımlamamakta ve fiziksel nitelikte olanların sünnet kapsamına alınmasının uygun olmadığını ifade etmektedir. Yazar şekilcilikten ziyade Hz. Muhammed'in sünnetinin özünü, ruhunu, amacını, hedefini, maksadını ve gayesini anlamayı ve ona uygun davranmayı öncelemektedir. Zira şekli yerine getiren Müslümanlar genellikle sünnetin maksadını/gayesini/amacını anlamaya yanaşmamakta, sorumluluk almaktan kaçınmakta ve işin kolayını tercih etmektedir.

Son zamanlarda Endonezya'da olduğu gibi sosyal medyada çok sayıda hicret hareketi kampanyası yürütülmektedir. Hicret temelde bir yerden daha iyi bir yere

taşınmak anlamına gelmektedir. Günümüzün modern bağlamında Endonezya’da hicret, “yeni bir İslâmî ruhla davranış ve zihniyet değiştirme çabası” olarak anlaşılmaktadır. Hicret çok popüler bir terim haline gelmiştir ve son zamanlarda televizyonlarda ve popüler makalelerde duyulmaktadır. Bir fenomen olarak hicret, müzisyenler ve sanatçılar başta olmak üzere bazı kimselerce uzun bir süredir devam ettirilmektedir. Günümüzde hicret kavramı “daha az dindar bir kişiden daha dindar bir kişiye dönüşüm” ile eş anlamlıdır. Bu değişim genellikle Müslüman kadınların kıyafet seçimlerinde, cübbe ile sarkan peçeler giymeyi tercih etmelerinde görülmektedir. Hicret uygulayan erkeklerin giyiminde ise ayak bileklerinin altına kadar uzanan pantolonlar (isbal) giymekten kaçınmak ve uzun sakal bırakmak (lihye) öne çıkmaktadır.²⁰⁸

Şekil 12. Kapalı Kıyafetlerle Birlikte Hicret Eden Endonezyalı Ünlü Bir Çift, Sanat Dünyasını Bırakıp Daha Çok İslâmî Çalışmaları Takip Etmeye Odaklanıyor

Kaynak: tribunsumsel.com, (2018).

Endonezya’daki hicret olgusundan yola çıkarak Yogyakarta halkı, özellikle de milenyum kuşağı bu akıma ayak uydurmakta geri kalmamıştır. Bu kuşağın ortaya çıkardığı taze dinî coşku onları dinî uygulamalarında daha muhafazakâr hale getirmiştir. Dinî derslerde öğrendiklerini giyim ve kişisel bakımdaki sünnetleri de dâhil olmak üzere hemen uygulamaya koymaktadırlar. Mesela bu durum Yogyakarta’daki üniversitelerde düzenlenen dinî derslerde kolayca gözlemlenebilir. Kadınlar uzun elbiseler giyiyor ve başörtüsü takıyor, bazıları ise yüzüne peçe takıyor. Erkekler ise ayak bileklerini örten uzun pantolonlar giyiyor, bazıları cüppe giyiyor ve çoğunun uzun sakalları var.

Giyinme ve kişisel bakımda şekli sünnetleri uygulamak, Yogyakarta’daki Tebliğ Cemaati gibi belirli gruplar için bir kimlik haline gelmiştir. Tebliğ Cemaati,

²⁰⁸ Moh. Shofan, *Fenomena Hijrah Generasi Millenial* (Maarif Institute, 2022), 6.

Müslümanları Peygamber Muhammed'in uygulamalarına dayanan basit eylemler yoluyla İslâmî değerlere dönmeye teşvik eden bir İslâmî davet hareketidir.²⁰⁹ Endonezya'daki Tebliğ Cemaati, Muhammediye veya NU gibi topluluk örgütleri kadar popüler olmasa da önemli sayıda üyeye sahiptir. Tebliğ Cemaati grubunun fiziksel görünümü şöyledir: Genellikle sakallı, bıyiksızdırlar, isbal, cüppe giyerler, misvak kullanırlar ve takke veya türban takarlar. Onlar için Peygamber'le ilgili tüm özellikler, Yüce Allah'ın vahyinden kaynaklanan sünnet olup, bu nedenle uyulması gerekir. Bunları Hz. Peygamber'in yaşadığı dönemden kalma Arap kültürü olarak görmezler.²¹⁰

Şekil 13. Doğu Java'daki Sunan Drajat Türbesi Bölgesinde Walisongo'nun Mezarına Ziyarete Giden İnsanlar

Kaynak: unair.ac.id, (2017).

Yukarıdaki örneklerden Yogyakarta'daki Müslüman topluluğun sünneti uygulama pratiğinin birkaç faktörden etkilendiği sonucuna varılabilir. Bunların en önemlisi sünneti anlama düzeyleridir. Sünneti ne kadar iyi anlarılarsa, onu uygulama konusundaki bağlılıkları da o kadar yüksek olur. Sünneti ne kadar iyi anlarılarsa, sünneti o kadar iyi ve güzel yaşayabilirler. Bu nedenle sünnet eğitimi bu konuda önemli rol oynamaktadır. Eğitim ve anlayışın yanı sıra, çevresel faktörler ve sosyal grup da bireylerin sünneti yaşama biçimlerini şekillendirmektedir. Bireyler, çevrelerinde ve sosyal gruplarında aldıkları öğretilere göre sünneti seçip yaşayabilirler. Buna rağmen, Yogyakarta toplumunda sünnetin uygulanması, her bireyin imanının esaslarına bağlılığının bir göstergesi olarak sünneti uyguladığı için yerleşik olarak kabul edilebilir. Ancak bireyler arasındaki bağlılık ve sadakat düzeyini ayıran birçok faktör vardır, bu nedenle Yogyakarta'daki Müslüman bireyler arasında sünnetin uygulanması, bireyin zorlama

²⁰⁹ Ali Noer Zaman, *Gerakan Islam Transnasional di Indonesia* (Pustaka Pelajar, 2004), 207.

²¹⁰ Muhammad Zaki, "Metode Pemahaman dan Pengamalan Hadits Jamaah Tabligh", *Jurnal Pengembangan Masyarakat Islam*, 2015, 105.

olmadan kolayca uygulayabileceği sünneti seçme yeteneğine bağlı olarak hâlâ göreceli kabul edilmektedir.

Yogyakarta'daki Müslümanların sünneti anlamak ve uygulamak için gösterdikleri çabalar, hem manevi hem de sosyal yaşamın çeşitli alanlarına yansımaktadır. Dinî çalışmalardan şefkat ve adalet değerlerini yansıtan sosyal eylemlere kadar, Yogyakarta'daki Müslümanlar sünneti hem kendileri hem de toplum için faydalı bir yaşam rehberi haline getirmeye çalışmaktadır. Bu, Hz. Muhammed'e bağlılığın sadece ritüellerle değil, aynı zamanda kişinin yaşamındaki olumlu ve faydalı değişikliklerle de ifade edildiğini göstermektedir.

Yogyakarta'daki Müslümanların Hz. Muhammed'in sünnetine yönelik anlayışı genel olarak açık ve coşkulu bir tutum sergilemekte, Hz. Peygamber'in gerçekten yaşam için iyi bir rol model olduğunu bununla kalmayıp Hz. Peygamber'in aynı zamanda Müslümanların sevgilisi olduğunu, çünkü Yüce Allah'ın da onu bir sevgili yaptığını düşünmektedirler. Resulullah aynı zamanda Kur'an'ın bir yansımasıdır, Resulullah'la ilgili her şey Kur'an kaynaklıdır, bu nedenle Yogyakarta'daki Müslümanlar her zaman Peygamber'in sünnetini davranışlarının temeli yaparlar. Nitekim Kur'an ve sünnet ayrılmaz bir bütündür. Sünnet, Kur'an'ın hayata açılımıdır. Yogyakarta'daki Müslümanlar sünnetin rehberliğinde Kur'an'ı anlar, sünnetin ışığında yürür, sünnetin ışığında İslâm'ı yaşar, Peygamber'e olan sevgi ve bağlılıklarını her zaman ifade ederler.

Her ne kadar uygulanma şekli arka plana ve sosyal çevreye bağlı olarak değişse de Nehdatü'l-ulemâ (NU) ve Muhammediye gibi örgütlere mensup olanların yanı sıra öğrenci okuma grupları ve meclis-i ta'lim de dahil olmak üzere birçok topluluk, sünneti ibadet ve günlük yaşamın yürütülmesinde aktif olarak ana temel haline getirmektedir. Bu, salâvat meclisleri, hadis çalışmaları, Peygamber'in rehberliğine göre ibadet eğitimi ve İslâm'ın saf bir şekilde anlaşılmasına odaklanan davet gibi yürütülen çeşitli rutin faaliyetlerden görülebilir.

Öte yandan bazı kişiler Mevlid-i Nebi ve kabir ziyareti geleneğinde olduğu gibi, sünnetin öğretilerini yerel kültürel değerlerle birleştirmektedir. Tam olarak sahih sünnete atıfta bulunmasa da bu uygulamalar Hz. Peygamber'e duyulan sevginin bir ifade biçimi olarak anlaşılmakta, ayrıca bu uygulama yerel bilgeliğin bir parçası ve toplumdaki sosyal ilişkileri güçlendirmenin bir aracı olarak görülmektedir. Bununla birlikte, mevcut bağlam

ve kùltürü göz önünde bulundurarak makasıd-ı şeria (İslâm hukukunun amacı) ilkelerini vurgulayarak sùnneti seçici bir şekilde uygulayanlar da vardır.

Genel olarak, Yogyakarta Müslümanları arasında sùnnetin uygulanması, kapsayıcı ve ılımlı İslâmî anlayışın çeşitliliğini yansıtmaktadır. Büyük camilerde mevlid tilaveti, Peygamber'in öğretilerine dayalı sosyal programlar ve genel olarak toplum için dinî rehberlik gibi çeşitli faaliyetler, hayatın çeşitli yönlerinde sùnneti yaşama ciddiyetini göstermektedir. Dinî coşku ve yerel kùltürün bu birleşimi, Yogyakarta'yı günlük İslâmî uygulamalarda sùnnetin ifade edilmesinde eşsiz bir bölge haline getirmekte ve İslâmî öğretiler ile yerel geleneklerin entegrasyonuyla Yogyakarta'daki dinî uygulamaları karakterize etmektedir.

SONUÇ

Tüm dünyadaki Müslümanlar Hz. Muhammed'e derin bir sevgi ve saygı besler ve onun sünnetini kendilerine rehber edinmeye çalışırlar. Müslümanların sünnete bağlılıkları onların manevi, sosyal ve kültürel yaşamlarını büyük ölçüde etkiler. Zira Hz. Muhammed onlar için hayatın her alanında örnek alınacak en mükemmel rol modelidir. Müslümanlar ona bağlılıklarını peygamberliğini kabul ederek ve yaşam tarzı olan sünnetini uygulayarak gösterirler. Her bir Müslüman sünneti uygulamadan önce Hz. Muhammed'i iyi tanımak ve anlamak durumundadır. Kur'an'dan sonra İslâm'ın ikinci temel kaynağı olan sünnet, İslâm öğretilerine göre yaşamak için vazgeçilmez bir kaynaktır/kılavuzdur. Müslümanların sünneti yaşama konusundaki kararlılığı Hz. Peygamber'e olan saygılarını ve onu örnek alma konusundaki çabalarını gösterir.

Bu çalışmada Yogyakarta'daki Müslümanların sünneti nasıl anladıkları ve ibadet ve sosyal yaşamlarında sünneti nasıl uyguladıkları tespit edilmeye çalışılmış, buradan hareketle Hz. Muhammed'e bağlılıkları ortaya konulmuştur. Bu olgu doğru anlaşıldığı takdirde Yogyakarta'da Hz. Muhammed'e bağlılığın, itaatkâr, ahlaklı ve uyumlu Müslüman karakterinin nasıl şekillendiği daha net bir şekilde görülebilir.

Endonezya'da özellikle Yogyakarta'da Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılığı çok belirgindir ve bu, hayatlarının çeşitli yönlerine yansımaktadır. Yogyakarta, sünnetin öğretilmesi ve yayılmasında çok önemli rol oynayan birçok İslâmî yatılı okul, eğitim kurumu ve dinî çalışma grubuyla güçlü bir dinî geleneğe sahiptir. Yogyakarta halkı Hz. Muhammed'in öğretilerine büyük değer verir ve hayatlarının çeşitli yönlerinde onun ahlakını ve davranışlarını kendilerine model almaya çalışır. Bu kentte Hz. Muhammed'in sünnetini anlamak ve uygulamak şehrin eğitim ve kültürel çeşitlilik merkezi olması bakımından önemlidir. Sünneti doğru anlamak ve Hz. Muhammed'e bağlılık, Yogyakarta'nın dinî ve sosyal yaşamı üzerinde olumlu bir etki bırakır. Zira sünneti derin ve özgün bir şekilde yaşayan Müslümanlar hem çevrelerine hem de tüm dünyaya rol model olabilirler.

Yogyakarta'daki Müslümanlar arasında sünnetin anlaşılması, sünnetin bu kentte yaşayan Müslüman topluluğa nasıl ulaştığı, daha sonra her birey tarafından nasıl anlaşıldığı ve ne gibi bir anlayışa dönüştürüldüğü ve nihayet topluluk içinde nasıl yaşayan bir uygulama haline geldiğinden ayrı düşünülemez. Bu bağlamda kentte din eğitimi ve

sünnet öğretileri dâhil olmak üzere dinin tüm yönlerini öğretme ve toplumun “sünnet” terimine aşina olmasını ve anlamını kavramasını sağlama önem arz etmektedir.

Yogyakarta’da Peygamber sevgisi ve sünnet öğretimi, İslâmî yatılı okullar İslâmî okullar, İslâmî üniversiteler ve İslâmî kuruluşlar dahil olmak üzere çeşitli eğitim kurumlarında verilmektedir. Bu kurumların her biri Yogyakarta’daki Müslümanlar arasında sünnetin anlaşılmasına ve uygulanmasına katkıda bulunmakta, onların karakterlerini şekillendirmekte ve sosyal yaşamlarını etkilemektedir.

Yogyakarta’daki Müslümanların sünnet anlayışları onların maneviyatlarının derinliğini ve Allah’ın Elçisi’nin öğretilerini takip etmedeki samimiyetlerini göstermektedir. Onlar Hz. Muhammed’i sadece tarihsel bir şahsiyet veya dinî lider olarak görmez, aynı zamanda sevdikleri bir şahsiyet ve hayatın her alanında örnek alınacak bir rol model olarak görürler. Zira onlara göre sünnet Kur’ân’ı anlamının anahtarıdır ve Kur’ân ile sünnet ayrılmaz bir bütündür. Sünnet, İslâm’ı doğru ve tutarlı bir şekilde anlamak ve uygulamak için bir asıldır/temeldir ve güçlü İslâmî değerlere dayanan günlük yaşamlarında onlar için yol gösterici bir ışık ve rehberdir.

Yogyakarta’da sünnet uygulamaları bu bölgedeki Müslüman toplumun sosyal, kültürel ve örgütsel geçmişini yansıtan çok çeşitli ve zengin ritüellerle gerçekleşir. Nehdatü’l-ulemâ (NU), Muhammediye, Meclis-i Ta’lim ve öğrenci toplulukları gibi gruplar, ibadet ve tebliğ için Hz. Peygamber’in sünnetini aktif olarak uygulamaktadır. Hadis çalışmaları, Hz. Peygamber’in öğretilerine uygun ibadet eğitimi ve salavat meclisleri gibi faaliyetler, Hz. Muhammed’in öğretilerini çağdaş bir bağlamda yeniden canlandırma çabalarının bir parçasıdır. Bazı topluluklar ise Hz. Peygamber’e olan sevginin bir ifadesi ve topluluk içindeki sosyal bağları güçlendirme çabası olarak sünneti yerel bilgelikle de harmanlamayı ihmal etmeden hem Mevlid-i Nebi kutlamaları hem de kabir ziyaretleri gibi önemli gelenekleri yaşatırlar.

Sünneti anlama ve uygulama konusundaki çeşitlilik, Yogyakarta’daki Müslüman topluluk arasında bazen sorunlara ve zorluklara yol açmaktadır. Sünnetin metinsel ve bağlamsal yaklaşımlarla yorumlanmasındaki farklılıklar, tartışmalara ve hatta sosyal gerilimlere neden olmuştur. Ancak mevcut sorunlara ve zorluklara rağmen, Yogyakarta’daki Müslüman topluluk, yerel kültür, eğitim ve toplumsal koşullara uyum

sağlayarak, günlük yaşamda Peygamberimizin sünnetini yeniden canlandırmaya kararlıdır.

Yogyakarta'da hem Şeriat'ın gaye ve amaçlarını hem de değişen kültürel ve sosyal şartları dikkate alarak sünneti anlamaya ve uygulamaya çalışan bazı Müslümanlar da vardır. Bu yaklaşımı savunanlar Hz. Peygamber'in öğretilerinin özünü ihmal etmeden İslâm'ın evrensel mesajlarının güncelliğini korumaya yönelik uyumlu ve ılımlı bir anlayışla hareket etme eğilimindedirler.

Temennimiz yaklaşık üç yüz milyon nüfusa sahip olan Endonezya'daki tüm Müslümanların Hz. Muhammed'e bağlılıklarının ve sünnet anlayışlarının tespit edilebilmesi amacıyla daha fazla akademik çalışmaların yapılması ve daha doğru bir sünnet anlayışına sahip olma çabalarının artırılarak devam ettirilmesidir.

Sonuç olarak, Yogyakarta'da sünnetin uygulanmasında görülen çeşitlilik, İslâm'ın barışçıl, açık ve kapsayıcı karakterini göstermektedir. Dinî coşku ile yerel kültürün korunmasının birleşimi, Yogyakarta'yı İslâm değerlerini gelenekleriyle başarıyla bütünleştiren ve metin ile bağlam arasında denge kuran dinî uygulamalar yaratan başarılı örnek bir bölge haline getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah, Amin. *Metodologi Studi Hadis dan Sunnah dalam Pemikiran Muhammadiyah (Methodology of Hadith and Sunnah Studies in Muhammadiyah Thought)*. Yogyakarta: UMY Press, 2015.
- Abror, Robby H., Arif, Muhammad. "Tarekat dan Kemodernan: Studi atas Ikhwan Tarekat Qadiriyyah wa Naqsyabandiyah Yogyakarta". *JAQFI* 6/1 (2022), 12-16.
- Aini, Adrika Fithrotul. "Living Hadis dalam Tradisi Malam Kamis Majelis Shalawat Diba' Bil-Mustofa". *Ar-Raniry: International Journal of Islamic Studies* (2020), 223.
- Aizid, Rizem. *Ibrahim Nabi Kekasih Allah*. Yogyakarta: Saufa, 2015.
- Al-Fajriyati, Melati Indah. "Pengaruh Tradisi Sekatenan terhadap Perilaku Keagamaan Masyarakat Yogyakarta". *Khazanah Theologia* 1/1 (2019), 40-46.
- Al-Fandi, Haryanto. *Etika Bermuamalah: Berdasarkan Alquran dan Sunnah*. Jakarta: Amzah, 2022.
- Al-Khatib, Muhammad 'Aja. *Ushul al-Hadits*. Beirut: Dar al-Fikr, 1989.
- Al-Naisaburi, Abdullah al-Hakim. *Al-Mustadrak 'alā al-Ṣaḥīḥain*. Beirut: Dar al-Fikr, 1978.
- Al-Usairy, Ahmad. *Sejarah Islam, Sejak Zaman Nabi Adam Hingga Abad XX*. Jakarta: Akbar Media, 2023.
- Ali Al-Humaidy, M. "Tradisi Molodhan: Pemaknaan Kontekstual Ritual Agama Masyarakat Pamkesan Madura". *Jurnal ISTIQRO* (2007), 278.
- An-Nawawi, Muhyiddin Yahya bin Syaraf. *Hadits Arba'in Nawawiyah*. Maktab Dakwah dan Bimbingan Jaliyat Rabwah, 2007.
- An-Nawawi, Muhyiddin Yahya ibn Sharaf. *Riyad as-Salihin*, Beirut: Dar al-Fikr, 1994.
- Anas, H. A. Idhoh. "Kurikulum dan metodologi pembelajaran pesantren". *Cendekia: Jurnal Kependidikan Dan Kemasyarakatan*, 10/1 (2012), 37-38.
- Anwar, Syamsul. (2012). "Manhaj Tarjih dan Metode Penetapan Hukum dalam Tarjih Muhammadiyah", <https://lpsi.uad.ac.id/> (Erişim Tarihi: 07.06.2025).
- Arifin, Tajul. *Ulumul Hadits*. Bandung: Gunung Djati Press, 2014.
- Aziz, Muhamad Abdul. (2021). *Nilai-Nilai Akhlak Dalam Kitab Simtud Durar Karya 'Alī Bin Muḥammad Bin Ḥusein Al-Ḥabsyī Dan Relevansinya Dengan Tujuan Pendidikan Islam*. (Yayınlanmış Lisans Tezi). Institut Agama Islam Negri, Ponorogo.
- Azra, Azyumardi. *Indonesia dalam Arus Sejarah Jilid 3*. Jakarta: PT. Ichtiar Baru Van Hoeve, 2012.
- Azra, Azyumardi. *Islam Reformis di Indonesia: Jaringan Ulama dan Kontestasi Pemikiran*. Jakarta: LIPI Press, 2005.
- Azra, Azyumardi. *Jaringan Ulama Timur Tengah dan Kepulauan Nusantara Abad XVII & XVIII*. Bandung: Mizan, 2004.
- B, Bintaro. "Teori dan Proses Islamisasi di Indonesia". *Prosiding Nasional*, 3 (2020), 133-145.
- Bardakoğlu, Ali. *İslâm'ın Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşmek*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.
- Basri, Hasan., Saebani, Beni Ahmad. *Ilmu Pendidikan Islam Jilid II*. Bandung: Pustaka Setia, 2010.
- Basri, Muhammad., Anggraini, Melvi Sari., Sabila, Rika Nazwa. "Proses Islamisasi dan Penyebaran Islam di Indonesia". *Madani: Jurnal Ilmiah Multidisiplin* (2014), 817-818.
- Baswardono, Dono. *Poligami itu Selingkuh*. Yogyakarta: Galangpress, 2007.
- Boedhi, Hartono., dkk. *Sejarah Kebudayaan Indonesia: Sistem Sosial*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada, 2009.

- Bruinessen, Martin van. *Tarekat Naqsyabandiyah di Indonesia*. Bandung: Mizan, 1994.
- Budiman, Arif., dkk. "Selamatan Bayi Versi Orang Jawa: Kajian Linguistik Antropologis", *SASDAYA: Gadjah Mada Journal of Humanities* (2022), 125.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *Sahîhu'l-Buhârî*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Chamim, Muhammad. (2017). *Metode dan Praktik Dzikir Tauhid Tarekat Qodiriyah wa Naqsyabandiyah di Desa Merdikorejo Tempel Sleman Yogyakarta*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga, Yogyakarta.
- Departemen Agama RI., Tim Penyusun. *Sejarah Madrasah; pertumbuhan. Dinamika dan Perkembangan di Indonesia*. Jakarta: Depag RI, 2004.
- Dhuha, Sjamsud. *Penyebaran dan Perkembangan Islam-Katolik-Protestan di Indonesia*. Surabaya: Usaha Nasional, 1987.
- Duri, Rofika. "Tinjauan Hukum Islam Terhadap Praktik Poligami dalam Masyarakat (Studi Pada Pasangan Poligami di Kecamatan Umbulharjo Kota Yogyakarta)". *El-Usrah: Jurnal Hukum Keluarga* (2022), 103.
- Edi, Relit Nur. "As-Sunnah (Hadits) (Suatu Kajian Aliran Ingkar Sunnah)". *ASAS: Journal of Sharia Economic Law* (2014), 136-138.
- Elshadai, Juniar Romanus. (2019). *Panti Asuhan Anak Jalanan dan Anak Terlantar di Yogyakarta*. (Yayınlanmış Lisans Tezi). Universitas Atma Jaya, Yogyakarta.
- En-Neysâbûrî, Ebu'l-Hüseyyin Müslim İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. M. Fuâd Abdulbâkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Faizi, M. *Kisah Nyata 25 Nabi dan Rasul*. Yogyakarta: Tera Insani, 2008.
- Farida, Umma. "Diskursus Sunnah Sebagai Sumber Hukum Islam: Perspektif Ushuliyin dan Muhadditsin". *Yudisia; Jurnal Pemikiran Hukum dan Hukum Islam* (2015), 238-241.
- Fauzi, Ihsan. "Poligami Dalam Perspektif Islam dan Hukum di Indonesia". *Jurnal Hukum Islam dan Humaniora* 1/1 (2017).
- Firdausi. (2022). "Panduan dan Ketentuan soal Aqiqah". <https://jatim.nu.or.id> (Erişim Tarihi: 07.04.2025).
- Ghofur, Muhammad Ikhsan. "Integrasi Islam Dan Budaya Nusantara (Tinjauan Historis Islam Di Nusantara) Integration of Islam and Nusantara Culture (Overview of Historical Islam in the Nusantara)". *Jurnal Yaqzhan* (2021), 261.
- Goksoy, Ismail Hakki. (2007). "Ottoman-Aceh relations According to Turkish Sources". First International Conference of Aceh and Indian Ocean Studies Organized by Asia Research Institute, National University of Singapore & Rehabilitation and Construction Executing Agency for Aceh and Nias, (BRR), Banda Aceh, Indonesia. <http://www.scribd.com>. (Erişim Tarihi: 12.06.2025).
- Göksoy, İsmail Hakkı. "Endonezya". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/197-203. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisi Anlama Kılavuzu*. Ankara: Otto Yayınları, 2020.
- Görmez, Mehmet. *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*. Ankara: TDV Yayınları, 2000.
- Gunawan, Safri. "Perkembangan Islam di Indonesia (Suatu Diskursus Tentang Awal Mula Islam ke Nusantara)". *Yurisprudencia: Jurnal Hukum Ekonomi* (2018), 13-29.
- Hakim, Nurul. "Perspektif Filasafat Hukum Islam dan Pemikiran Orientalis Terhadap Sunnah". *EduTech: Jurnal Ilmu Pendidikan dan Ilmu Sosial* (2019), 46.
- Handika, Caca. "Inkar Al-Sunnah Di Indonesia (Studi Analisis Tentang Pemikiran Inkar Al-Sunnah Ir. M. Ircham Sutarto)". *Al-Din: Jurnal Dakwah Dan Sosial Keagamaan* 5/2 (2019), 35-46.

- Hanna, Risda Alfi Fat., et al. "Rutinan Maulid ŽibĀ'di Pondok Pesantren Al-Munawwir Komplek Nurussalam Putri Yogyakarta." *Jurnal Riset Agama* 2/1 (2022), 42-53.
- Hart, Michael H. *The 100: A Ranking of the Most Influential Persons in History*. New York: Citadel Press, 1992.
- Hasan, Noorhaidi. *Laskar Jihad: Islam, Militancy, and the Quest for Identity in Post-New Order Indonesia*. Ithaca NY: Cornell Southeast Asia Program, 2006.
- Hasbullah, Moeflich. *Sejarah Sosial Intelektual Islam di Indonesia*. Bandung: CV Pustaka Setia, 2012.
- Herniti, Ening. "Islam dan Perkembangan Bahasa Melayu". *Journal of Religious Lectionary* (2017), 81-96.
- Hidayatillah, Taufiq. *Spirit Keagamaan Jamaah Ahbabul Musthofa Yogyakarta dalam Perspektif Sosiologi Agama*. Yogyakarta: UIN Sunan Kalijaga, 2012.
- Huda, Sokhi. *Tasawuf Kultural: Fenomena Shalawat Wahidiyah*. Yogyakarta: LkiS, 2008.
- Idris, Syarifuddin. "Pembaruan Pendidikan Islam di Indonesia". *Kreatif: Jurnal Pemikiran Pendidikan Agama Islam* (2015), 9-10.
- Irfan. (2020) "Sekilas tentang Organisasi RT dan RW". <https://rtpintar.com/blog> (Erişim Tarihi: 25.04.2025).
- Isbaria, I. "Perkembangan Pemikiran Hadis di Indonesia: Peran dan Prospek Keilmuan Hadis Perguruan Tinggi". *Tahdis: Jurnal Kajian Ilmu Al-Hadis* 13/1 (2022), 44.
- Iswantir, Muhammad. *Perkembangan Pendidikan Tinggi Islam di Indonesia Menghadapi Tantangan Global*. Kasus IAIN dan Perguruan Tinggi Islam, Analisis, 2015.
- Jannah, Miftakhul., Hadi, Muhammad Nur. "Islamisasi Nusantara dan Proses Pembentukan Masyarakat Muslim". *Journal Multicultural of Islamic Education* (2018), 27-38.
- Jati, Wasisto Raharjo. "Tradisi, Sunnah & Bi'dah: Analisa Barzanji dalam Perspektif Cultural Studies". *el-Harakah* 14/2 (2012), 230.
- Jawas, Yazid bin Abdul Qadir. *Syarah Aqidah Ahlus Sunnah Wal Jama'ah*. Bogor: Pustaka Imam Syafi'i, 2013.
- K, Akhiruddin M. *Lembaga Pendidikan Islam di Nusantara*. TARBIYA: Jurnal Ilmu Pendidikan Islam 1/1 (2015), 197-202.
- Kaltsum, Lilik Ummi. "Hubungan Kekeluargaan Perspektif Al-Qur'an (Studi Term Silaturahmi dengan Metode Tematis)". *Al-Bayan: Jurnal Studi Ilmu Al-Qur'an dan Tafsir* 6/1 (2021), 23.
- Kamil, Insan. (2020). "Hubungan Awal Nusantara dan Turki." <https://hidayatullah.com>. (Erişim Tarihi: 12.06.2025).
- Karim, Abdul. *Islam Nusantara*. Yogyakarta: Pustaka Book Publisher, 2007.
- Khuluq, Lathiful. *Fajar Kebangunan Ulama Biografi KH. Hasyim Asy'ari*. Yogyakarta: LKIS, 2000.
- Kurniawan, Alhafiz. (2019). "Hukum Asal Poligami yang Kerap Dipelintir dalam Islam". <https://nu.or.id/bahtsul-masail/> (Erişim Tarihi: 24.04.2025).
- Lubis, Lahmudin., Wina Arsy. *Ilmu Pendidikan Islam*. Medan: Perdana Publishing, 2020.
- Mahmud, Akilah. *Akhlaq Terhadap Allah dan Rasulullah*. Sulesana: Jurnal Wawasan KeIslĀman, 2017.
- Makmun, Sukron. *Metodologi Studi Islam*. Jakarta: Kencana, 2014.
- Mas'ud, Abdurrahman. *Dari Haramain ke Nusantara: Jejak Intelektual Arsitek Pesantren*. Jakarta: Kencana, 2006.
- Mashuri. "Analisis Dimensi Loyalitas Pelanggan Berdasarkan Perspektif Islam". *Iqtishaduna: Jurnal Ilmiah Ekonomi Kita* (2020), 56.

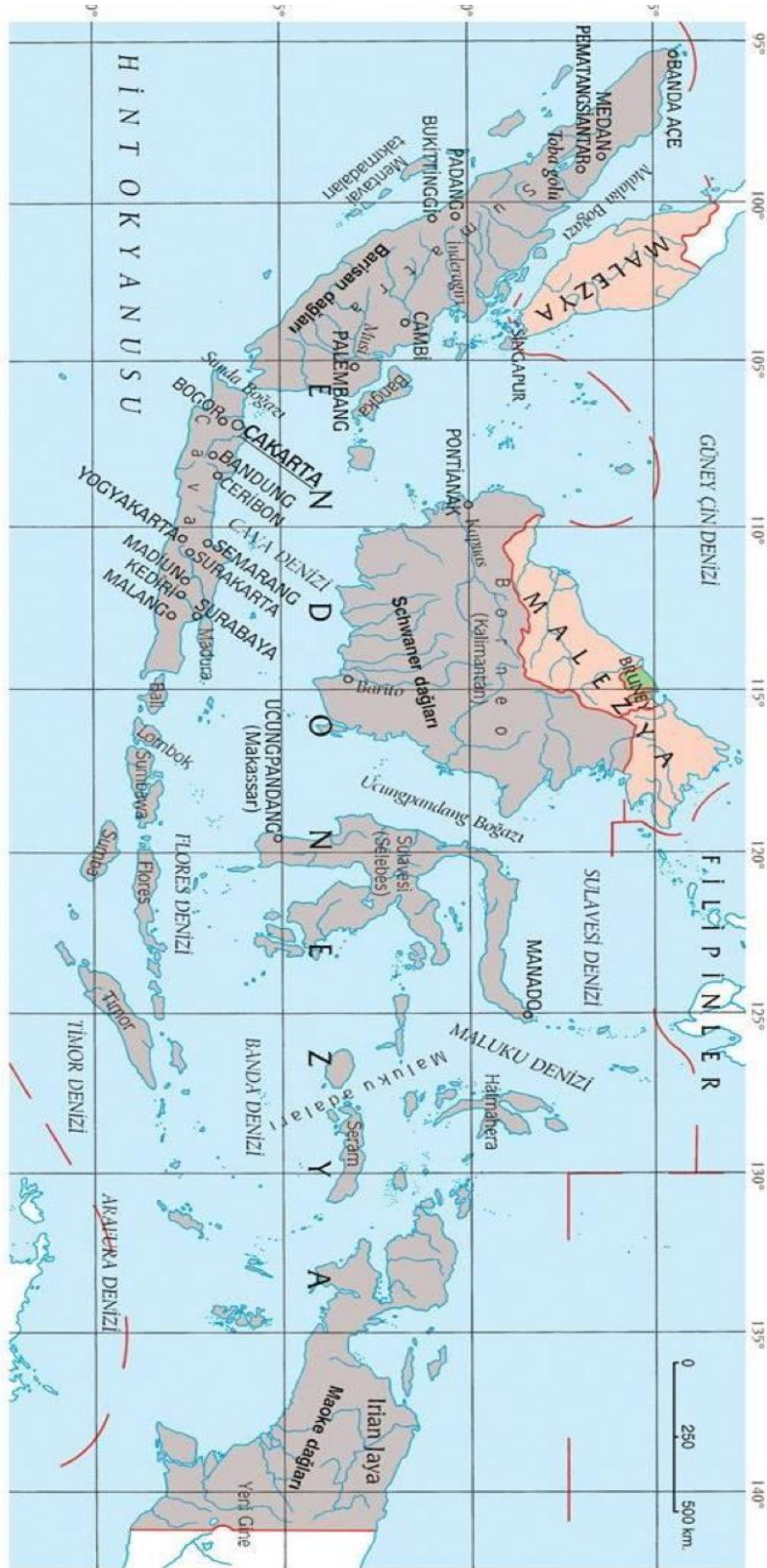
- Masruri, Ulin Niam. *Perayaan Maulid Nabi dalam Pandangan KH. Hasyim Asy'ari*. Semarang: Riwayah, 2018.
- Mastuki, H S. "Islam, Budaya Indonesia, dan Posisi Kajian Islam di Perguruan Tinggi Islam". *Khazanah: Jurnal Studi Islam dan Humaniora* (2017), 21.
- Mirawati, Tiwi. (2016). *Nilai-Nilai Islam dalam Tradisi Grebeg Mulud dan Implikasinya terhadap Masyarakat Keraton Yogyakarta*. (Yayınlanmış Lisans Tezi). Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga, Yogyakarta.
- Muallif. (2022). "Lembaga Pendidikan Islam: Pengertian, Tugas, Tujuan dan Jenis-jenisnya". <https://an-nur.ac.id> (Erişim Tarihi: 05.03.2025).
- Muallif. *Sejarah Masuknya Islam ke Yogyakarta*. Lampung: Universitas Islam An-Nur Lampung, 2023.
- Mubarak, Faisal., Najah, Ni'matun. *Pemikiran dan Peradaban Islam di Nusantara*. OSF Preprints, 2021.
- Mughits, Abdul. *Kritik Nalar Fiqh Pesantren*. Jakarta: Kencana, 2008.
- Muhammadiyah, M. *Himpunan Putusan Tarjih Muhammadiyah Jilid I (Collection of Muhammadiyah Tarjih Decisions Volume I)*. Yogyakarta: Suara Muhammadiyah, 2011.
- Muhdlor, Ahmad Zuhdi. *Kamus Kontemporer: Arab-Indonesia*. Yogyakarta: Yayasan Ali Maksum, 1996.
- Mujib, Abdul., Mudzakkir, Jusuf. *Ilmu Pendidikan Islam*. Jakarta: Kencana, 2008.
- Muna, Uskuri Lailal., Ayundasari, Lutfiah. "Islam Kejawaen: Lahirnya Akulturasi Islam dengan Budaya Jawa di Yogyakarta". *Jurnal integrasi dan Harmoni Inovatif Ilmu-Ilmu Sosial*, (2021), 317-325.
- Munawwir, Ahmad Warson. *Kamus al-Munawwir Arab-Indonesia Terlengkap*. Yogyakarta: Pustaka Progresif, 1997.
- Munawwir, Ahmad. "Konsep Libas (Pakaian) dalam Al-Quran." *Jurnal Tafseer* (2021), 206.
- Mustafa, H. A., Aly, Abdullah. *Sejarah Pendidikan Islam di Indonesia*. Bandung: Pustaka Setia, 1998.
- N, Nasrulloh. "Rekonstruksi Definisi Sunnah Sebagai Pijakan Kontekstualitas Pemahaman Hadits". *Ulul Albab: Jurnal Studi Islam* (2014), 19.
- N, Novrizal., Faujih, Ahmad. "Sejarah Pesantren dan Tradisi Pendidikan Islam di Indonesia", *AL Fikrah: Jurnal Pendidikan Dan Pemikiran Islam* 2/1 (2022), 12.
- Nabil, Muhammad Faried. "Narasi Poligami di Kalangan Muslimah Aktivis Dakwah Kampus di Yogyakarta; Konservatisme dalam Hukum Keluarga Islam". *Al-Ahwal: Jurnal Hukum Keluarga Islam* (2018), 76-81.
- Nasrullah, Sanip., Dalimunthe, Reza Pahlevi. "Segmentasi Term Sunnah di Indonesia". *At-Tibyan; Journal of Qur'an and Hadis Studies* (2019), 60.
- Nata, Abuddin. *Metodologi Studi Islam*, Jakarta: Rajawali Pers, 2010.
- Nata, Abuddin. *Peta Keragaman Pemikiran Islam di Indonesia*. Jakarta: PT Raja Grafindo Persada, 2016.
- Nihayah, Ulin. "Konsep Seni Qasidah Burdah Imam al Bushiri Sebagai Alternatif Menumbuhkan Kesehatan Mental". *Jurnal Ilmu Dakwah*, 34/1 (2014), 299.
- Nur, Rachmawati. "Persepsi Generasi Muda tentang Poligami di Era Modern". *Jurnal Studi Gender dan Anak*, 9/1 (2020), 45-59.
- Pratisara, Devina. "Grebeg Maulud Yogyakarta Sebagai Simbol Islam Kejawaen Yang Masih Dilindungi Oleh Masyarakat Dalam Perspektif Nilai Pancasila". *Jurnal Pancasila*, (2020), 14-24.
- Putri, Karlina., et al. "Majelis Ta'lim sebagai Lembaga Pendidikan Islam non-Formal di Indonesia". *Jurnal Manajemen Dan Pendidikan Agama Islam* (2024), 1.

- Rahman, Aulia Arif., Hidayah, Khoirul. "Islam dan Budaya Masyarakat Yogyakarta ditinjau dari Perspektif Sejarah". *el Harakah: Jurnal Budaya Islam* (2011), 46-59.
- Rahman, Marita Lailia. "Fazlur Rahman: Pemikiran tentang Hadis dan Sunnah". *Tribakti: Jurnal Pemikiran Islam* (2015), 386-409.
- Ramayulis. *Ilmu Pendidikan Islam*. Jakarta: Kalam Mulia, 2010.
- Ramdlan, Mahbub Ma'afi. (2015). "Kenapa Aqiqah Laki-Laki dan Perempuan Berbeda". <https://nu.or.id> (Erişim Tarihi: 24.04.2025).
- Rismel. (2023) "Peran RT RW dan Sinergitas dengan Pemerintah Kelurahan sebagai Pelayan Publik". <https://desatepus.gunungkidulkab.go.id> (Erişim Tarihi: 25.04.2025).
- Rofii, Muhammad Arwani. "Studi Hadis di Pesantren: (Pesantren sebagai Salah Satu Center of Excellent Kajian Hadis di Indonesia)". *Al-I'jaz: Jurnal Studi Al-Qur'an, Falsafah dan Keislaman* 3/2 (2021), 93.
- Sabiruddin, S. "Nahdlatul Ulama (NU) dan Muhammadiyah: Dua Wajah Organisasi Dakwah di Indonesia". *Al-Imam: Jurnal Manajemen Dakwah* (2018), 10-12.
- Saebani, Ahmad., dkk. *Ilmu Akhlak, Cet. I*. Bandung: Pustaka Setia, 2010.
- Seyhan, Ahmet Emin. "Müslümanların Sünnet Tasavvuru ve Hz. Muhammed'in Sünnetinden Bazı Örnekler". *The Journal of Academic Social Science Studies* 66/2 (2018), 267-272.
- Shihab, M. Quraish. *Wawasan Al-Qur'an*. Bandung: Mizan, 2000.
- Shofan, Moh. *Fenomena Hijrah Generasi Millenial*. Maarif Institute, 2022.
- Sholikhin, Muhammad. *Ritual dan Tradisi Islam Jawa: Ritual-ritual dan tradisi-tradisi tentang kehamilan, kelahiran, pernikahan, dan kematian dalam kehidupan sehari-hari masyarakat Islam Jawa*, Penerbit Narasi, 2010.
- Sodiqin, Ali. *Dasar Teologis Integrasi Islam dan Budaya Lokal*, Yogyakarta: Islam dan Budaya Lokal UIN Sunan Kalijaga, 2009.
- Sohrah, Muhammad. "Adab Makan dan Minum dalam Perspektif Syariah dan Kesehatan". *Al-Daulah: Jurnal Hukum Islam dan Perundang-undangan* 6/1 (2016), 62.
- Sudiana, Nana. (2011). "Sisi Islami Keraton Yogyakarta", <https://www.kompasiana.com> (Erişim Tarihi: 05.02.2025).
- Sumbulah, Umi. *Kajian Kritis Ilmu Hadis*. Malang: UIN Maliki Press, 2010.
- Suprayogo, Imam. (2014). "Kajian Islam di Beberapa Jenis Lembaga Pendidikan Islam". <https://uin-malang.ac.id> (Erişim Tarihi: 05.03.2025).
- Susilo, Amin. (2014). *Tarekat dan Mahasiswa: Studi Kasus Tarekat Naqsyabandiyah di Asrama UICCI Yogyakarta*. (Yayınlanmış Lisans Tezi). Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga, Yogyakarta.
- Susmihara, S. "Wali Songo dan Perkembangan Pendidikan Islam di Nusantara". *Rihlah: Jurnal Sejarah dan Kebudayaan* (2017), 151-168.
- Syafrizal, Achmad. "Sejarah Islam Nusantara". *Islamuna: Jurnal Studi Islam* (2015), 241.
- Syarifah, Hidayatu. (2019). *Kiprah KH. Djazuli dalam Mengajarkan Tarekat Qodiriyah wa Naqsyabandiyah pada Masyarakat Desa Srumbung*. (Yayınlanmış Lisans Tezi). Universitas Islam Negeri Sunan Kalijaga, Yogyakarta.
- Tafsir, Ahmad. *Sejarah dan Pemikiran Islam di Indonesia*, Yogyakarta: LKiS, 2013.
- Taqiuddin. *Sejarah Pendidikan, Melacak Geologi Pendidikan Islam di Indonesia*. Bandung: Mulia Press, 2008.
- Tim Kajian Dakwah Al-Hikmah. (2011). "Loyalitas dalam Islam". <https://alhikmah.ac.id> (Erişim Tarihi: 10.03.2025).
- Turmudi, Moh. "Al Sunnah; Telaah Segi Kedudukan Dan Fungsinya Sebagai Sumber Hukum". *Tribakti: Jurnal Pemikiran Islam* (2016), 8-9.

- Umami, Minzahrotul. (2010). *Pandangan Mahasiswa Fakultas Syari'ah UIN Sunan Kalijaga Yogyakarta Terhadap Praktek Poligami di Indonesia*. (Yayinlanmiş Lisans Tezi). UIN Sunan Kalijaga, Yogyakarta,
- Ummatin, Khoiro. *Tiga Model Interaksi Dakwah Rasulullah Terhadap Budaya Lokal*. Yogyakarta: Sunan Kalijaga State Islamic University, 2014.
- Wardani, Laksmi Kusuma. "Pengaruh pandangan sosio-kultural Sultan Hamengkubuwana IX terhadap Eksistensi Keraton Yogyakarta". *Jurnal Masyarakat dan Kebudayaan Politik* (2012), 56-63.
- Wijaya, Kemal Pasha. (2023). "Mengapa Orang Muhammadiyah Jarang Ziarah Kubur". <https://ibtimes.id> (Erişim Tarihi: 26.04.2025).
- Yunus, Mahmud. *Kamus Arab Indonesia*. Jakarta: PT. Mahmud Yunus, 2007.
- Yunus, Moch. "Peringatan Maulid Nabi". *HUMANISTIKA: Jurnal Keislâman* (2019), 156-162.
- Yunus, Muhammad. *Kamus Arab-Indonesia*. Jakarta: Hidakarya Agung, 1989.
- Yusuf, Amru. *Istri Rasulullah Contoh dan Teladan*. Jakarta: Gema Insani Press, 1997.
- Z, Haidar Putra Daulay., S, Supriadi., vd. "Proses Islamisasi di Indonesia: Tinjauan dari Berbagai Aspeknya". *JURKAM: Jurnal Kajian Islam Kontemporer* (2020), 41-48.
- Zahid, Moh. *Fenomena Keberagamaan Kelas Menengah Perkotaan: Studi Tarekat Naqsyabandiyah di Surau Saiful Amin, Ngaglik, Sleman-Yogyakarta*. Balitbang Agama RI, 2002.
- Zaki, Muhammad. "Metode Pemahaman dan Pengamalan Hadits Jamaah Tabligh". *Jurnal Pengembangan Masyarakat Islam* (2015), 105.
- Zaman, Ali Noer. *Gerakan Islam Transnasional di Indonesia*. Pustaka Pelajar, 2004.
- Zamzami, Rizal. "Sejarah Agama Islam di Kerajaan Mataram pada Masa Penembahan Senapati (1584-1601)". *JUSPI: Jurnal Sejarah Peradaban Islam* (2018), 153-165.
- Zuhdi, M. Nurdin., Sawaun. *Living Qur'an dalam Tradisi Sekaten: Dialektika Agama dan Budaya*. CV. Bildung Nusantara, 2024.

EKLER

Ek 1: Endonezya Haritası

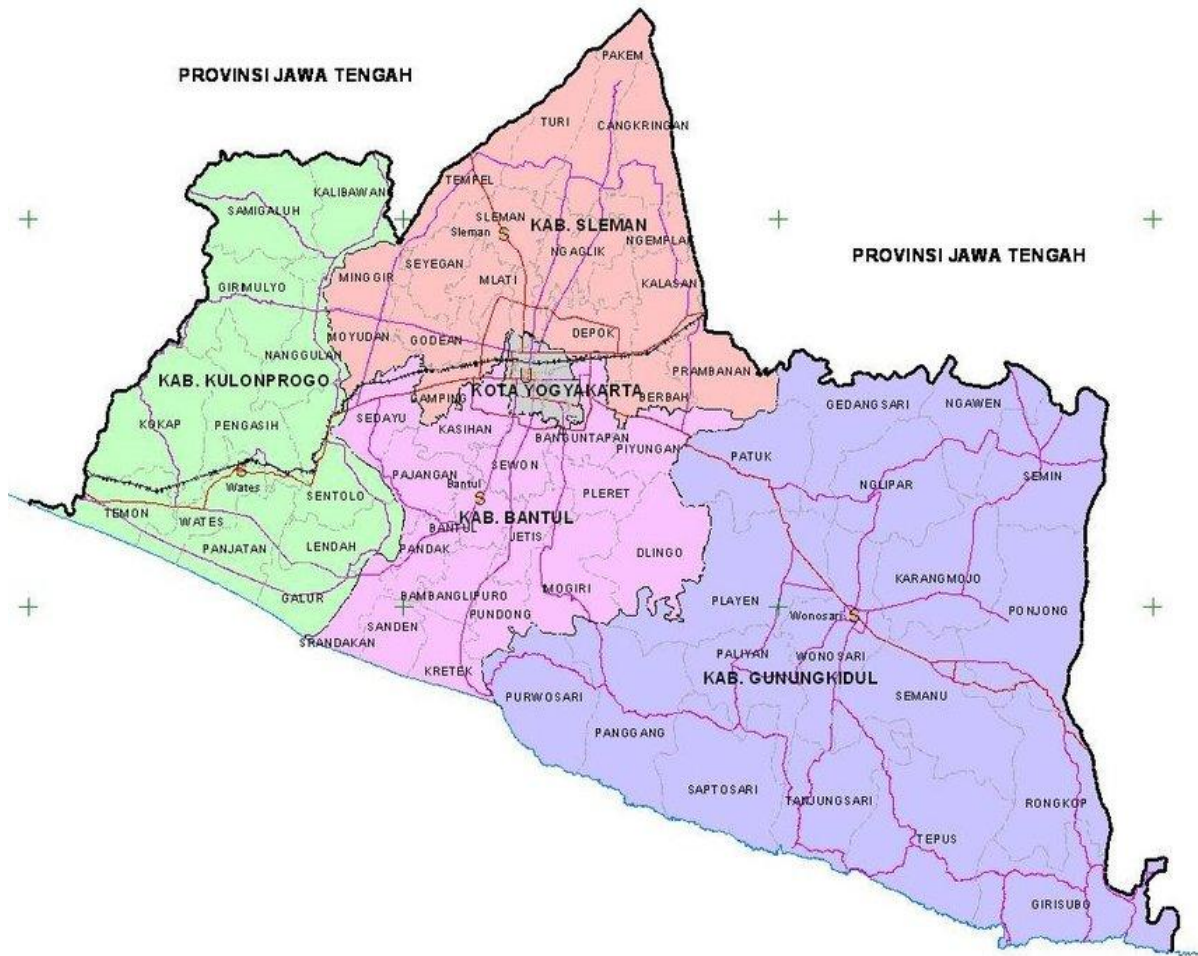
Kaynak: Muh. Amiruddin, (2014).

Ek 2: Endonezya Bölgeler Haritası

Kaynak: Wikipedia, (2023).

Ek 3: Yogyakarta Haritasi

Kaynak: Maryani, (2018).

Ek 4: Yogyakarta Sarayı'nın Resimleri

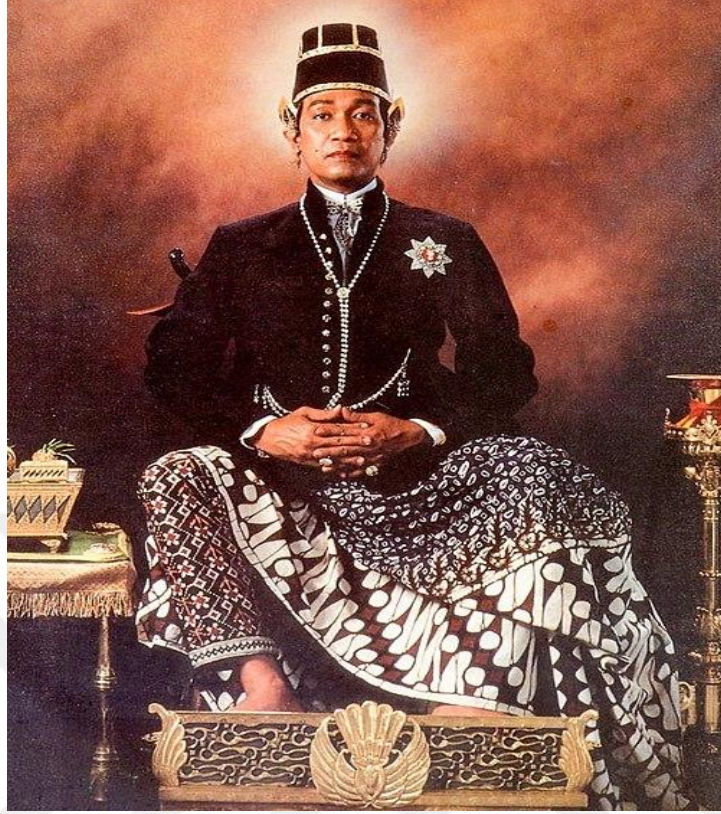
Kaynak: Kompas.com, (2023).

Ek 5: Gedhe Kauman Camii veya Yogyakarta Ulu Camii 1773 Yılında Yogyakarta Sultanlığı'nın da Kurucusu Olan Sultan I. Hamengkubuwono Tarafından İnşa Edilmiştir

Kaynak: Kompas.com, (2022).

Ek 6: Sri Sultan Hamengku Buwono X, 1989'dan Günümüze Kadar Saltanat Süren 10. Yogyakarta Kralı'dır

Kaynak: Kratonjogja.id, (2019).

Ek 7: Garebeg alayında Sultan'ın Halka Verdiği Sadakanın Sembolü Olarak Gunungan (Tarım Ürünleri ve Gıda). Gunungan Daha Sonra Törende Hazır Bulunanlara Dağıtılır

Kaynak: Kratonjogja.id, (2019).

Ek 8: Gunungan (Tarım Ürünleri ve Gıda) Garebeg Alayı ile Gedhe Camii Avlusuna Ulaşır

Kaynak: Kratonjogja.id, (2019).

Ek 9: Sri Sultan Hamengku Buwono X, Sekaten Töreni Sırasında Gedhe Camii'nde Peygamber Hz. Muhammed'in Tarihini Okunuşunu Dinlerken

Kaynak: Kratonjogja.id, (2017).